

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

Psychosociální hygiena ve věznicích

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Jana Čalounová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Helena Zášková, CSc.

Datum odevzdání: 25.5. 2009

Abstrakt

Teoretická část charakterizuje podstatu trestů a jejich význam pro jedince i společnost. Důležitou součástí jsou podmínky, ve kterých výkon trestu odnětí svobody a vazby probíhá. Netýkají se jen uspořádání fyzického prostoru, ale také dodržování práv a povinností uvězněných osob. Soulad podmínek s platnou legislativou zajišťuje Vězeňská služba České republiky. Zaměstnanci si kladou za cíl nejen izolaci vězňů od společnosti, ale také motivaci vězňů ke změně jejich způsobu života. Pro tuto změnu je nutné u vězňů udržovat, zlepšovat psychosomatické zdraví aplikací psychosociální hygieny zahrnující optimální prostředí z hlediska dostatečného osvětlení, teploty, hluku, stravy, ale také programy zacházení s vězni.

V praktické části jsou prezentovány výsledky výzkumu provedeného mezi vězni a zaměstnanci Vězeňské služby České republiky realizující programy zacházení. Výzkum proběhl formou tří dotazníků, které zkoumaly názor vězňů a zaměstnanců na programy zacházení a kvalitu života vězňů. Vězni i zaměstnanci hodnotí práci jako důležitou součást pobytu ve vězení. Nejsou spokojeni s nabídkou pracovních možností a platovým ohodnocením. Jako nedostačující byly ohodnoceny i možnosti a podmínky pro trávení volného času svými koníčky. Vězni využívají organizované akce v rámci extramurálních aktivit. Spolupráce vězňů s odborníky je oběma skupinami respondentů hodnocena jako přínosná. Vězni ji vnímají jako pomoc, ale nedostačující. Kontakt se svými blízkými hodnotí vězni i zaměstnanci jako důležitý pro lepší zvládnutí pobytu ve vězení. Dobré vztahy se spoluvězni již pro vězně tak důležité nejsou. Kvalita života dotazovaných vězňů je téměř ve všech doménách, vyjma domény fyzických funkcí, nižší ve srovnání s mezinárodním standardem Oxford.

Abstract

The theoretical part deals with crime punishment system and its impact on an individual and the society. The conditions in which prisoners are held are described in details including the place itself, the duties and rights of imprisoned people and the observance of the rules. The Prison Service of the Czech Republic is in charge of coping with legislation and its implementation into prison policies. The staff is responsible for keeping prisoners out of the society but, at the same time they are trying to motivate them to change their way of life. To maintain or even improve prisoners' psychosomatic health, mental hygiene programmes focused on prevention are being implemented in the prisons.

The findings of the survey realised among prisoners and the staff of the Prison Service of the Czech Republic are demonstrated in the practical part. Three questionnaires were prepared to find out the opinions of the prisoners and staff on the new programmes. Both prisoners and staff consider having a job in prison as a highly important component of the stay in prison. There are not enough job opportunities for prisoners and, the wages are not relevant. Leisure time activities do not meet the needs of all prisoners although they can be engaged in extramural activities. Prisoners appreciated professionals' help as well as the opportunities to be in contact with their relatives. On the other hand, they do not consider the relations among prisoners to be significant. In general, the quality of life of our prisoners do not reach the international Oxford standards with the only exception of the physical domain.

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci na téma Psychosociální hygiena ve věznicích vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č.111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v na nezkrácené podobě, fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách

V Českých Budějovicích 25.5.2009

Podpis:

Své poděkování bych chtěla věnovat především vedoucí mé diplomové práce paní doc. PhDr. Heleně Záškové, CSc. za cenné podněty a informace, rovněž mé poděkování patří panu doc. MUDr. Petru Petrovi za pomoc při vyhodnocování dotazníku SF – 36 zkoumající kvalitu života podmíněnou zdravím. Mé poděkování však v neposlední řadě patří i všem zúčastněným respondentům za jejich spolupráci.

Obsah:

Úvod.....	8
1. Současný stav.....	9
1.1 Historie a současnost českého vězeňství.....	9
1.2 Výkon vazby a trestu odnětí svobody (VTOS).....	13
1.2.1 Trest.....	13
1.2.2 Výkon trestu odnětí svobody.....	16
1.2.2.1 Práva a povinnosti vězňů ve VTOS.....	18
1.2.3 Výkon vazby.....	21
1.2.3.1 Práva a povinnosti obviněných ve výkonu vazby.....	22
1.3 Vězeňská služba České republiky.....	24
1.4 Psychosociální problematika VTOS, vazby.....	26
1.4.1 Problematika drog, HIV/AIDS ve vězení.....	31
1.4.2 Mimořádné události ve výkonu vazby, VTOS.....	33
1.5 Psychosociální hygiena ve věznicích.....	36
1.6 Programy zacházení s vězni.....	38
1.7 Vazební věznice České Budějovice.....	48
1.8 Věznice Příbram.....	49
2. Cíle práce a hypotézy.....	51
2.1 Cíle práce.....	51
2.2 Hypotézy.....	52
3. Metodika výzkumu.....	53
3.1 Vybrané metody výzkumu.....	53
3.2 Charakteristika výzkumu.....	55
4. Výsledky – grafy.....	56
4.1 Výsledky z dotazníku vlastní konstrukce – vězni.....	56
4.2 Výsledky z dotazníku vlastní konstrukce – zaměstnanci.....	71
4.3 Výsledky z dotazníku kvality života podmíněné zdravím – vězni.....	84

5. Diskuze.....	85
6. Závěr.....	95
7. Literatura.....	97
8. Klíčová slova.....	102
9. Přílohy.....	103

Úvod

Uvěznění představuje pro člověka velký stresor. Jedinec se musí vyrovnat s mnoha faktory, které negativně působí na jeho psychiku. Ve vězení dochází ke ztrátě osobní svobody, zúžení fyzického prostoru a omezení, modifikaci možnosti uspokojovat své potřeby. Další problematika spojená s prostředím věznice se týká procesu prizonizace, kterým se uvězněný člověk stává součástí vězeňské subkultury. Nelze opomenout i přítomnost šikany, drog a dalších sociálně patologických jevů v tomto prostředí.

Uvěznění však nemá sloužit jen k izolaci jedince od ostatní společnosti, ale také k uvědomění si svého protiprávního jednání a motivaci ke změně dosavadního způsobu života. Tento cíl se snaží svou prací realizovat zaměstnanci Vězeňské služby České republiky. Aby tento proces mohl být úspěšný, je třeba podporovat a rozvíjet u vězňů dobré psychosomatické zdraví aplikací psychosociální hygieny. Tato oblast nezahrnuje jen optimální prostředí vězení z hlediska fyzikálních veličin – světlo, teplo, cirkulace vzduchu a kvalitní, plnohodnotné stravy, ale také realizaci kvalitních programů zacházení. Náplň těchto programů pro uvězněného je sestavena dle jeho aktuálních možností a potřeb, vyhodnocených rizik, která by mohla proces úspěšné reintegrace jedince do společnosti ohrozit. Tímto je podporován jejich úspěšnost a pozitivní přínos pro uvězněného.

1. Současný stav dané problematiky

1.1 Historie a současnost českého vězeňství.

Dějiny českého vězeňství jsou datovány více než jeden tisíc let nazpět. Období let 995 – 1774 je spojováno s krutým přístupem a zacházením s vězni, v následujících letech došlo k zákazu trestu mučení vězňů. Přibližně od poloviny 19. století docházelo k utváření systému vězeňství a jsou datovány prvopočátky české penologie, významnou osobností v této oblasti byl kněz František Josef Řezáč, jehož myšlenky o zdárnějším trestání provinilců a zločinců se toliko podobaly dnešnímu používanému algoritmu trestání a podstatě alternativních trestů. (15,27)

Se vznikem Československé republiky roku 1918, která přijala vězeňství ve velmi špatném stavu, nastalo období výrazného pokroku, který se projevil zejména v oblastech zacházení s vězni. Odstoupilo se od pouhého drilu a elementárního školství a nastoupily metody výchovného a kulturně mravního působení na vězně. Rozvoj byl přerušen nástupem druhé světové války. Poválečné období znamenalo pro oblast vězeňství značný úpadek. Byla uplatňována trestně právní politika, která svou generální represí potlačovala projevy občanského principu. Trestní právo bylo používáno jako prostředek k dosažení politických, hospodářských i jiných státních zájmů. Pachatelé trestné činnosti se nazývali nepřátelé socialismu a jejich převýchova probíhala ve vězeňských zařízeních s tuhým militantním režimem. Hlavními prvky tohoto režimu byla kázeň, dril a izolace od vnějšího prostředí. (15)

Sedmdesátá léta dvacátého století byla spojena s aktivitou Výzkumného ústavu penologického, který se věnoval výzkumu a novým možnostem přístupu k vězňům, a také s osobností ředitele tohoto ústavu Doc. PhDr. Jiřím Čepelákem. Činnost ústavu však byla v osmdesátých letech ukončena a dosud nebyla vytvořena jiná organizace podobného zaměření. (15, 27)

Významné změny do českého vězeňství přinesl pád zdejšího totalitního režimu. Zvedl se velký tlak na odstranění justičních nespravedlností, mezi vězni zavládla mohutná netrpělivost, která vyvolala silné nepokoje a vzpoury ve vězeňských

zařízeních. Změny nastaly i mezi vězeňským personálem, řada pracovníků byla stoupcem dosavadního militantního režimu s represivní složkou a mnoho z nich nebylo schopno přijmout nové penologické trendy a museli odejít. Z tehdejšího Sboru nápravné výchovy se postupně formovala dnešní Vězeňská služba České republiky.

Noví pracovníci přicházeli do funkcí strážných, dozorců, ale zvyšoval se i počet specialistů (sociální pracovník, psycholog, pedagog, psychiatr, duchovní). Dalším krokem při přeměně českého vězeňství byla iniciativa při tvorbě a realizaci nové koncepce v souladu s mezinárodními konvencemi, která se označovala jako humanizace českého vězeňství. Tato koncepce vycházející z plného respektování lidských práv jedince i v době výkonu vazby či trestu odnětí svobody, měla uvést české vězeňství do souladu se Standardními minimálními pravidly pro zacházení s vězni a příslušnými doporučeními a pozdějšími Evropskými vězeňskými pravidly. Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni byla vydána v roce 1958 Hospodářskou a sociální radou OSN. Jejich smyslem bylo nastolit ve všech civilizovaných zemích světa úroveň dodržování lidských práv ve všeobecné rovině. Práva se dále specifikují podle podmínek v jednotlivých zemích. Evropskou verzi mezinárodních vězeňských pravidel vytvořila Rada Evropy jako instituce dohlížející na ochranu lidských práv a svobod. Rada vytvořila i vlastní orgán s názvem Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, který sleduje situaci v oblastech zmíněných v jeho názvu a také vydává doporučení pro zlepšení stávající situace. Základem pro nová vězeňská pravidla byla Evropská vězeňská filozofie, jejíž hlavní podstata spočívá v prokazování úcty k základním lidským právům vězně, dodržování skutečnosti, že odnětí svobody je dostatečným trestem. Pobyť ve vězení nemá být tedy trestem navíc. Posledním axiomem této filozofie je důraz na možnost vězňů zlepšovat své znalosti a schopnosti pro zdárnější integraci do společnosti. V roce 1987 Rada Evropy vydává Evropská vězeňská pravidla, která doporučuje svým členským státům. Česká republika se stala členem v roce 1993. Poslední podoba těchto pravidel byla vydána v roce 2006.

Další významný dokument ovlivňující české vězeňství byl vydán v New Yorku v roce 1984. Jednalo se o Úmluvu proti mučení a jinému krutému, nelidskému či

ponižujícím zacházení nebo trestání. Úmluva vycházela z Charty Organizace spojených národů, Všeobecné deklarace lidských práv a Mezinárodního paktu o občanských a politických práv. Naše země podepsala tuto úmluvu v roce 1988.

Tento akt prosazoval humanizaci při zacházení s každým lidským jedincem, jako jeden z principů moderního vězeňství **(15)**.

Modernizace českého vězeňství probíhala jen pozvolna, principy moderního vězeňství, které reprezentují ekonomickou a společenskou úroveň státu a přístup k vězňům, se nerealizovaly v očekávaném tempu. Znakem moderního vězeňství by měl být princip humanizace v oblasti zacházení s vězni. Vývoj této oblasti se pohyboval mezi dvěma extrémů takzvaného penologického kyvadla.

Tyto extrémů představovaly zacházení s vězni buď formou trestu s důrazem na izolaci, nebo naopak s přílišným důrazem na terapeutické techniky a strategie. Praxe však ukázala, že je ani jeden z těchto extrémů není sám o sobě účinný. Je tedy nutno vytvořit jakousi rovnováhu mezi nimi. Dalším znakem moderního vězeňství je princip účinnosti, jehož měřítkem byla stanovena recidiva osob, které již vězením prošly. V této oblasti se však hovoří, na základě praktických zkušeností, o určitém třetinovém dělení, které popisuje realitu jako skutečnost, že třetina osob se do vězení již podruhé nevrátí, druhá třetina osob se bude do vězení vracet opakovaně, u poslední třetiny může efektně vedený způsob výkonu trestu odnětí svobody prodloužit dobu návratu do vězení.

Posledním principem moderního vězeňství je princip bezpečnosti. Bezpečnost je zde sledována v několika rovinách. Vězení musí být bezpečné nejen vůči veřejnosti, která není výkonem vazby nebo trestu odnětí svobody ohrožována, zneklidňována či obtěžována, ale také vůči personálu, který má nárok na bezpečnost a ochranu zdraví při práci. Právo na osobní bezpečnost však náleží také samotným vězňům. Dnes však nevytváří bezpečné vězení pouze jeho vysoké zdi či důmyslně konstruované elektronické signální a střežící systémy, důležitým faktorem pro udržení bezpečnosti je také vytváření pozitivního psychosociálního klimatu ve věznicích, zejména pomocí intenzivní a všestranné komunikaci personálu věznice a vězňů se zaměřením na prevenci a řešení problémů. Komunikace by měla vycházet z poznatků psychosociální hygieny a být součástí celého systému zacházení s vězni. **(10,15,37)**.

Jen v bezpečných věznicích lze totiž realizovat kvalitní programy zacházení s uvězněnými osobami.**(25)**

Další rozvoj českého vězeňství zpracovala Vězeňská služba České republiky v dokumentu nazvaném Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015.

Tato koncepce poukazuje na skutečnost, že zde neexistuje žádné pracoviště, které by provádělo penologický výzkum.

Koncepce tedy vychází z praktických zkušeností a výsledků dílčích výzkumů Institutu pro kriminologii a sociální prevenci a také se nechává inspirovat zkušenostmi ze zahraničí. Prognózy stanovené v tomto dokumentu předpokládají pro nejbližší desetiletí určité trendy dalšího vývoje.

Jedním z trendů bude zvyšující se důraz na bezpečnost českého vězeňství ve všech rovinách. Nadále je předpokládáno prohlubování liberalizace trestu, který bude představován pouze omezením svobody pohybu vězně a minimálně se bude dotýkat jiných oblastí občanských práv.

Další prognóza koncepce předpokládá, že se nepodaří zabránit růstu počtu vězněných osob, nepodaří se tedy eliminovat přeplněnost vězeňských zařízení a to i se souvisejícími negativní vlivy na kvalitu zacházení s vězni **(23)**.

1.2 Výkon vazby a trestu odnětí svobody

1.2.1. Trest

Vědou, která se zabývá oblastí trestání, trestů uložených soudně a také teoriemi vězeňství je penologie. Název byl vytvořen z latinského slova poena (trest) a řeckého slova logos (nauka, slovo). **(15,27)**

V historii původní význam trestu spočíval především v zastrašení. V období starověku a feudalismu byly používané tresty většinou velmi kruté a neodpovídaly ani závažnosti spáchaného činu a jeho společenské nebezpečnosti. Mezi tyto tresty patřil trest smrti, tělesné tresty, vyhnanství, otroctví či nucené práce. Vězni často neměli dostatek jídla, žili v bídných podmínkách s omezenými hygienickými možnostmi. Projevovala se zde i krutost dozorců, ale i samotných spoluvězňů.

Trest odnětí svobody se datuje od přelomu 15. a 16. století, kdy první věznic vznikla v roce 1553 v Anglii. Vznik věznic byl podmíněn nárůstem kriminality zapříčiněné nárůstem nezaměstnaných, tuláků a žebráků. Postupně se vytvářely vězeňské systémy a začaly do nich vstupovat i společenské vědy. Rozvoj pedagogiky a psychologie, které se zaváděly ve vězeňství, postupně přeměňoval výkon trestu v humánnější podobu. **(35)**

Obecně trest představuje jednu ze dvou výchovných metod, kdy druhou metodou je odměna. Trest by měl blokovat nežádoucí chování a odměna naopak posilovat chování žádoucí. Pro splnění účelu trestu by měl však následovat ihned po provinění a měl by být individualizován. Individualizace trestu je opodstatněná v tom, že každý může jako trest pro svou osobu považovat něco jiného **(30, 35)**

V oblasti penologie je trest chápán jako záměrná újma způsobená provinilci, která však musí dotyčného, v přeneseném významu, bolet a působit mu utrpení, neboť jen tak se může vlastním úsilím zasloužit o svůj nový, lepší způsob života. Tato újma má své dvě základní funkce: vyrovnávací a regulativní. Vyrovnávací funkce trestu chce docílit vyrovnání se s realitou trestného činu, a to ve dvou aspektech. První aspekt představuje vyrovnání se s trestným činem na straně oběti. Toto vyrovnání vychází

z předpokladu, že negativní emoce oběti či pozůstalých se mohou eliminovat či kompenzovat právě újmou způsobenou pachatelem či náhradou škody.

Kompenzace oběti může mít i podobu osobního setkání s pachatelem, kde, za přítomnosti mediátora, může oběť vyjádřit své emoce (vztek, křivdu, ponížení, bolest, nejistotu) a uvolnit své emoční napětí. Přínos však má metoda narovnání i pro pachatele, který tak může lépe pochopit pocity oběti a vcítit se do její situace. Tento postup v České republice provádí Probační a mediační služba Česká republika. Výsledkem poté může být omluva a smlouva o náhradě vzniklé škody, k projednávání případu před soudem tedy nemusí vůbec dojít. Metoda se používá v případech majetkové kriminality, trestných činů z nedbalosti, v dopravě či u provinění spáchaných mladistvými. Nevhodnou je tato metoda například u osob se specifickými poruchami osobnosti, zejména u disociálního typu, a také u závažných trestných činů. V českém vězeňství je však tato metoda prozatím v počátcích, ve fázi získávání zkušeností v jiných vězeňských systémech, například ve švýcarské věznici Saxerriet. **(15, 20)**

Vyrovnání se s realitou trestného činu by však mělo proběhnout i na straně pachatele a to ve třech krocích, které souhrnně označujeme jako algoritmus výkonu trestu. Jedná se o postup či návod, jak docílit vyrovnání se pachatele s trestným činem. Prvním krokem je probudit u pachatele svědomí, aby si uvědomil protiprávnost a nehumánnost svého jednání. Ve druhém kroku by měl pachatel přijmout svou vinu a přihlásit se k odpovědnosti za trestný čin, ale i se všemi vyplývajícími povinnostmi a důsledky. Ve třetím kroku by měl pachatel realizovat pokání metodou již zmíněného narovnání vztahů s obětí, pozůstalými nebo činy vedoucími k reintegraci pachatele zpět do společnosti **(15)**.

Druhá funkce trestu se označuje jako regulativní. Trestem se společnost snaží o regulaci trestné činnosti, tedy udržení ve společensky únosných hranicích. Tato funkce je naplňována třemi základními způsoby. Prvním způsobem je izolace uvězněním, kterou má být pachateli znemožněno páchat další trestnou činnost. Druhý způsob se nazývá jako odstrašení a je založen na úvaze, že samotná existence trestu, za protiprávní chování, působí na potencionální pachatele jako prevence před takovým chováním.

Tato myšlenka se však nedá uplatit u osob se specifickou poruchou osobnosti disociálního typu, kde negativní dopady spojené s trestem nemají odstrašující efekt. **(12)**

Třetím způsobem regulativní funkce trestu je zacházení. Tento pojem v sobě zahrnuje soubor aktivit vězeňských pracovníků, kteří si kladou za cíl vězně motivovat k práci na sobě samém. Vězeňský personál se snaží svými společensky hodnotnými a osobně přitažlivými výzvami zvyšovat šance na reintegraci do společnosti a na život v zákonnosti po propuštění na svobodu. **(15)**

1.2.2 Výkon trestu odnětí svobody (VTOS)

Hlavním cílem trestu odnětí svobody je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v další trestné činnosti a působit na tuto osobu, aby vedla řádný život (52).

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody stanovuje, že trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje lidskou důstojnost odsouzeného a omezuje škodlivé účinky za současného zachování potřeby ochrany společnosti. S odsouzeným se jedná tak, aby bylo zachováno jeho zdraví a byly podporovány jeho dovednosti, které mu pomohou k návratu do společnosti a k vedení života v souladu se zákonem.

Trest je vykonáván ve věznicích nebo ve zvláštních odděleních vazební věznice. V České republice je třicet pět těchto zařízení, jsou zřizována ministrem spravedlnosti a správu vykonává Vězeňská služba České republiky. Věznice jsou členěny podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti do čtyř základních typů:

- věznice s dohledem – odsouzení se pohybují bez omezení. Pracují zpravidla mimo věznici, dohled nad jejich činností vykonává vychovatel minimálně jedenkrát týdně. V mimopracovní době se mohou vězni volně pohybovat mimo věznici na základě povolení ředitele věznice s doprovodem zaměstnance Vězeňské služby, a to na kulturně výchovných, sportovních akcích, bohoslužbách či navštěvují zdravotnická a rehabilitační zařízení. Návštěvy v této věznici se dějí bez dohledu zaměstnance Vězeňské služby, vězni lze povolit jednou za dva týdny opuštění věznice na 24 hodin, pokud odsouzený uvede, kde se bude zdržovat.
- věznice s dozorem – odsouzení se ve věznici pohybují zpravidla organizovaně pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby, pracují zpravidla na nestřežených pracovištích mimo věznici za dohledu zaměstnance Vězeňské služby nejméně jedenkrát za hodinu. Volný pohyb mimo věznici, u odsouzených s předpokladem, že jej nezneužijí, povoluje ředitel věznice při plnění pracovních úkolů, pro návštěvy zdravotnických, rehabilitačních či obdobných zařízení pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby. Návštěvy probíhají také bez dohledu

zaměstnanec Vězeňské služby a lze povolit dočasné opuštění věznice na dobu maximálně jednoho dne jednou v měsíci. Odsouzený musí uvést, kde se bude po tuto dobu zdržovat.

- věznice s ostrahou – zde se odsouzení pohybují organizovaně pod dohledem zaměstnanec Vězeňské služby, pracují zpravidla uvnitř věznice nebo na střežených pracovištích mimo věznici. U odsouzených, kde lze předpokládat, že situace nezneužijí, je povolena pracovní činnost i na nestřežených pracovištích. Dohled nad pracovními činnostmi je vykonáván jedenkrát za čtyřicet pět minut zaměstnancem Vězeňské služby. Lze povolit jedenkrát za dva měsíce opuštění věznice odsouzeným, kde je předpoklad, že této situace nezneužijí, na dobu maximálně jednoho dne, pokud osoba uvede, kde se po tuto dobu bude zdržovat.
- věznice se zvýšenou ostrahou – v těchto prostorách se odsouzení pohybují pod dohledem příslušníka Vězeňské služby, pracují na pracovištích uvnitř věznice nebo mají vhodnou práci na celách. Dohled nad pracovní činností provádí zaměstnanec Vězeňské služby nejméně jedenkrát za půl hodiny. Odsouzeným není povolen volný pohyb uvnitř věznice ani při plnění pracovních úkolů, návštěvy odsouzených se konají zpravidla pod dohledem příslušníka Vězeňské služby **(1, 53)**

Do výkonu trestu odnětí svobody jsou přijímáni odsouzení na základě písemného nařízení soudu. Při výkonu trestu se odděleně umísťují ženy a muži, stejně tak mladiství odsouzení od dospělých, recidivisté od odsouzených ve výkonu trestu poprvé, osoby odsouzené za úmyslně spáchané trestné činy od osob za trestné činy z nedbalosti, osoby trvale pracovní nezařaditelné. Výkon trestu odnětí svobody těchto skupin osob, ale i osob s duševními poruchami a poruchami chování, osob s uloženým ochranným léčením, probíhá ve specializovaných odděleních věznic.

Novinkou je zřízení zařízení pro výkon zabezpečovací detence, které sleduje ochranu společnosti v zařízeních se zvláštní ostrahou a s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými, rehabilitačními programy. Prvními zařízeními tohoto typu jsou Ústav pro výkon zabezpečovací detence v Brně a ve věznici Opava. **(51)**

1.2.2.1 Práva a povinnosti odsouzených vězňů ve VTOS

Odsouzení při výkonu trestu odnětí svobody mají právo na odpovídající sociální podmínky a poskytování zdravotní péče. Tato práva zahrnují:

- rovnost práv
- pravidelná strava – s ohledem na zdravotní stav, věk, vykonávanou práci
- samostatné lůžko a prostor pro osobní věci
- osmihodinová doba ke spánku, doba pro osobní hygienu, úklid, stravování, vycházku a osobní volno
- zdravotní péče – s přihlédnutím k omezení vyplývajícím z účelu výkonu trestu
- důstojný výkon trestu u osob s těžkým zdravotním postižením
- sociální kapesné – pokud není odsouzený zařazen do práce, práci neodmítl bez závažného důvodu a neměl v období jednoho měsíce příjem či hotovost v hodnotě alespoň sto korun

K dalším právům osob ve výkonu trestu odnětí svobody se řadí:

- právo přijímat a na svůj náklad odesílat korespondenci, kterou však Vězeňská služba může kontrolovat (výjimkou je korespondence mezi odsouzeným a obhájcem, státními orgány České republiky, diplomatickou misí, konzulárním úřadem cizího státu, mezinárodní organizací)
- právo na užívání telefonu pro kontakt s osobou blízkou, v závažném důvodu pro kontakt i s jinou osobou, na své náklady
- právo přijímat návštěvy blízkých osob v určeném čase celkem na dobu 3 hodin během jednoho měsíce, v místnostech k tomu určených
- právo na poskytování duchovních služeb registrovanými církvemi a náboženskými spolky
- právo na uspokojování kulturních potřeb
- nákup potravin a věcí osobní potřeby v prodejně věznic

- přijetí balíčku dvakrát ročně s potravinami a věcmi osobní potřeby do pěti kilogramů, který podléhá kontrole zaměstnanců Vězeňské služby
- příjem peněz – jsou převedeny na účet zřízený a vedený věznicí
- právo na ochranu práv odsouzených – podání stížnosti a žádostí orgánům příslušným k jejich vyřízení

Kromě práv však mají odsouzení při výkonu trestu odnětí svobody i své povinnosti:

- dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a rozkazy zaměstnanců Vězeňské služby
- pracovat, pokud je odsouzenému přidělena práce – není – li dočasně uznán práce neschopným či zdravotně nezpůsobilým k výkonu práce
- plnit úkoly související s plněním programů zacházení
- nepoškozovat cizí majetek a dodržovat zásady slušného chování při jednání s druhými lidmi
- podrobit se osobní prohlídce v zájmu zajištění vnitřního řádu věznice, umožnit kontrolu svých osobních věcí
- podrobit se stanoveným lékařským prohlídkám
- neprodleně ohlásit zaměstnanci Vězeňské služby nemoc či úraz, stejně tak i okolnosti možného ohrožení bezpečnosti ve věznici
- dodržovat zásady hygieny
- dodržovat zákaz výroby, držení či konzumace alkoholických či jiných omamných látek
- nepodporovat rasovou, národnostní, etnickou, náboženskou či sociální nesnášenlivost
- nepodporovat hazardní hry
- nepředstírat poruchu zdraví, úmyslně si zdraví nepoškozovat
- bez souhlasu Vězeňské služby nesmí odsouzený prodávat, směňovat či darovat věci, které má v držení ve věznici
- povinnost hradit náklady výkonu trestu – pokud nemá odsouzený odměnu za práci, lze tyto náklady uhradit prostředky z účtu odsouzeného ve věznici

- povinnost nahradit další náklady – zvýšené náklady na střežení, náklady na dopravu a předvedení do zdravotnického zařízení, jestliže úmyslně způsobil újmu na zdraví, porušil léčebný režim, zneužil zdravotní péče, nepodrobil se zdravotnímu zákroku z vlastního rozhodnutí, ke kterému dal předchozí souhlas **(50, 53)**

1.2.3. Výkon vazby

Výkon vazby není brán jako trest, slouží jako procesní úkon pro zajištění osoby obviněného. Obviněný je osobou podezřelou ze spáchání trestného činu, které bylo sděleno obvinění, ale nebyla mu pravomocným rozhodnutím soudu vyslovena vina, je tedy na něj pohlíženo jako na nevinného. Vzetím do vazby je sledováno zabránění možnému maření trestního stíhání, případnému pokračování v trestné činnosti. Obviněný je ve vazbě lépe dostupný pro orgány v trestním řízení.

Vazba je vykonávána ve vazební věznici nebo ve zvláštním oddělení věznice. Během výkonu vazby smí být obviněný podroben jen těm omezením, která jsou nutná ke splnění účelu výkonu vazby a také pro dodržení vnitřního pořádku a bezpečnosti. Nesmí být ponižována lidská důstojnost obviněného, nesmí být vystaven fyzickému či psychickému nátlaku. V průběhu výkonu vazby je obviněnému nabídnuta účast na preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových a sportovních programech. I při výkonu vazby jsou odděleně umístěni muži a ženy, obvinění, kteří by mohli mařit objasňování skutečností důležitých pro trestní stíhání od ostatních obviněných, obvinění, proti nimž je vedeno společné řízení, obvinění, kteří jsou stíháni pro trestný čin z nedbalosti od ostatních obviněných, obvinění od pravomocně odsouzených, obvinění, u nichž je podezření na infekční či duševní chorobu. Obviněný může požádat o umístění do cely pro kuřáky či nekuřáky. Obviněného lze umístit i do výkonu vazby se zmírněným režimem, pokud není ohrožen účel výkonu vazby.

1.2.3.1 Práva a povinnosti obviněných ve výkonu vazby

Mezi práva obviněných ve výkonu vazby se řadí:

- pravidelná strava
- osmihodinový spánek, denní vycházky ve vymezeném prostoru věznice
- právo na používání vlastního oděvu, prádla a obuvi, hygienicky či esteticky nezávadné
- přijímání a odesílání korespondence na své náklady, korespondence podléhá kontrole Vězeňské služby (výjimkou je korespondence mezi obviněným a obhájcem, státními orgány České republiky, diplomatickou misí, konzulárním úřadem cizího státu, mezinárodní organizací)
- užívání telefonu – pokud tím nebude mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání, náklady na jeho používání si hradí sám
- návštěvy obviněných – maximální počet čtyř osob jednou za dva týdny, v místnostech k tomu určených za přítomnosti orgánů Vězeňské služby
- duchovní a sociální služby státem registrovaných církví a náboženských spolků
- nákup potravin a věcí osobní potřeby, příjem balíčků a peněz – balíčky lze přijímat jedenkrát za tři měsíce, podléhají kontrole orgánů vězeňské služby
- uspokojování kulturních potřeb – objednání knih, časopisů na své náklady
- zdravotní péče – s přihlédnutím k omezením plynoucím z účelu výkonu vazby
- právo na žádost či stížnost státním orgánům České republiky

Povinnostmi obviněných jsou:

- dodržovat řád výkonu vazby a vnitřní řád věznice, plnit příkazy a pokyny Vězeňské služby
- dodržování zásad slušného chování a jednání s druhými osobami
- podrobit se stanoveným lékařským prohlídkám
- úhrada škody způsobená Vězeňské službě, zvýšené náklady na střežení, náklady na dopravu, předvedení do zdravotnického zařízení – sobě či druhému způsobená záměrná újma na zdraví, předstírání poruchy zdraví, nepodrobení se lékařskému zákroku s předešlým souhlasem, porušování léčebného režimu

- umožnit kontrolu osobních věcí, nahlásit zranění či úraz, dodržovat zásady osobní hygieny
- oznámit skutečnosti vážně ohrožující bezpečnost obviněného, spoluobviněných, věznice
- podrobit se opatřením nezbytným pro zamezení výroby, držení nebo zneužívání omamných a psychotropních látek
- uhradit náklady na zdravotní péči poskytnutou nad rámec hrazené péče z veřejného zdravotního pojištění
- strpět úkony související s identifikací obviněného
(21, 49, 54)

1.3 Vězeňská služba České republiky

Výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby zajišťuje od roku 1993 Vězeňská služba České republiky podle zákona č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky v platném znění, která navázala svou činností na zrušený Sbor nápravné výchovy. Jedná se o ozbrojený bezpečnostní sbor, je řízen generálním ředitelem Vězeňské služby, kterého jmenuje ministr spravedlnosti. Organizačními jednotkami Vězeňské služby jsou generální ředitelství, vazební věznice, věznice a Institut vzdělávání. **(55)**

Činnost Vězeňské služby tvoří správa a střežení vazebních věznic a věznic, odpovědnost za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu trestu odnětí svobody a vazby, střežení, předvedení a eskortování osob z výkonu vazby či trestu odnětí svobody. Služba dále zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelství, ministerstva spravedlnosti. Dále Vězeňská služba soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody či vazby prostřednictvím realizovaných programů zacházení a to za cílem přípravy těchto osob na řádný způsob života po propuštění, v rámci těchto programů služba vytváří podmínky pro pracovní a jinou účelnou pomoc těmto osobám, provozuje hospodářskou činnost za účelem jejich zaměstnávání. Významnou aktivitou Vězeňské služby je realizace výzkumu v oblasti penologie, využití získaných výsledků a vědeckých poznatků při výkonu vazby a trestu odnětí svobody. Vězeňská služba dále poskytuje zdravotní péči osobám ve výkonu trestu odnětí svobody, výkonu vazby, ale i svým příslušníkům a občanským zaměstnancům. Další náplní činnosti Vězeňské služby je evidence osob ve výkonu trestu a vazby v České republice, prošetřuje trestnou činnost svých příslušníků a ve spolupráci s Policií České republiky se účastní předcházení a odhalování trestné činnosti osob ve výkonu trestu a vazby. **(27, 55)**

Výkon profese pracovníka Vězeňské služby klade na tyto osoby velké nároky po stránce fyzické, ale i psychické. Je zde vyžadováno, ve velké míře, morální hodnocení, rozhodování a řešení morálních dilemat.

Jedná se o práci v často nebezpečných situacích, pod přímým dohledem a tlakem veřejnosti, služební úkoly nemusí být vždy v souladu s vlastním vnitřním přesvědčením, jednání musí být nejen v mezích zákona, ale i v souladu s Etickým kodexem pracovníka ve vězeňství. Tento kodex vyžaduje od pracovníků Vězeňské služby vykonávat svou profesi ve shodě s právními normami a mezinárodními smlouvami. Jednání pracovníka má být nestranné, svědomité a musí dbát na zvyšování svých kvalifikací a odbornosti i právního vědomí. Vzdělávání pracovníků Vězeňské služby zajišťuje Institut vzdělávání. V činnosti pracovníka nesmí být náznak korupčního jednání, naopak nutností je dodržování povinnosti věrnosti, poslušnosti, mlčenlivosti a zachování vážnosti tohoto povolání, při výkonu služby, ale i mimo ni. Pracovník musí reprezentovat své povolání také upraveným vzhledem a předepsaným ustrojením. Ve své práci musí pracovník přispívat k dobré atmosféře mezi zaměstnanci, podporovat týmovou spolupráci a nepodněcovat konflikty. **(21)**

Zaměstnanci Vězeňské služby se člení na příslušníky Vězeňské služby ve služebním poměru, kteří vlastní služební zbraň (dozorci, strážní) a na občanské zaměstnance v pracovním poměru (lékař, psycholog, duchovní, vychovatel, sociální pracovník, speciální pedagog, vychovatel – terapeut, lektor – instruktor). **(15)**

1.4 Psychosociální problematika VTOS, vazby

Situace uvěznění může pro člověka představovat výrazný stresor. Děje se tak zejména u osob, které se v prostředí věznice nebo vazební věznice ocitají poprvé. Negativně zde působí náhlá změna materiálního a psychosociálního prostředí, osoba intenzivně prožívá ztrátu svobody, životních hodnot. Přicházejí obavy z budoucnosti, ze společenské stigmatizace, která může být spojena i s možnými sociálními dopady v podobě rozpadu rodiny, ztráty zaměstnání, přátel. Dochází k zúžení volného prostoru, ztrátě soukromí a intimity, uvězněný je nucen snášet režimový nátlak. Jedinec musí strpět i další zátěžové situace jako soužití s různými lidmi, strpění mnohých nepříjemných úkonů, v podobě osobních prohlídek. Životní rytmus jedinci určují jiní lidé. S uvězněním bývá spojeno i značné omezení všech druhů potřeb, rozvíjí se frustrace. **(15, 35)**

Tyto zátěžové faktory mohou u jedince rozvinout šok z uvěznění. Takový stav, popisovaný také jako krize z uvěznění, se jedinec snaží zvládat svými adaptačními mechanismy. Převládají však spíše pasivní formy adaptace, kdy se osoba snaží přizpůsobit, nad formou aktivní adaptace a snahy přizpůsobit si. Krize z uvěznění probíhá v několika fázích:

- **propuknutí krize** – jedná se o bezprostřední reakci na uvěznění, projevuje se hysterickým křičením, pláčem nebo naopak apatií, depresí, zmateností, jedinec se v nové situaci obtížně orientuje. V cele se jej ujímají ostatní vězni a poskytují účinné rady.
- **popírání krize** – tuto fázi provází apatie, útlum, u mladých vězňů se projevuje cynismus, silácké řeči, drzé chování vůči vězeňskému personálu
- **zajetí krizí** – v této fázi se jedinec s krizí postupně vyrovnává, nastupují adaptační mechanismy na podmínky, které se nedají změnit, přijímá novou situaci a nachází možnosti uspokojení základních potřeb
- **vyrovnání se s krizí** – objevují se další pokusy o vyrovnání se, ve vězení je tato fáze spojována s počínajícím jevem prizonizace.

- **odeznění krize** – tato fáze vede zpravidla ke smíření se s uvězněním, jedinec si uvědomuje svou situaci, aniž by jej deprimovala, dokáže však myslet i na jiné věci, v některých případech však má vyrovnání s krizí podobu rezignace či nesmíření se s daným stavem. Tato krize může být jednou z příčin možných konfliktů s příslušníky Vězeňské služby.

Stupeň zátěže a míra schopnosti uvězněného adaptovat se na vězeňské podmínky závisí na několika faktorech:

1. **osobnost odsouzeného** – jeho schopnosti zvládat zátěžové situace, adaptovat se na nové podmínky, ochota měnit své chování a životní styl
2. **podmínky výkonu trestu, vazby** – typ vězeňského zařízení, sociální klima
3. **novosti požadavků a podmínek** - uvězněná první či opakovaná

Adaptace na podmínky může probíhat v několika formách. První forma se označuje jako **realistické přizpůsobení**. Jedinec je sociálně zralý a psychicky odolný vůči zátěži. Je motivován možností podmíněného propuštění, k hlubšímu poznání své osobnosti a změně chování. Další formou adaptace je **agresivně nepřátelské přizpůsobení**. Agresivita je zaměřena proti vězeňskému personálu, ale i spoluvězňům. Je doprovázena ironií, zesměšňováním, fyzické napadání druhých. Příčina tohoto chování většinou plyne již z hluboké minulosti, dětství. Někteří jedinci se ve vězení vychloubají trestnou činností, kterou již spáchali a ještě plánují, většinou si však osoba není jista sama sebou, tento způsob adaptace se označuje jako **přizpůsobení se nepřiměřenou kompenzací**. **Přizpůsobení se nepřiměřenou projekcí** je další formou adaptace. Jedinec obviňuje za trestný čin někoho jiného, odmítá svou odpovědnost. Někteří vězni řeší svou situaci **únikem do denního snění**, často se připojuje užívání alkoholu a drog.

V souvislosti s uvězněním se mohou u některých osob projevit vazbové reakce, které se vyznačují změnami afektivity (projevy deprese, mánie), paranoidními halucinacemi, poruchami motoriky. Predispozicí těchto reakcí jsou specifické poruchy osobnosti. (35)

Někdy jsou tyto reakce doprovázeny účelovým jednáním s cílem vyhnout se vazbě, trestu, vyšetřování. Ojedinele se vyskytují i případy vazbové psychózy s psychopatologickými projevy (bludy, halucinace, mutismus, poruchy myšlení).

V prostředí věznic často mezi vězni vznikají různé účelové koalice, vytváří se svérázná vězeňská subkultura, která ovlivňuje svými specifickými normami a hodnotami život ve vězení jedincům i celým skupinám. Nově přicházející vězeň je přijímá a zvnitřňuje. Prochází tedy procesem prizonizace, při kterém se mění ze svobodného člověka na vězně. V některých případech může prizonizace pro osobu znamenat způsob, jak se s novou situací uvěznění vyrovnat a překlenout ji bez případných psychosomatických poruch.

Cílem existence subkultury je snížení pocitů strádání z uvěznění, získávání majetku. Hlavním platidlem v tomto prostředí jsou cigarety. Subkultura se zaměřuje také na obnovení důstojnosti, navázání užitečných vztahů ve věznici a zajištění osobní bezpečnosti vězňů. Specifikem je také užívání zvláštní mluvy vězňů označovaná jako vězeňský argot (15).

Jedná se mluvu uměle vytvořenou, z větší části také vzniklou komolením, přejímáním slov, přenášením jejich významu. Jedná se o slova spisovné podoby, ale i nespisovné jazykové útvary. Příkladem mohou být slova: *alíky* (alimenty), *brif* (dopis), *cihla* (chléb), *dóžo* (doživotní trest), *havaj* (dobré časy ve vězení), *jít na půlku* (podmínečné propuštění po polovině trestu), *máma* (sociální pracovnice), *muklovský hlášky* (vězeňský argot), *panglo* (policista), *odpal* (odsouzení), *ušní* (oddělení prevence a stížností), *vinárna* (věznice Vinařice), *pamprlík* (věznice Pankrác). (15, 16)

Specifikem ve vězení jsou také charakteristiky kognitivity vězňů. Jedná se o poznávací charakteristiky těchto osob, které se projevují zejména v jejich vnímání světa a chování oproti ostatním. Mezi tyto charakteristiky se řadí:

- **oprávnění** - delikvent se považuje za jedinečnou osobnost, která nemusí respektovat platné společenské normy, může si vzít cokoli od kohokoliv a kdykoliv. Tento postoj se objevuje u lidí se specifickou poruchou osobnosti. Zejména disociální typ poruchy osobnosti se vyznačuje lhostejností k dodržování pravidel a nedostatkem citu, zájmu o ostatní.

Jejich chování však nelze ovlivnit získanými zkušenostmi, včetně použitého trestu.

- **orientace na moc** - jedinec redukuje bohatost svého života i života druhých na pouhou jednu úroveň, osoba může být jen silná nebo slabá. Sám sebe považuje za silného, snaží se o získání moci a ovládnutí druhých. Život hodnotí a prožívá jen na vrcholu nebo naopak na dně.
- **superoptimismus** - jedná se o extrémní podobu optimismu a sebedůvěry, která dává osobě pocit, že jakákoliv její činnost bude úspěšná.
- **kognitivní indolence** – osoba s kriminálním životem se vyznačuje svou leností a povrchností, volí vždy cestu nejmenšího odporu, cílem je něco získat, ale snadno a rychle. Pokud však jeho plán nemá úspěch, dostavuje se většinou nebezpečné zkratovité jednání, ohrožující lidské životy.
- **blokování** – blokování používá jedinec pro eliminaci odstrašujících mechanismů, které fungují jako varování před negativními důsledky trestního jednání, blokuje strategii však překonává u jedince strach, úzkost či rozumovou úvahu a mohou uspokojovat své potřeby bez ohledu na realitu, navíc má jedinec blokování pod svou kontrolou a sám si rozhodne, kdy jen užije a kdy nikoliv. Jeho jednání může posilovat i fakt, pokud jsou negativní následky, v podobě sankcí či trestu, snesitelné či tolerované v porovnání s možným ziskem.
- **zmírňování** – jedná se o jeden ze souboru obranných mechanismů, kterým se delikvent snaží vyvázat z odpovědnosti za své chování, často užívají postoj oběti nesprávné výchovy v rodině, poukazují na nekalé jednání druhých osob, aby se před ostatními učinili nevinnými, ulehčili svému svědomí. Dalšími užívanými obrannými mechanismy jsou projekce, při které delikvent druhé lidi připodobňuje sobě, regrese, která se projevuje infantilním chováním, represe, při které delikvent vytěsňuje určitý moment ze svého vědomí.
- **sentimentalita** – delikvent se snaží vyjadřováním něžných pocitů, aby sám sebe přesvědčil, že není úplně špatný. Něžné pocity adresují svým

matkám, ženám, dětem. Často také projevují zvýšený zájem o zvířata, vážnou hudbu, literaturu. Po propuštění z vězení však tento zájem obvykle upadá.

- **diskontinuita** – delikvent si může ve výkonu trestu přát změnu svého kriminálního života, ale návrat do společnosti může jeho přesvědčení zlomit. (15)

1.4.1. Problematika drog, HIV/AIDS ve vězení

V českých věznicích není drogová scéna dostatečně zmapována, ale přibližně se vychází z hypotéz, že zhruba třicet procent vězňů ve výkonu trestu odnětí svobody a vazby drogy užívají. K programům zacházení s vězni se připojují i léčebné přístupy pro vězněné osoby s drogovým problémem. Vězni jsou z tohoto hlediska rozdělováni do několika skupin. První skupinu tvoří vězni, kteří na svobodě se na drogové scéně nepohybovali a nepohybují ani ve vězení, není u nich diagnostikována výraznější porucha chování či osobnosti. Pro tyto osoby jsou ve věznicích zřízeny bezdrogové zóny a to na vlastní žádost. V tomto prostoru je však eventuální přítomnost drog pečlivě monitorována a kontrolována za pomoci speciálně vycvičených psů či testování moči na přítomnost drogy. Vězni jsou v těchto prostorách motivováni i lepším materiálním vybavením, častějšími vycházkami. Dbá se také na dostatečnou separaci těchto vězňů od ostatních vězňů. Druhou skupinu vězňů tvoří osoby, které před nástupem do vězení drogy také neužívali, ale je zde předpoklad, že by ve vězení mohli drogám podlehnout. I tyto osoby je nutno oddělit od ostatních uvězněných a v programech zacházení se zaměřit na motivaci drogové abstinenci. Třetí skupinou vězňů jsou osoby, které na svobodě drogy užívaly, ale ve vězení se snaží se tohoto problému zbavit. Mezi nimi jsou zařazení i vězni s nařízenou protialkoholní a protitoxikomanickou léčbou. Tyto osoby jsou zařazeny do specializovaných oddělení pro odsouzené s poruchou chování a osobnosti způsobenou užíváním psychotropních látek (na vlastní žádost) a na specializovaná oddělení pro výkon ochranného protitoxikomanického léčení v ústavní formě (na základě soudního rozhodnutí). Poslední skupinu tvoří vězni, kteří drogy užívali již na svobodě a nehodlají přestat ani ve vězení, i mezi nimi jsou osoby s nařízenou ochrannou léčbou s nutností umístění do specializovaného oddělení. U těchto osob se věznice zaměřují na maximální omezení cest, jak se dostat k drogám. Těmito cestami jsou nejčastěji návštěvy, poštovní zásilky, personál věznice, vězni pracující mimo věznici. Detoxifikace vězňů probíhá ambulantně, závažnější případy jsou hospitalizovány ve vězeňských nemocnicích.

Ve všech věznicích jsou zřízeny poradny drogové prevence, ve kterých s vězni pracují odborníci z řad lékařů, psychologů, sociálních pracovníků individuálními i skupinovými metodami. Jsou také realizovány programy harm reduction. Tyto programy vycházejí faktu, že někteří vězni nejsou schopni okamžitě přestat s užíváním psychotropních látek, je tedy nutné alespoň mírnit negativní dopady užívání drog. V českých věznicích je aplikována i substituční léčba pro odsouzené závislé na opiátech, kteří nejsou schopni nebo ochotni absolvovat léčbu usilující o abstinenci. Z bezpečnostních důvodů však ve věznicích neprobíhá výměna injekčních stříkaček a jehel. Věznice se obávají, že by mohlo docházet k vzestupu injekčních uživatelů drog, náhodných poranění o jehly a vzájemným konfliktů mezi vězni či vězni a personálem, kde by mohla injekční stříkačka figurovat jako věžňova zbraň. Jsou však země, jako například Bělorusko, Německo, Kyrgyzstán, Moldavsko, Švýcarsko či Španělsko, kde již mají s výměnou injekčních stříkaček ve věznicích letité zkušenosti. **(15, 29)**

Další závažnou problematikou ve vězení je infekce HIV a onemocnění AIDS. Testy na toto onemocnění podstupuje vězeň z vlastního rozhodnutí na principu dobrovolnosti a anonymity. Pokud by byly testy HIV pozitivní, ale zdravotní stav je v pořádku, bude vězeň jen pravidelně sledován. Je poučen o možných rizicích a aktivitách, kterých se musí vyvarovat. Pokud se však jedná o osobu, u které se již rozvinulo onemocnění AIDS, je nutné ji umístit odděleně, aby se předešlo nákazám od ostatních vězňů, jež by mohly mít pro osobu s oslabenou imunitou letální následky. Důraz je kladen na šíření osvěty o této problematice nejen mezi vězeňským personálem, ale i mezi vězni, aby se zvedla informovanost těchto osob a mohlo docházet k řešení této problematiky. **(15)**

1.4.2 Mimořádné události ve výkonu vazby, VTOS

Psychosociální problematikou výkonu trestu odnětí svobody či vazby je také existence událostí, které narušují jejich řádný výkon. Tyto události se označují jako mimořádné a mají svůj negativní dopad na vězeňský personál, ale i vězně samotné. Je tedy důležité těmto mimořádným událostem efektivně předcházet, ale také řešit události již vzniklé. Mezi tyto události se řadí například vzpoury vězňů. České vězeňství zažilo tyto události v devadesátých letech v období velkých společenských změn. Preventivním opatřením těmto událostem je bezesporu důrazná integrace principů moderního vězeňství – humanizace, účinnosti a bezpečnosti. Aplikací těchto principů jsou vytvořeny podmínky pro eliminaci nadměrného rušení pořádku či hromadných projevů odporu. Naopak je ale důležité nepřipustit žádné požadavky jdoucí nad rámec zákona, jelikož vězni jsou si dobře vědomi, kdy a jak jsou schopni svým nátlakem získat výhody. Zde je poté nutné dát najevo sílu Vězeňské služby jako ozbrojené složky, a nepokoje potlačit. Další mimořádnou událostí jsou útoky vězňů na osoby, kdy dochází většinou k selhání v činnosti příslušníků Vězeňské služby. Příčinou tohoto selhání může být jakási únava z každodenní stereotypní práce, která může omezit i ostražitě vnímání, kdy jsou opomíjeny varovné signály přípravy možného úniku. Řešením spočívá tedy v používání stále modernějších signalizačních a střežících zařízení a v náročnějším výcviku strážných a dozorců s důrazem na schopnost udržení vnímavosti vůči vězňům. Útoky jsou také realizovány na nestřežených pracovištích mimo věznici nebo při vycházce či opuštění věznice z důvodu návštěvy. Je tedy nutné důkladněji vybírat vězně, kterým bude opuštění věznice umožněno. Mimořádnou událostí ve vězení je i agresivní chování vězňů, kdy obětí tohoto jednání mohou být spoluvězni, personál, zařízení věznice, ale i vězeň sám. Pokud je cíle agrese personál věznice, je příslušník Vězeňské služby oprávněn použít donucovací prostředky v podobě hmatů, úderů či obušku. Zásah však musí být přiměřený k dosažení sledovaného účelu. Nesmí tedy vzniknout vězni bezdůvodná újma. (15)

Tato agrese může být ze strany vězně plánovaná s cílem útěku z vězení, ale i neplánovaná jako důsledek krátkodobého či dlouhodobého konfliktu se zaměstnancem, například zamítnutím žádosti, i pokud je zamítnutí oprávněné. (36)

Agrese vůči spoluvězni může být zapříčiněna momentální hádkou, dlouhodobějšími neshodami, vzájemnou podezřívavostí, žárlivostí či šikanou. Je tedy úkolem psychologa věznice či vazební věznice, aby sledoval, ve spolupráci s ostatními zaměstnanci, psychosociální situaci na všech úsecích a svými opatřeními tak docílil optimálního personálního složení. Důležité je také naplnění dne vězňů smysluplnými činnostmi. (15, 36)

Agresivní jednání vězňů bývá zaměřeno také na bezbranné a slabší jedince, kdy cílem tohoto chování je mocenská převaha, pochybná zábava, vzrušení pro ostatní vězně. Tato forma agrese je označována jako šikana. Někdy také bývá založena na mechanismu *scapegoatingu*, kdy agrese vůči jejich oběti slouží k upevnění skupinové soudržnosti. Šikanovaní jedinci jsou většinou lidé tělesně slabí, s přidaným mentálním postižením, s jinou sexuální orientací, příslušníci jiné rasy, osoby silně nábožensky založené, odsouzení za trestné činy pohlavního zneužívání, vraždy dětí či starých osob, či osoby odsouzené poprvé ve svém životě.

Mezi mimořádné události ve vězení se řadí také autoagresivní chování vězňů, v podobě pořezání sklem, břitvou, polykání cizích těles. Vězni si tímto vynucují propuštění, převezení do zdravotnického zařízení či požadují vyřešení svých problémů někým jiným. Někdy volí toto jednání jako prostředek citového vydírání svých partnerů (partnerek). Způsobem sebepoškozování a metodou vyvíjení nátlaku ze strany vězňů jsou i hladovky. Tyto osoby se snaží o prosazení svých požadavků, například vyšetřování na svobodě, změnu věznice (vazební věznice). Někdy však mohou být požadavky vězňů držících hladovky oprávněné, tehdy je nutné je co nejdříve uspokojit. V ostatních případech je s vězni profesionálně vyjednáváno, jsou přesvědčováni o nepřiměřenosti jejich požadavků. Hladovky však nejsou, ze strany personálu věznice, nijak podceňovány. Těmto vězňům je věnována lékařská i psychologická péče.

Mezi nejzávažnější mimořádné události jsou řazena sebevražedná jednání vězňů, zejména pokud se jedná o mladistvé či mladé dospělé vězně.

Těmto případům se snaží personál věznice účinně předcházet či zmírňovat negativní důsledky. Rizikovým obdobím, z hlediska těchto událostí, bývají první chvíle strávené ve vězení, kdy se dostaví reakce v podobě šoku z uvěznění. Sebevražedné pokusy však nejsou výjimkou ani u ostatních vězňů, u kterých může být příčinou momentální myšlenkový zkrat v důsledku životního nezdaru, jež se jeví jako nepřekonatelný. Zde je kladen důraz na kvalitní komunikaci s vězeňským personálem a spolupráce s odborníky, kdy i pouhé vyslechnutí vězně prožívajícího krizi, může této mimořádné události zabránit. Ve vězeních jsou však nebezpečné zejména demonstrativní sebevražedné pokusy mladistvých vězňů, kdy jsou ohroženy jejich životy z důvodu touhy po změně, vzrušení nebo upozornění okolí na svou situaci. (15)

1.5 Psychosociální hygiena ve věznicích

Dnešní podoba českého vězeňství, která se stále nachází v procesu vyrovnávání se se stanovenými Evropskými vězeňskými pravidly, klade důraz na zacházení s vězněnými osobami. Toto zacházení má rozvíjet jejich smysl pro odpovědnost a podporu dovedností, které jim později umožní úspěšnou reintegraci do společnosti a následný život v mezích zákona. Pro dosažení tohoto cíle je důležité, aby během výkonu trestu odnětí svobody, vazby, setrvali vězni v dobrém psychickém i somatickém zdraví. Udržením takového stavu vězňů se v oblasti vězeňství zabývá penitenciární psychohygiena. Tato oblast se, jako integrující soubor dobře podložených pravidel, rad a doporučení pro uchování či zlepšení psychického zdraví, snaží řešit specifickou psychohygienickou problematiku výkonu trestu odnětí svobody, vazby. Obsah psychosociální hygieny v oblasti vězeňství lze rozdělit do pěti oblastí. První oblastí je optimalizace vězeňského prostředí, tedy věznic a vazebních věznic. Tato optimalizace se týká ubytování vězňů (individuální, dyadické, skupinové), kvality a kvantity světelných podmínek, rozložení a využívání světelných zdrojů. Nekvalitní osvětlení, nacházející se zejména ve starších objektech, vede k namáhání očí, následnému pálení, bolestem hlavy, celkové únavě osob. Je zde zmíněno i barevné řešení interiérů, je prosazována větší pestrost barev užívána v exteriérech a interiérech mimo věznici. Výrazný vliv na psychiku vězněných osob má i hluk, který způsobuje zvýšenou podrážděnost a agresivitu. Takový vliv má nejen hluk z okolí věznice, možných stavebních úprav objektu, ale vysoká hladina hluku se nachází i v přeplněných celách. Vězněné osoby nemají tedy téměř možnost tomuto stresoru uniknout. Zlepšení prostředí věznic je zaznamenáno z hlediska jeho teploty, prašnosti, vlhkosti a cirkulace vzduchu. Značnou komplikací zlepšování těchto parametrů je vysoký podíl silných kuřáků mezi vězni. Citlivou otázkou psychohygieny je také stravování vězňů, jehož nedostatky jsou považovány jako významné faktory vzniku mimořádných událostí ve vězení. Druhou oblastí penitenciární hygieny je vývoj vztahů mezi vězni, které se formují v procesu prizonizace, ale i v předcházení a překonávání mimořádných událostí ve vězeňském

prostředí. Další oblastí, která si klade za cíl uchování psychosomatického zdraví vězňů, je zacházení s vězni.

Psychohygienická hodnota těchto programů spočívá ve snaze udržet psychosomatické zdraví ve výkonu trestu odnětí svobody, vazby smysluplnou prací, všeobecným i profesním vzděláváním, ale i sportovními, terapeutickými a uměleckými aktivitami.

Penitenciární hygiena však zmiňuje také dopad uvěznění osoby na jeho rodinné příslušníky. V některých zemích (Německo) jsou vytvořeny poradenská zařízení pro pomoc těmto osobám při řešení problémů vzniklých uvězněním jejich člena rodiny. Tento psychohygienický aspekt by mohl být inspirací i pro české vězeňství. Poslední oblast penitenciární psychohygieny zahrnuje péči o vězeňský personál, který má také vliv na psychosomatické zdraví vězňů. Optimální komunikace s vězni, účinné naplňování programů zacházení personálem vyžaduje, aby se tyto osoby věnovaly udržení i své duševní svěžesti a rovnováhy. Terapeutická a poradenská pomoc by tedy měla směřovat i k zaměstnancům Vězeňské služby České republiky a jejich rodinným příslušníkům. **(9, 11, 15)**

1.6 Programy zacházení s vězni

Koncept zacházení s uvězněnými osobami byl stanoven již na počátku devadesátých let minulého století. Legislativně je zakotven v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb. a také ve vyhlášce ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Již tehdy vycházel z důkladné diagnostiky a vypracovaných komplexních zpráv, které byly podkladem pro realizaci individuálních programů zacházení. **(23, 48).**

Kvalitní příprava těchto programů je tedy základem jejich úspěšnosti. Efektivnost programů závisí zejména na podmínkách, ve kterých jsou realizovány. **(22)**

Po nástupu osoby do výkonu trestu odnětí svobody je u odsouzeného zpracována penitenciární diagnóza, která zahrnuje jeho bio-psycho-sociální-duchovní stav. Diagnóza obsahuje základní data o odsouzeném, která se týkají informací o jeho trestném činu, uloženém trestu, případně i jeho předchozí trestné činy. Dále je vypracováno lékařské doporučení obsahující možná zdravotní rizika a limity při aktivitách programu zacházení. Součástí je také důkladná psychosociální anamnéza zahrnující i rizikové faktory v podobě problémů s alkoholem, drogami či hazardními hrami. Penitenciární psycholog vyhotoví psychologickou charakteristiku včetně postoje odsouzeného k spáchanému činu, možné oběti tohoto činu a uloženému trestu. Důležitá je diagnostika i možných specifických poruch osobnosti. Součástí diagnostiky je také vyhodnocení možných rizik, problémů a překážek, které je označováno pojmem risk assessment. Toto vyhodnocení slouží k definování podstatných nebezpečí, které v době nástupu trestu odnětí svobody brání budoucí reintegraci odsouzeného do společnosti. Mezi tyto rizika lze zařadit nebezpečí recidivy násilné trestné činnosti v důsledku přetrvávající zvýšené agresivity, problémy vycházející z nevyřešené závislosti na drogách, riziko nezaměstnanosti z důvodu nedostatečné či nepožadované kvalifikace. Na podkladě těchto rizik bude vytvořen program zacházení, jehož cílem bude tato rizika překonat či alespoň zmírnit. Zacházení s odsouzenými osobami je již od počátku nástupu do vězení směřováno k budoucímu propuštění a maximálně možné reintegraci do společnosti. **(13)**

Programy zacházení jsou tedy individuálně sestaveny z vhodných činností, kterými chce vězeňský personál docílit splnění stanovených cílů v podobě pozitivních změn v chování a osobnosti uvězněné osoby. **(15)**

Zaměstnanci Vězeňské služby České republiky jsou důležitým faktorem realizace programů zacházení, kvalitní práce těchto osob ovlivňuje nejen chod celé instituce vězení, ale i úspěšnost těchto programů. **(26)**

Mezi profese přispívající k naplnění cílů programů zacházení se řadí pozice vězeňského dozorce, který dohlíží na výkon trestu odnětí svobody či vazby, aby probíhal v souladu s vnitřním řádem věznice, vazební věznice za pomoci zákonných prostředků dle zákona o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky. Jeho činnost musí respektovat lidskou a občanskou důstojnost všech uvězněných osoba. Tato osoba musí být ve své činnosti důsledná a nekompromisní, ale měla by být ochotna vězně vyslechnout a jejich oprávněné požadavky splnit. Při jednání s vězni nesmí docházet, ze strany dozorce, k jejich ponižování, naopak jednat s nimi korektně, respektovat odlišnosti vězňů. Přístup dozorce k vězňům by měl být vyvážený, tedy s dostatkem důslednosti ale i s ochotnou vykonat pro vězně drobné nezakázané služby. Další profesí důležitou pro programy zacházení jsou lékaři. Jedná se o osobu, u které vězni hledají často více než zdravotnickou pomoc, ale obrací se na ni i se svými duševními či sociálními problémy. Někteří vězni se naopak snaží o manipulaci s lékaři, aby tak získali medikamenty s psychotropními účinky, propuštění z vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody ze zdravotních důvodů. Stále však tato profese zůstává autoritou, která má významný psychohygienický vliv na kvalitu zdravotního stavu vězňů, ale i vězeňského personálu. **(15)**

Významnou úlohu v programech zacházení hrají bezpochyby také penitenciární psychologové. Před rokem 1989 patřila i tato profese k uniformovaným příslušníkům tehdejšího Sboru nápravné výchovy, dnes je však výhradně civilním zaměstnancem. Ve výkonu vazby se psycholog zabývá přípravou odborných stanovisek pro umíst'ování obviněných do cel, psychodiagnostickou činnost, orientační psychologické rozhovory, individuální psychologickou péči, podílí se na výběru obviněných zařaditelných do pracovního procesu, zkoumá příčiny vzniku případných mimořádných událostí.

Při své činnosti úzce spolupracuje s ostatními zaměstnanci Vězeňské služby. Ve věznicích pro výkon trestu odnětí svobody se psycholog zabývá psychologickou diagnostikou odsouzených, zpracovává jejich psychologickou charakteristiku, pomáhá vytvářet programy zacházení, metodiky vede vychovatele, vychovatele – terapeuty, lektory – instruktory. Věnuje se také individuální psychologické péči o odsouzené, podílí se na výběru vhodných osob k zařazení do pracovního procesu, na rozhodování o udělení přerušování výkonu trestu, povolení volného pohybu či dočasného opuštění věznice, ale i na návrhu umístění odsouzeného do krizového, výstupního nebo specializovaného oddělení věznice. Jedná se však také o odborného poradce vedení věznice, podílí se na vzdělávání personálu a někteří psychologové provádí psychologická šetření uchazečů o zaměstnání ve Vězeňské službě. **(6, 15)**

Profesí, která obnovila svou působnost na počátku devadesátých let minulého století, je pozice duchovního. Tuto činnost vykonávají zástupci státem registrovaných církví a náboženských skupin jako kaplani, a tedy jako zaměstnanci Vězeňské služby, nebo jako dobrovolníci. Svou roli hraje činnost duchovního při docílení přijetí viny u odsouzeného a realizaci pokání. Duchovní se při svých aktivitách snaží vězňům pomáhat při hledání smyslu jejich života. Účast vězňů na těchto setkáních je dobrovolná, jejich zájem o religiozitu nemusí být v programech zacházení ani zaznamenán. **(15, 38)**

Vychovatel, ve spolupráci s psychologem, se snaží realizovat algoritmus výkonu trest, tedy k přijetí viny a odpovědnosti za spáchaný čin. Snaží se motivovat vězně k lepšímu jednání s lidmi, učí je zvládat náročné životní situace, zlepšit svůj dosavadní způsob života. Podílí se také na hodnocení odsouzených k potřebám soudu o podmíněném propuštění. Organizuje podmínky pro výkon programů zacházení. Svou profesní i lidskou kvalitou ovlivňuje úspěšnost dosažení pozitivních změn chování a osobnost vězně. Právní poradenství a potřebnou intervenci v obtížných životních situacích poskytují ve vězení sociální pracovníci. Spolupracují s dalšími organizacemi pro vedení sociální agendy, ale i pro návaznost pomoci osobám po jejich propuštění z vězení.

Vysokoškolsky vzdělaný pracovník v oboru speciální pedagogiky vykonává ve vězení profesi speciálního pedagoga. Náplní jeho činnosti je metodické řízení vychovatelů, koordinuje tým vytvářející kompletní diagnózu odsouzeného, program zacházení i jeho realizaci. Účastní se však také přímé práce s vězni vedením zájmových kroužků. Skupinové a individuální terapie s různým zaměřením (ergoterapie, muzikoterapie, arteterapie) jsou náplní činnosti vychovatele – terapeuta. Přípravě a realizaci volnočasových aktivit vězňů se věnuje lektor – instruktor. **(15)**

Aktivity programů zacházení jsou členěny na pracovní, vzdělávací, speciálně pedagogické zájmové a oblast utváření vnějších vztahů. Jejich cílem je zmírnění negativního dopadu pobytu ve vězení na osobu vězně, vytvářejí také předpoklad pro nalezení vhodného pracovního zařazení po návratu do společnosti, pro trávení volného času způsobem, který uspokojuje potřeby odsouzeného v mezích zákona. Vězeň je aktivitami motivován k pochopení nutnosti zvládat životní situace bez agresivních reakcí. Cílem je také nácvik sociálních dovedností. **(48, 49)**

Smysluplná, dobře organizovaná a ohodnocená práce je důležitá pro udržení, rozvoj pracovních návyků a pozitivního postoje uvězněných osob k práci, jako prostoru pro uspokojení jeho potřeb. Práce může mít pozitivní vliv i na snižování agresivity, celkové zklidnění, ale i jako preventivní faktor mimořádných událostí. Musí být chápána jako pozitivní prvek režimu ve vězení, nesmí být tedy použita jako trest. Aktivity jsou organizovány způsobem odpovídající mimovězeňské podobě, aby byla zvýšena schopnost odsouzených uplatnit se po propuštění na trhu práce. Zaměstnávání však umožňuje i vylepšení finanční situace uvězněných, snižují se náklady společnosti vynaložené na výkon trestu, odsouzený je účasten plateb sociálního a zdravotního pojištění, daně z příjmu. Z vydělaných peněz může osoba plnit vyživovací povinnost a hradit své pohledávky. **(15,19)**

Dle zákona o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb. má odsouzený, pokud je do pracovního procesu zařazen, povinnost pracovat. Do skupiny odsouzených, na které se tato povinnost nevztahuje, se řadí osoby starší šedesáti pěti let, osoby plně invalidní, z důvodu omezení zdravotního stavu, dočasně práce neschopní, z důvodu překážky, která pracovní činnosti vylučuje.

Při zařazování do práce jsou zohledněny také odborné znalosti a dovednosti odsouzeného. Věznice je povinna vytvářet podmínky pro to, aby si vězeň mohl pracovní kvalifikaci zvyšovat, rozšiřovat. Zařazení probíhá na doporučení odborných zaměstnanců. **(50, 53)**

Ve výkonu vazby je obviněný zaměstnán na vlastní žádost. **(54)**

Pracovní aktivity vězňů mohou mít několik podob. Mohou se podílet na zajištění chodu věznice – úklid, údržba budov, praní prádla. Na pracovištích vlastní výroby se odsouzení věnují výrobě kancelářského a vězeňského nábytku na objednávku jednotlivých věznic, zhotovují textilní výrobky pro ostatní odsouzené i příslušníky Vězeňské služby nebo provozují tiskárnu. Formou zaměstnávání odsouzených je i vzdělávání denním studiem pro získání pracovních dovedností, které organizují, v rámci výuky, Školská a vzdělávací střediska Vězeňské služby České republiky. Vězni jsou zaměstnáváni i u podnikatelských subjektů, ke kterému musí dát tyto osoby souhlas. Pracovní umístění odsouzených probíhá většinou mimo věznici. Tato možnost je omezena počtem vězňů, kterým je umožněn volný pohyb při pracovní činnosti či zařazení na nestřežená pracoviště mimo věznici. Poslední možností zaměstnávání odsouzených je v provozovnách Střediska hospodářské činnosti Vězeňské služby České republiky, které funguje jako podnikatelský subjekt. Středisko získává veřejné zakázky, nabízí své výrobky na trhu a realizuje tím zisk, který je použit na rozvoj provozovny a věznice. Většina provozoven zpracovává materiály a výrobky, poskytuje pracovní sílu. Věnují se oblasti prádelnictví, kovovýrobě, výrobě nábytku a provozu tiskárny. **(19, 28)**

V roce 2008 bylo ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnáno všemi formami průměrně 8233 odsouzených z celkového počtu 13.701 osob práce způsobilých. Zaměstnanost se tedy pohybuje okolo 60,1%. **(47)**

Zvyšování zaměstnanosti osob pracovních způsobilých je jedním ze strategických cílů Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015. **(23)**

Jako příčiny nízké zaměstnanosti je uváděn malý zájem podnikatelských subjektů o práci odsouzených, jejich nízká pracovní kvalifikace, omezení volného pohybu osob mimo věznici. Dalšími důvody jsou nízký počet příslušníků vězeňské stráže pro střežení odsouzených mimo věznici, nedostatek financí pro zřízení výrobních provozů, fluktuace odsouzených, jejich špatný zdravotní stav a levnější pracovní síla ze zahraničí. Pro řešení této problematiky je nutné rozvíjet podnikatelskou činnost věznic a zvyšovat zájem podnikatelských subjektů o zaměstnávání odsouzených. **(4,15)**

Veškerá vězeňská zařízení musí umožnit odsouzeným přístup ke vzdělávacím programům, prioritně vězňům bez základů trivie se zvýšenou pozorností zaměřenou také na mladistvé vězně či osoby se speciálními potřebami. K dispozici by měla být vězňům i knihovna s širokou nabídkou podnětných zdrojů. **(7,14,15)**

Vzdělávací programy v sobě zahrnují nejen všeobecné, ale i profesní vzdělávání. Všeobecné vzdělávání se zaměřuje na problematiku nejen analfabetismu, ale také fenoménu funkční ngramotnosti. Tento pojem zahrnuje situace, kdy se osoby neorientují v aktivitách, které od nich vyžaduje dnešní společnost. Potýkají se tedy s neznalostí například při vypisování žádostí, formulářů pro různé instituce, sepsání životopisu. Za efektivní spolupráce s odbornými pracovníky věznice probíhá nácvik těchto dovedností. Pro vězně jsou pořádány vzdělávací kurzy na doplnění základního vzdělání či různých praktických dovedností, ale i besedy a přednášky na zajímavá témata – drogy, prostituce, problematika HIV/AIDS, kriminalita, výjimkou nejsou ani kurzy cizích jazyků.

Profesní vzdělávání je zaměřeno na zvýšení odborné kvalifikace vězňených osob pro lepší uplatnění na trhu práce pro propuštění. Jedná se o vzdělávání realizované na Středním odborném učilišti, Učilišti a Odborném učilišti Vězeňské služby České republiky zařazených od roku 1996 do školské sítě České republiky. Jedná se o zařízení s odloučenými pracovišti v podobě školských vzdělávacích středisek při věznicích. Uvězňeným osobám jsou dnes vytvořeny podmínky pro studium i na středních školách s maturitou, vyšších odborných a vysokých školách.

V několika evropských zemích byl realizován projekt nazvaný Nová šance na podporu profesního vzdělávání osob směřující k úspěšnější reintegraci do společnosti, prevenci dalšího selhání a recidivy trestní činnosti. Projekt se zabývá řešením důležitých problémových oblastí, kterými jsou pro odsouzeného otázky bydlení, financí a pracovního začlenění pro propuštění. Zmiňuje také důležitost spolupráce všech odborníků z oblasti vězeňství (zástupci věznic, úřadů veřejné správy, úřadů práce, potenciální zaměstnavatelé, zástupci azylových domů, dalších služeb), kteří svými aktivitami mohou reintegraci odsouzeného ovlivnit. **(8, 15)**

V České republice se realizoval projekt s tímto zaměřením nazvaný Šance. **(34)**

Další oblastí zahrnutou do programů zacházení jsou aktivity vězňů v jejich volném čase. Jeho smysluplné využití sleduje cíle v podobě udržení psychického a fyzického zdraví, prevence mimořádných událostí, regenerace pro pracující vězně, ale i motivace vězně pro změnu životního stylu. **(14, 15)**

Přispívají k tomu i aktivity pořádané mimo prostředí věznice v extramurálních programech. Vězni se účastní, za doprovodu vychovatele, různých kulturních akcí, sportovních utkání, ale také turistických výprav. V uvolněné atmosféře tak mohou pracovníci předávat vězňům informace a zkušenosti, které mohou vězni použít na přípravu řádného způsobu života po propuštění. **(15, 40)**

Významnou úlohu hraje ve volném čase uvězněných osob sport. Může nejen zpestřit všednost dnů za zdmi vězení, ale kompenzuje omezení volného pohybu, zprostředkuje sociální kontakty, ale také učí vězně žádoucím sociálním pravidlům a chování. Tato oblast je rozčleněna do tří navazujících podob. Jedná se o sport provozovaný uvnitř věznice, zejména v posilovnách, ale i při kolektivních hrách. Další podobou jsou projekty zážitkové pedagogiky. Tyto projekty realizují vychovatelé a speciální pedagogové. Snaží se v nich naplnit přirozenou touhu vězňů po dobrodružství a vyvolat silné emotivní zážitky ve vztahu k osobě vlastní, blízké a přírodě. **(15)**

Intenzivní hodnotové zážitky umožňují nově získanou zkušenost lépe uložit do paměti. Zkušenosti získávají v oblasti sebeobsluhy. Vytváří se také předpoklady pro lepší využití volného času vězňů. Společně získané zážitky pozitivně ovlivňují vztahy mezi vězni.

Aktivity zážitkové pedagogiky rozvíjí nejen manuální schopnosti vězňů, ale i jejich tvořivost, myšlení, empatii, emoční myšlení, zvyšuje pocity sebevědomí, užitečnosti a odklání od sebestřednosti. Celkově tedy vytvářejí podmínky pro další úspěšné zacházení s vězni. Organizace těchto aktivit však není jednoduchá. Nelze je realizovat pro všechny vězně z důvodu věkového složení nebo specifických poruch osobnosti. Jsou však komplikovány i ze strany možné neochoty pracovníků, jejich nedostatečné kvalifikace či nepochopení ze strany vedení. Projekty jsou realizovány zejména v horském prostředí z důvodu izolace od civilizace. **(15, 17)**

Sportovní aktivity vězňů jsou podporovány i mimo prostředí věznice v podobě členství v sportovních spolcích. Tyto aktivity musí být dobře organizovány k zajištění bezpečného průběhu.

Výzvy a podněty pro pozitivní změnu vězňů poskytuje při jejich pobytu ve vězení i umění. Zastoupena je zde nejen hudba v podobě pořádaných koncertů z řad umělců, ale formují se zde hudební tělesa i z řad samotných vězňů. Vězni se věnují také divadlu, výtvarnému umění a literatuře. **(15)**

Metoda výtvarného umění v podobě arteterapie umožňuje nenásilnou formou odhalení skrytých negativních vlastností, redukci vnitřního napětí a prostřednictvím barev a symbolů přimět vězně ke změně stereotypního uvažování. Arteterapie může probíhat skupinovou i individuální formou. **(15, 18)**

Svůj volný čas mohou vězni trávit i četbou, psaním básní, povídek. Některé věznice vydávají i své vlastní noviny, časopisy. Snaha o pozitivní změnu k naplnění algoritmu trestu může mít také podobu poskytovaného poradenství, doprovodu či terapie, kdy se personál věznice či vazební věznice k tomuto naplnění pomáhá. Poradenství je vhodné pro standardní vězně, pokud je zde přítomna nějaká forma zdravotního postižení, poskytuje se vězni doprovod. U osob se specifickou poruchou osobnosti se volí terapie. Jednou z užívaných podob je realitní terapie, která je založena na myšlence, že jedinec je odpovědný za své chování a má možnost volby.

Vychovatelé – terapeuti a zejména penitenciární psychologové se snaží vězně přimět, aby změnil přístup k uspokojování svých potřeb a začal je uspokojovat

s ohledem na realitu okolo sebe. Zdůrazňovány jsou při terapii zejména potřeby úspěchu a lásky. Psychoterapeutické směry jsou i vzájemně kombinovány. **(15, 33)**

Pokud si odsouzený nezvolí některou z možností programů zacházení, je zařazen do minimálního programu stanoveného vnitřním řádem věznice. Jeho náplní jsou pracovní aktivity dle jeho zdravotního stavu. I škálou nabídky minimálního programu zacházení se personál snaží o to, aby odsouzený zaujal motivační postoj. **(2, 50)**

Naplnění stanovených cílů programu je pravidelně hodnoceno. Dle vývoje osobnosti jsou programy také aktualizovány, na čemž se podílí i sám odsouzený. Aktualizací se rozumí i přechod na minimální programy zacházení či na individualizovanou formu programů. Hodnocení úspěšnosti plnění stanovených cílů je podkladem pro návrh na možné přeřazení do věznice jiného typu. **(50)**

U obviněných ve výkonu vazby jsou vazební věznice či zvláštní oddělení věznice povinni účast na preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových a sportovních programech těmto osobám nabídnout. **(54)**

Před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody je odsouzený umístěn do zřízeného výstupního oddělení věznice. Zpravidla se jedná o osoby, kterým byl uložen trest odnětí svobody delší než tři roky, a kterým je třeba pomoci při přípravě na samostatný způsob života ve společnosti. Této předpropouštěcí fázi, která trvá minimálně tři měsíce před samotným propuštěním, jsou přizpůsobeny i programy zacházení. Odsouzený je seznámen s aktuální situací ve společnosti, upozorněn na případné změny, nacvičovány jsou možné situace, které by mohly komplikovat návrat odsouzeného z vězení, například jednání na úřadech. Ve spolupráci se sociální pracovníci jsou řešeny otázky důležitých dokladů pro orgány sociálního zabezpečení a veřejného zdravotního pojištění. V den samotného propuštění je poskytnuta odsouzenému přiměřená finanční částka na dopravu a stravu po dobu nezbytně nutnou. Odsouzenému je poskytnuto případně i ošacení, obuv z vlastních zásob věznice, vazební věznice nebo je darováno z Charity České republiky či Českého červeného kříže. Propuštěná osoby je také v kontaktu se svým sociálním kurátorem a příslušným úřadem práce.

Pokud tato osoba nemá zajištěno ubytování nebo potřebuje-li pomoc s hledáním zaměstnání či jinou pomoc pro úspěšnou reintegraci, fungují v České republice střediska sociální pomoci pod záštitou Charity České republiky nebo v občanských sdruženích, například Občanské sdružení Naděje. **(15)**

Podobné poslání má i Občanské sdružení Nová Šance. Toto sdružení se zabývá primárně především postpenitenciární péčí, která se specializuje zejména na hledání účinných forem snižování recidivy a efektivnější reintegraci propuštěných lidí z výkonu trestu. Dále pomáhají osobám, které žijí na samém okraji společnosti – lidem bez domova či přístřeší. Vedle této činnosti umožňují také osobám s nařízeným alternativním trestem vykonávat trest obecně prospěšných prací. **(44)**

1.7 Vazební věznice České Budějovice

Jedná se o zařízení pro výkon vazby, s oddělením i pro výkon trestu odnětí svobody s ubytovací kapacitou 269 míst. K 13. květnu 2009 je zde ve výkonu vazby 97 obviněných (90 mužů a 7 žen) a ve výkonu trestu odnětí svobody 172 odsouzených (168 mužů a 4 ženy).

Vazební věznice České Budějovice nemá vlastní školské vzdělávací středisko. Vzdělávání vězňených osob se realizuje rekvalifikačními kurzy prostřednictvím ostatních věznic a jinými neinstitucionalizovanými formami. Jejich všeobecné ale i odborné vzdělávání probíhá dále při zájmové činnosti odsouzených, především prací na počítači, v kroužcích cizích jazyků (němčina, angličtina), v kroužku akvaristiky, případně při terapiích ručními uměleckými či modelářskými pracemi. Funguje zde i alternativní pracovní terapie v zemědělství – péče o koně. Návštěvy kulturních akcí, především filmových představení a tématických výstav rozšiřuje kulturní zážitky odsouzených osob. Ve věznici je pro obviněné i odsouzené k dispozici i poměrně vybavená odborně vedená knihovna.

Reálná zaměstnanost byla v roce 2008 91,19%. Odsouzení pracují jednak ve vnitřních provozech vazební věznice: kuchyně, prádelna, údržba, úklid, sklady, knihovna, garáže a služby. V organizacích mimo vazební věznici pracují odsouzení zejména u stavebních firem, dále u podniků zaměřených na zpracování kovů, dřeva a potravin, u firem vyrábějících kancelářské potřeby nebo provádějících svoz a třídění komunálního odpadu. (43, 45)

1.8 Věznice Příbram

K 13. květnu bylo ve věznici Příbram ve výkonu trestu 1027 odsouzených.

Věznice Příbram je zařazena do typu věznice s ostrahou. Jsou zde však zřízena oddělení i pro výkon trestu odnětí svobody ve věznici s dozorem a s dohledem. Odsouzení jsou zaměstnáváni zejména v rámci hospodářské činnosti věznice. V provozovnách Střediska hospodářské činnosti je věznice oprávněna provozovat živnost v oblasti prádelnictví, truhlářství, papírenské výrobě, montáží výrobků ze dřeva, kovu, plastů, v pomocných pracích ve stavebnictví nebo úklidových pracích. V rámci vnitřního provozu věznice se odsouzení podílí na práci v kuchyni, údržbě, výstrojním skladu, kotelně, autodílně, údržba zelených ploch a komunikací. Vzdělávací aktivity programů zacházení jsou zaměřeny na výuku cizích jazyků, rozšiřování znalostí v přírodních a společenských vědách. Jsou nabízeny také rekvalifikační kurzy. Ke speciálně výchovným aktivitám se řadí psychoterapie, zvládání agresivity, psychosociální výcvik, muzikoterapie, arteterapie nebo relaxace. Je zde uplatňováno diferencované zacházení se specifickými skupinami odsouzených. Mezi tyto skupiny patří:

- odsouzení cizinci – program zacházení je zaměřen na odbourání jazykové bariéry, podporu jazykové a národní identity.
- mladí dospělí – jedná se o osoby ve věku 18-26 let, je zde upřednostňováno profesní vzdělávání
- výstupní oddělení – příprava osob před propuštěním na přechod do občanského života, v prostorách připomínajících vybavením atmosféru civilního života dochází k nácviku sebeobsluhy
- specializované oddělení výkonu trestu – pro odsouzené s poruchami chování a osobnosti způsobené užíváním psychotropních látek
- poradna drogové prevence – je zde provázaná činnost se specializovaným oddělením

- krizové oddělení – pro odsouzené prožívající stav masivní krize ohrožující sebe i druhé, mezi užívané metody patří krizová intervence, krátkodobá emergentní psychoterapie, systematická individuální psychoterapie
- substituční léčba – substituční léčba závislosti na opioidech pro odsouzené zařazené do typu věznice s ostrahou, substituce je zajištěna zdravotnickým střediskem a specializovaným oddělením výkonu trestu odnětí svobody. **(43, 46)**

V roce 2006 byl proveden ve věznici Příbram monitoring Českého helsinského výboru. Zacházení s vězněnými osobami ve Věznici Příbram lze podle tohoto orgánu považovat za odpovídající, nadprůměrně kvalitní. Věznice se vyznačuje propracovaným systémem práce s odsouzenými se zřetelem na specifika jednotlivých skupin včetně diferencovaného přístupu a specifických aktivit programů zacházení, důrazem na specializovanou práci s vězni, zaváděním a pilotováním inovativních postupů ve vězeňství. Mezi zjištěná negativa této věznice Český helsinský výbor uvedl nevyhovující technické zázemí věznice, přeplněnost věznice, nízká míra zaměstnanosti odsouzených zařazených do věznice s ostrahou.**(5)**

2. Cíle práce a hypotézy

2.1 Cíle práce

Cílem této diplomové práce je teoreticky popsat oblast vězeňství, psychosociální problematiku, která se ve věznicích či vazebních věznicích vyskytuje. Cílem výzkumné části je zjistit, zda psychosociální hygiena, která by měla psychosociální problematiku řešit, je, dle názorů respondentů, v souladu s platnou legislativou. Názor byl zjišťován u skupiny vězňů a zaměstnanců Vězeňské služby České republiky, kteří se podílí na realizaci programů zacházení.

2.2 Hypotézy

H1a: Více než 50% pracujícím vězňům pomáhají pracovní aktivity lépe zvládat pobyt ve vězení.

H1b: Pro více než 50% zaměstnanců je nabídka pracovních aktivit pro vězně dostačující.

H2a: Více než 50% vězňů shledává podmínky pro trávení svého volného času jako dostačující.

H2b: Více než 50% zaměstnanců shledává podmínky vězňů pro trávení volného času jako dostačující.

H3a: Více než 50% vězňů hodnotí spolupráci se zaměstnanci jako přínosnou.

H3b: Více než 50% zaměstnanců hodnotí práci těchto odborníků jako dostačující.

H4a: Pro více než 50% vězňů je kontakt s blízkými osobami důležitý.

H4b: Více než 50% zaměstnanců hodnotí, že kontakt s blízkými osobami pomáhá vězňům lépe zvládat pobyt ve vězení

H5a: Více než 50% vězňů hodnotí své vztahy se spoluvězni jako dobré.

H5b: Více než 50% zaměstnanců hodnotí, že dobré vztahy vězňů se svými spoluvězni jsou důležité pro jejich zvládnutí pobytu ve vězení.

H6: Kvalita života vězňů podmíněná zdravím je ve srovnání s mezinárodním standardem Oxford na stejné úrovni.

- a. fyzické funkce
- b. fyzické omezení rolí
- c. emoční omezení rolí
- d. fyzické a emoční omezení sociálních funkcí
- e. bolest
- f. vitalita
- g. všeobecné vnímání vlastního zdraví

3. Metodika výzkumu

3.1 Vybrané metody výzkumu

Výzkum v mé diplomové práci měl kvantitativní charakter, jeho metodou bylo dotazování a technikou soubor tří dotazníků. U každého dotazníků měl respondent uvedeny pokyny pro vyplnění.

Prvním dotazníkem byl dotazník vlastní konstrukce, který zkoumal názor skupiny vězňů. Je tvořen pěti oblastmi, které jsou součástí psychosociální hygieny ve věznicích. První oblast otázek zkoumala názor respondentů na jejich pracovní aktivity, druhá oblast se dotazovala na volný čas, třetí oblast otázek byla zaměřena na spolupráci vězňů se zaměstnanci Vězeňské služby, kteří podílí na realizaci programů zacházení. Čtvrtá skupina otázek byla zaměřena na vztahy vězňů s jejich blízkými osobami a poslední skupina otázek zkoumala názor respondentů na vzájemné mezilidské vztahy mezi vězni.

Druhým dotazníkem byl dotazník vlastní konstrukce určený pro zaměstnance Vězeňské služby České republiky, kteří se podílí na realizaci programů zacházení. Tento dotazník se skládal, stejně jako první dotazník, z pěti oblastí otázek – pracovní aktivity vězňů, volný čas vězňů, spolupráce vězňů s odborníky, kteří se podílí na realizaci programů zacházení. Čtvrtá oblast otázek zjišťovala názor zaměstnanců na vztahy vězňů se svými blízkými, pátá oblast se týkala vzájemných vztahů mezi vězni.

Třetím dotazníkem, určeným pro skupinu vězňů, byl dotazník SF-36 upravený pro oblast vězeňství. Tento dotazník je nástrojem pro zjišťování a hodnocení kvality života podmíněné zdravím (HRQOL- Health Related Quality of Life). Kvalita života podmíněná zdravím je pojem shrnujícím subjektivní a zároveň kvantifikovatelné měření jednak vnímání zdraví, chodu životních funkcí ve fyzické, sociální a emoční sféře. Umožňuje stanovit a hodnotit potřebu sociální a zdravotní intervence u osob se zdravotním postižením, drogově závislých či osob jinak minoritně sociálně vymezených ve srovnání se široce sociálně chápavou zdravou populací.

Tato populace je považována za nositele standardu HRQOL. Standard je spojen s osobou, u které není přítomna zjevná choroba, která je spokojena, sociálně adaptabilní a má neporušenou sociální homeostázu. U tohoto výzkumu byl použit mezinárodní standard HRQOL Oxford.

Dotazník SF-36 umožňuje skórování standardizovaných odpovědí na standardizované otázky. Vznikl prolnutím dvou typů dotazníků – Global assessment, který hodnotí všeobecnou kvalitu života, a Generic, který umožňuje demonstrovat podobnosti a rozdílnosti mezi jednotlivými populačními podskupinami a porovnávat jednotlivé domény. Dotazník SF-36 umožňuje vyhodnocení i sociálních aspektů kvality života, je schopen kvantifikovat stav kvality života jako celku i konstruovat měření devíti jednotlivých domén kvality života.

Mezi tyto domény kvality života se řadí:

- ▶ fyzické funkce organismu – Physical Functioning, PF
- ▶ fyzické omezení rolí – Role Physical, RP
- ▶ emoční omezení rolí – Role Emotional, RE
- ▶ fyzické a emoční omezení sociálních funkcí – Social Functioning, SF
- ▶ bolest – Pain, P
- ▶ všeobecné duševní zdraví – Mental Health, MH
- ▶ vitalita – Vitality, V
- ▶ všeobecné vnímání vlastního zdraví – General Health Perception, GHP
- ▶ subjektivní hodnocení změn ve vlastním zdravím – Change in Health

Poslední doména nebyla pro mezinárodní standard Oxford vyjádřena. (31,32)

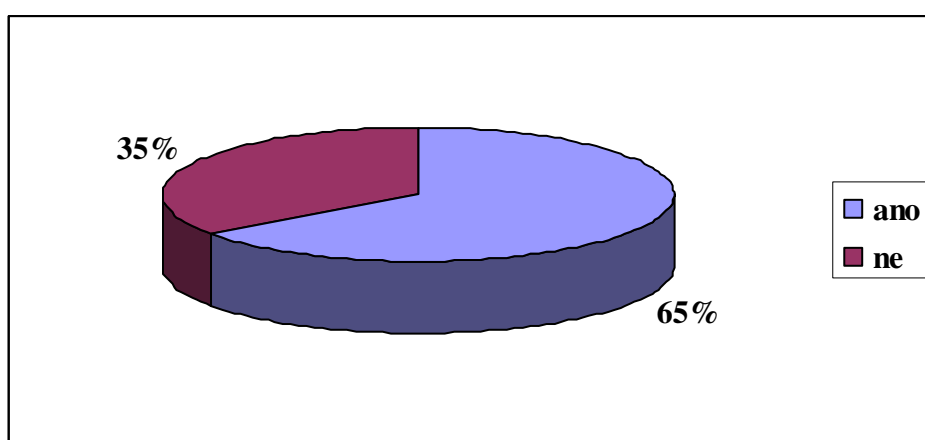
3.2 Charakteristika výzkumu

Výzkumný vzorek v této diplomové práci tvořila skupina vězňů z Vazební věznice v Českých Budějovicích v oddělení pro výkon trestu odnětí svobody s dozorem a věznice v Příbrami v oddělení pro výkon trestu odnětí svobody s dozorem. Druhou skupinou respondentů byli zaměstnanci Vězeňské služby České republiky podílející se na realizaci programů zacházení v této vazební věznici a věznici. Vězňům bylo rozdáno 100 dotazníků obou typů, návratnost tvořilo 80 dotazníků, zaměstnancům bylo rozdáno 20 dotazníků vlastní konstrukce, návratnost tvořilo 16 dotazníků.

4. Výsledky – grafy

4.1 Výsledky z dotazníku vlastní konstrukce – vězňů (%)

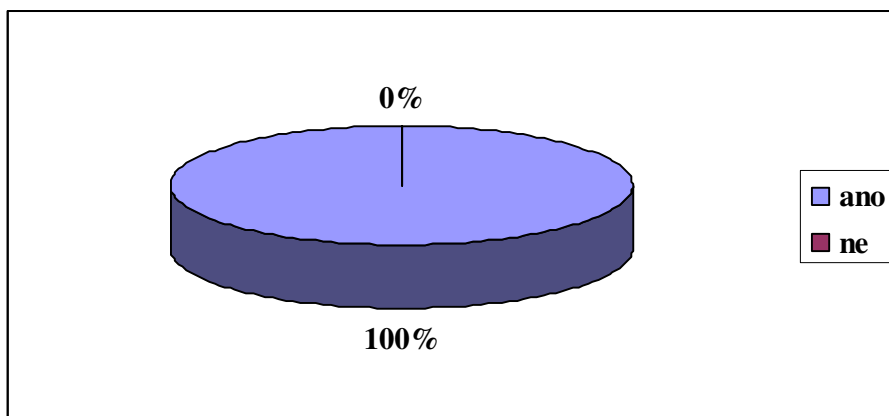
Graf 1: Otázka: Zapojil jste se v rámci pobytu ve vězení do pracovního procesu?

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 1 je zobrazeno procentuální rozdělení odpovědí vězňů, kteří se zapojili během pobytu ve vězení do pracovního procesu. 65% vězňů se zapojilo a 35% z 80 dotazovaných vězňů se nezapojilo.

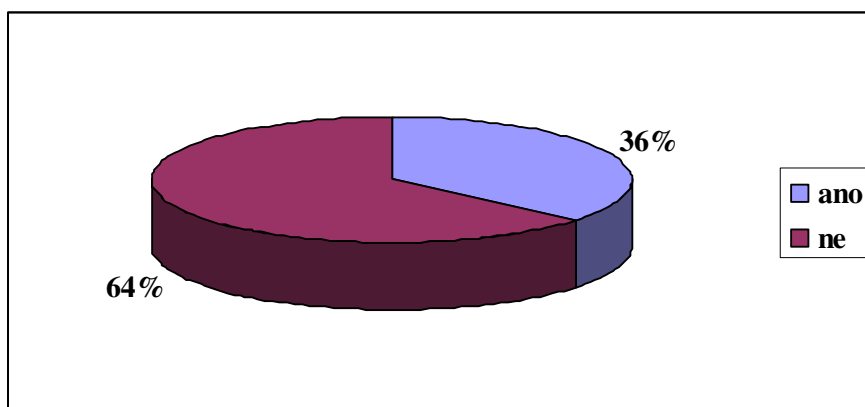
Graf 2: Otázka: Byly Vám nabídnuty možnosti pracovního zařazení?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 2 zobrazuje procentuální rozdělení odpovědí vězňů, kteří odpovídali, zda jim byla nabídnuta možnost pracovního zařazení. Možnosti pracovního zařazení byly nabídnuty 100% vězňů, kteří se během pobytu ve vězení zařadili do pracovního procesu.

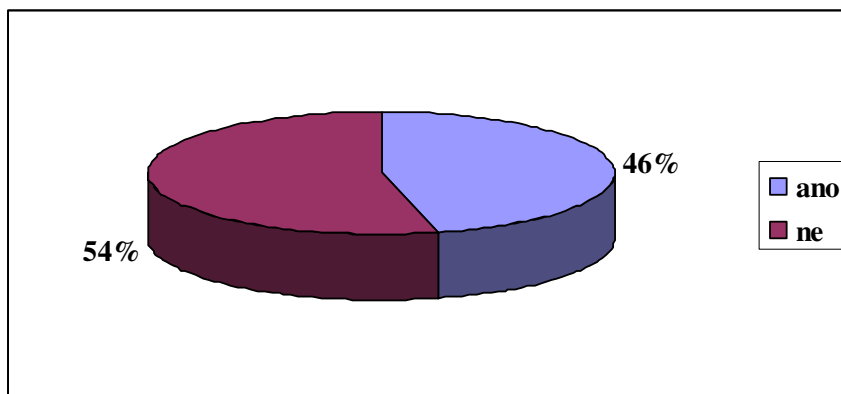
Graf 3: Otázka : Byla tato nabídka dostačující?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 3 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí vězňů, kteří hodnotili, zda byla nabídka pracovních možností dostačující. Dle 36% vězňů, kterým byly nabídnuty možnosti pracovního zařazení, hodnotí nabídku jako dostačující, 64% vězňů jako nedostačující.

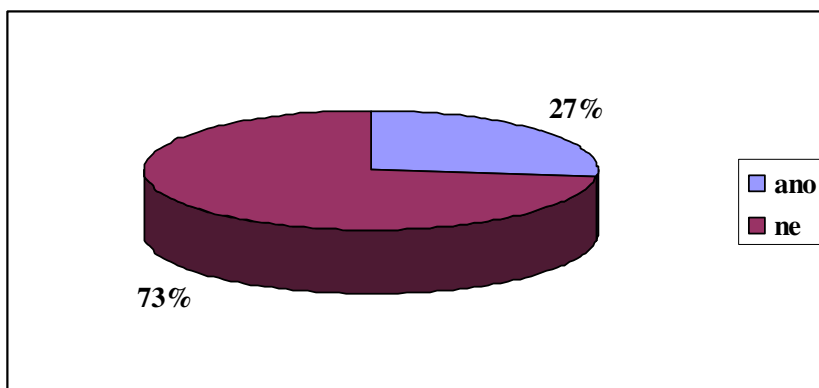
Graf 4 : Otázka: Jste s touto prací spokojen?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 4 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí vězňů, kteří hodnotili, zda jsou se svou prací spokojeni. 46% vězňů, kteří se zařadili během pobytu ve vězení do pracovního procesu, je se svou prací spokojeno, 54 % spokojeno není.

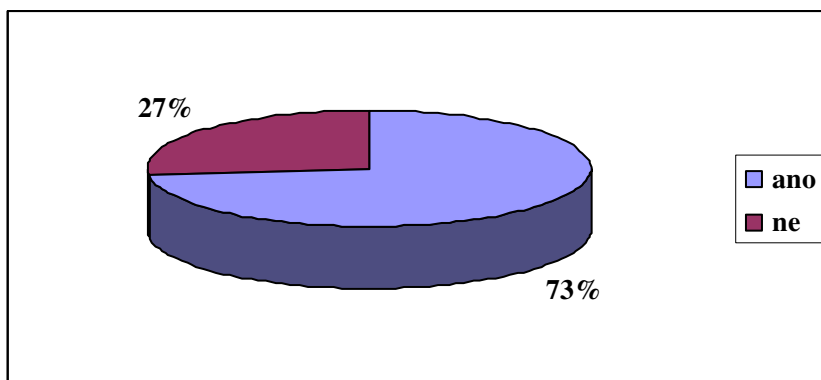
Graf 5: Otázka: Je Vaše práce podle Vás dostatečně ohodnocena?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 5 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí vězňů, kteří hodnotili, zda je jejich práce dostatečně ohodnocena, 27% vězňů, kteří se zařadili ve vězení do pracovního procesu, odpovědělo ano, 73% vězňů uvedlo, že jejich práce není dostatečně ohodnocena.

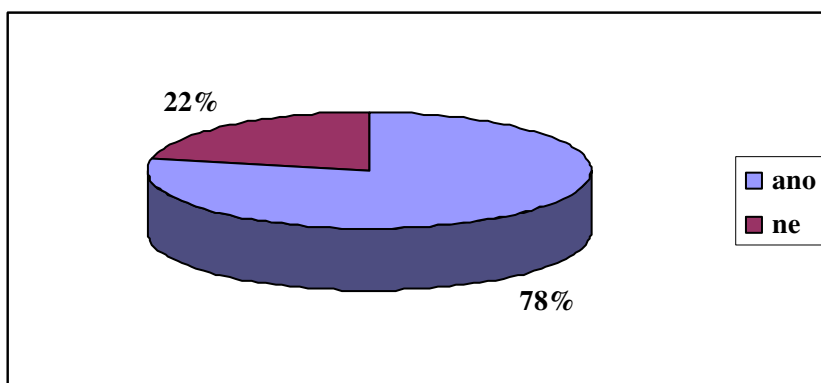
Graf 6: Otázka: Pomáhá Vám práce lépe zvládat pobyt ve vězení?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 6 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí vězňů, kteří se zapojili v rámci pobytu ve vězení do pracovního procesu. 73% vězňů uvádí, že jim práce pomáhá lépe zvládat pobyt ve vězení, 27% vězňů odpovědělo, že jim práce pobyt ve vězení nepomáhá zvládat lépe.

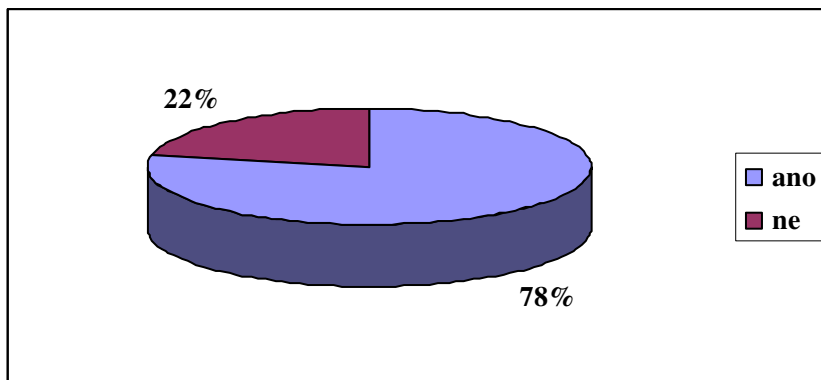
Graf 7: Otázka: Měla by být, dle Vašeho názoru, práce povinnou součástí pobytu ve vězení?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 7 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí vězňů, kteří hodnotili, zda má být práce povinnou součástí pobytu ve vězení. 78% uvádí, že by měla být povinnou součástí, 22% vězňů uvádí, že by práce neměla být ve vězení povinná.

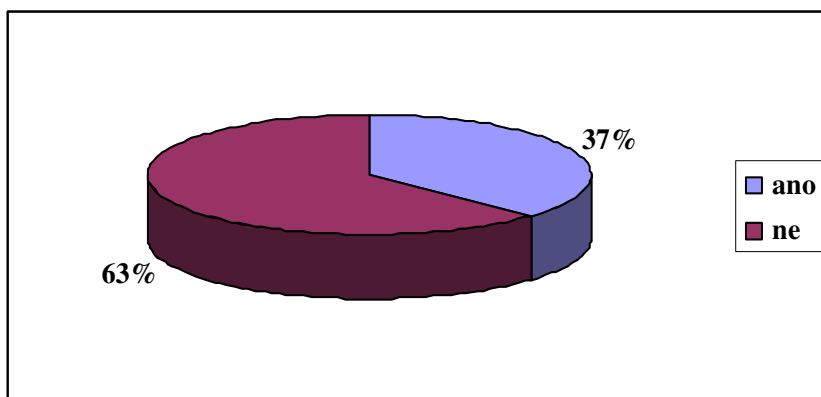
Graf 8: Otázka: Máte nějaké koníčky

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 8 je znázorněno procentuální rozdělení odpovědí vězňů, které se týkaly otázky, zda mají nějaké koníčky. 78% vězňů má nějakého koníčka, 22% vězňů uvedlo, že nemá žádného koníčka.

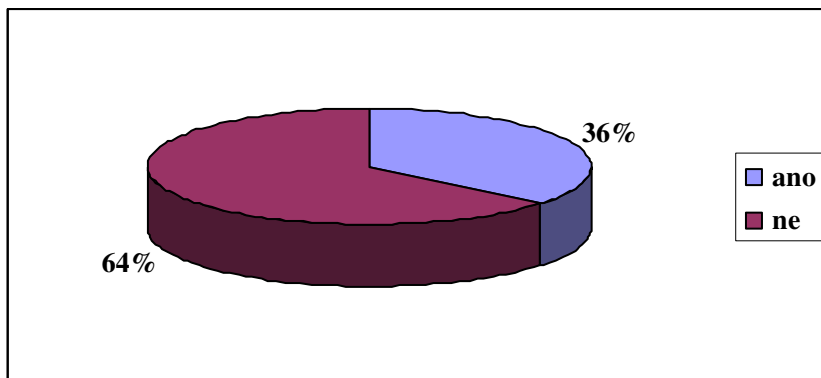
Graf 9: Otázka: Máte možnost je při pobytu ve vězení realizovat?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 9 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí vězňů, kteří mají nějaké koníčky, zda je mohou při pobytu ve vězení realizovat. 37% vězňů má tuto možnost, 63% vězňů tuto možnost nemá.

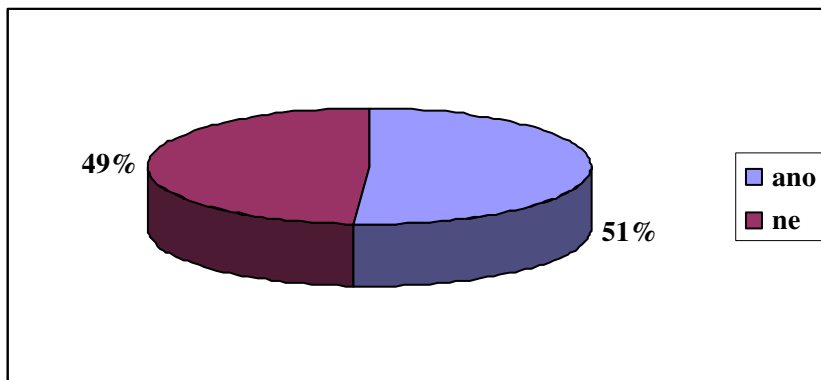
Graf 10: Otázka: Shledáváte podmínky pro trávení volného času dostačující?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 10 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí vězňů, zda shledávají podmínky pro trávení volného času jako dostačující. 36% vězňů odpovídalo, že jsou podmínky dostačující, 64% vězňů odpovídalo, že podmínky hodnotí jako nedostačující.

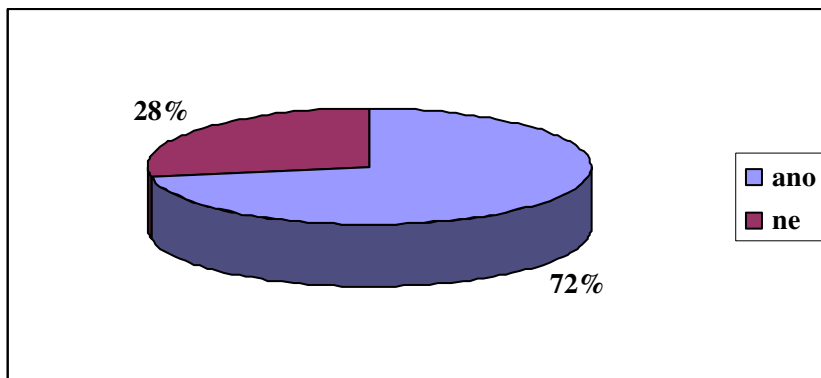
Graf 11: Otázka: Odpovídá délka volného času Vaším představám?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 11 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí vězňů, kteří hodnotili, zda odpovídá délka volného času jejich představám. U 51% vězňů odpovídá jejich představám, u 49% volný čas neodpovídá jejich představám.

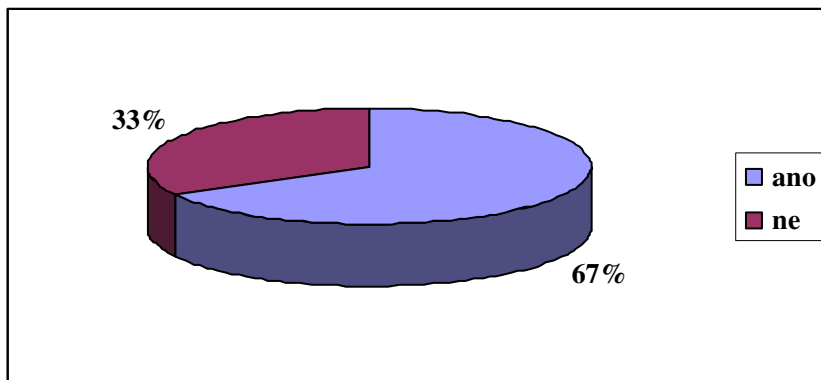
Graf 12: Otázka: Je Váš volný čas při pobytu ve vězení organizovaný?

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 12 jsou zaneseny odpovědi vězňů na otázku, zda je jejich volný čas ve vězení organizovaný, 72% vězňů uvádí, že jejich čas je organizovaný, 28% vězňů odpovědělo, že jejich volný čas organizovaný není.

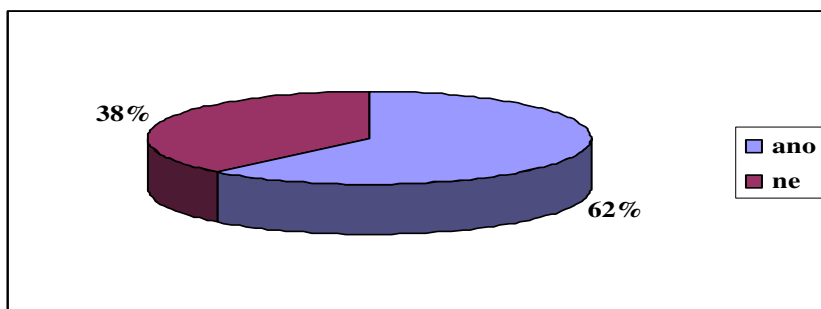
Graf 13: Otázka: Trávíte svůj volný čas svými koníčky?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 13 znázorňuje odpovědi vězňů, kteří mají možnost ve vězení realizovat své koníčky, zda jimi tráví svůj volný čas. 67% vězňů odpovědělo, že ano, 33% vězňů odpovědělo, že volný čas svými koníčky netráví.

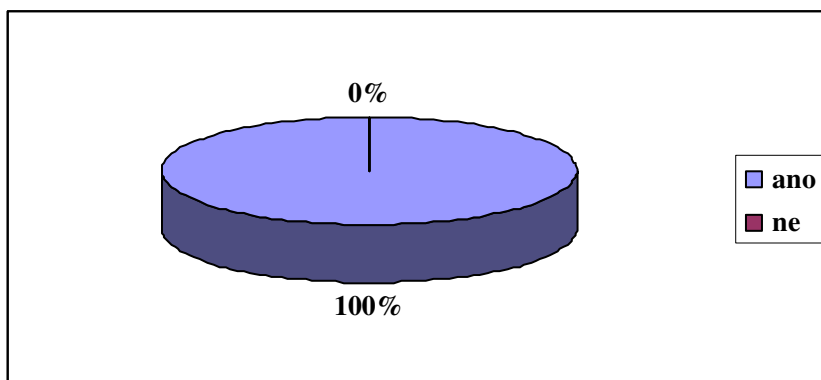
Graf 14: Otázka: Zapojujete se ve vězení do organizovaných akcí ve Vašem volném čase.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 14 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí vězňů na otázku, zda se ve svém volném čase zapojují do organizovaných akcí. 62% vězňů, jejichž volný čas je organizovaný, odpovědělo, že se zapojují, 38% vězňů se do organizovaných akcí nezapojuje.

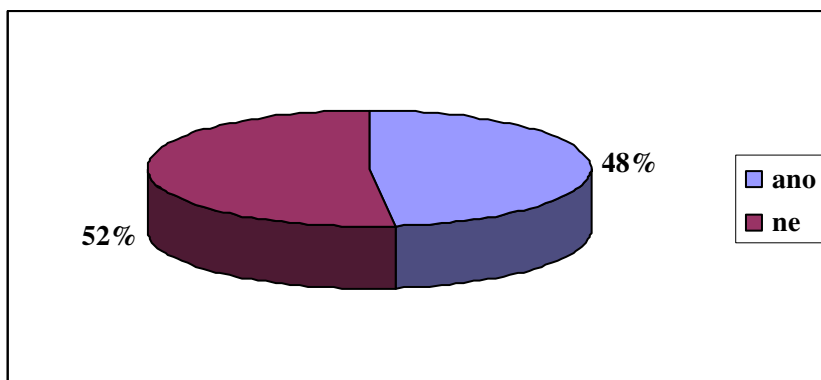
Graf 15: Otázka: Pracuje s Vámi některý z odborníků (psycholog, speciální pedagog, sociální pracovní / pracovnice, duchovní, vychovatel, vychovatel-terapeut, lektor-instruktor)?

Zdroj: Vlastní výzkum

V grafu 15 je zaneseno procentuální rozdělení odpovědí vězňů na otázku, zda s nimi pracuje některý z odborníků. Všichni vězni uvedli, že s nimi některý z odborníků spolupracuje.

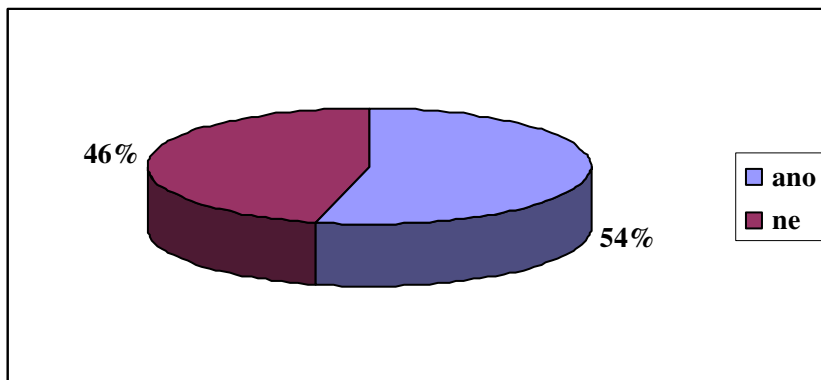
Graf 16: Otázka: Setkáváte se s tímto odborníkem pravidelně?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 16 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí vězňů, zda se s tímto odborníkem setkávají pravidelně, 48% vězňů odpovědělo, že ano, 52% vězňů odpovědělo, že se pravidelně nesetkávají.

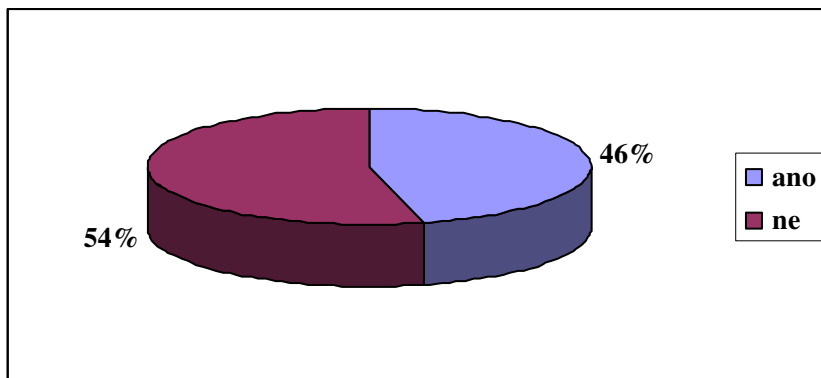
Graf 17. Otázka: Hodnotíte práci odborníků, pro Vaši osobu, jako užitečnou?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 17 znázorňuje procentuální počet vězňů, kteří odpovídali na otázku, zda hodnotí práci odborníku, pro svou osobu, jako užitečnou. 54% vězňů odpovídalo, že ji hodnotí jako užitečnou, pro 46% vězňů nemá tato spolupráce význam.

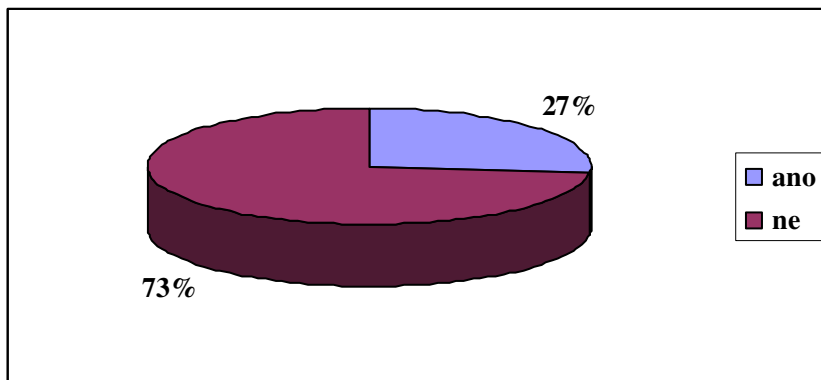
Graf 18: Otázka: Snažíte se s těmito odborníky spolupracovat?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 18 uvádí procentuální rozdělení odpovědí vězňů, kteří odpovídali na otázku, zda se s těmito odborníky spolupracovat. 46% vězňů uvedlo, že se snaží spolupracovat, 54% vězňů se spolupracovat nesnaží.

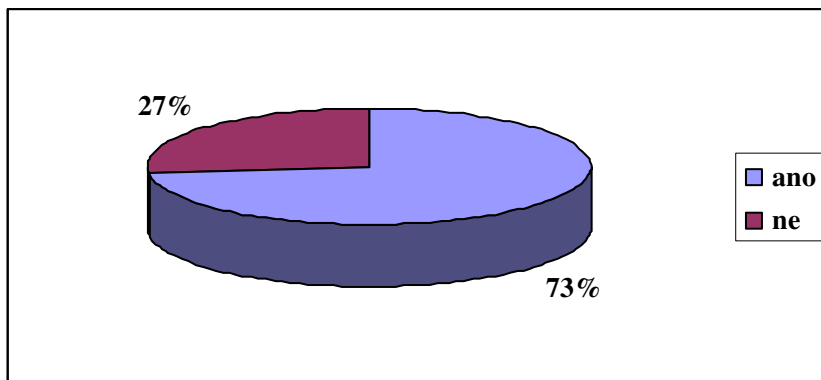
Graf 19: Otázka: Je práce odborníků, podle Vás dostačující?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 19 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí vězňů na otázku, zda hodnotí práci těchto odborníků jako dostačující. 27% vězňů odpovědělo, že hodnotí jako dostačující, 73% vězňů ji hodnotí jako nedostačující.

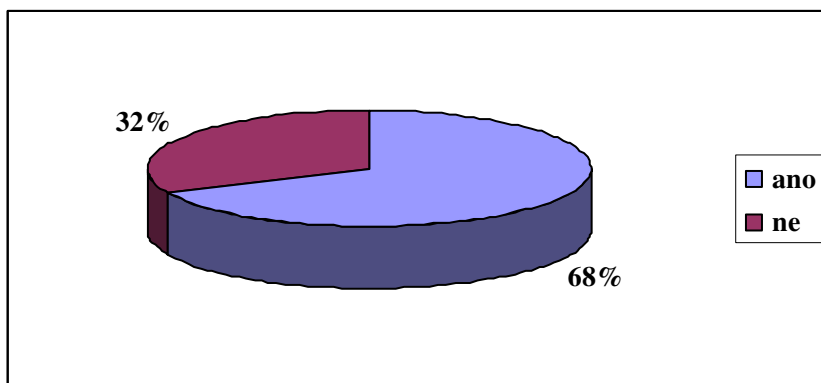
Graf 20: Otázka: Domníváte se, že informace získané od odborníků uplatníte v budoucnosti?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 20 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí vězňů na otázku, zda se domnívají, informace od odborníků použijí někdy v budoucnosti. 73% vězňů uvedlo, že ano, 27% vězňů se domnívá, že je nepoužije.

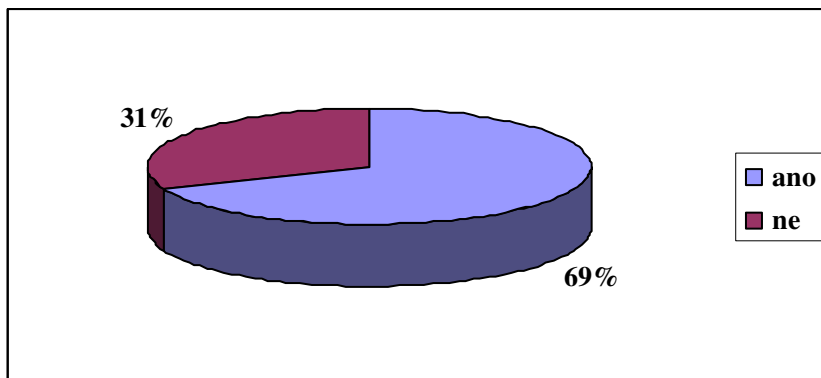
Graf 21: Otázka: Vnímáte, zda-li se Vám odborníci snaží pomoci?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 21 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí vězňů na otázku, zda vnímají, že se jim odborníci snaží pomoci. 68% vězňů uvedlo, že tuto pomoc vnímají, 32% vězňů uvedlo, že pomoc odborníků nevnímají.

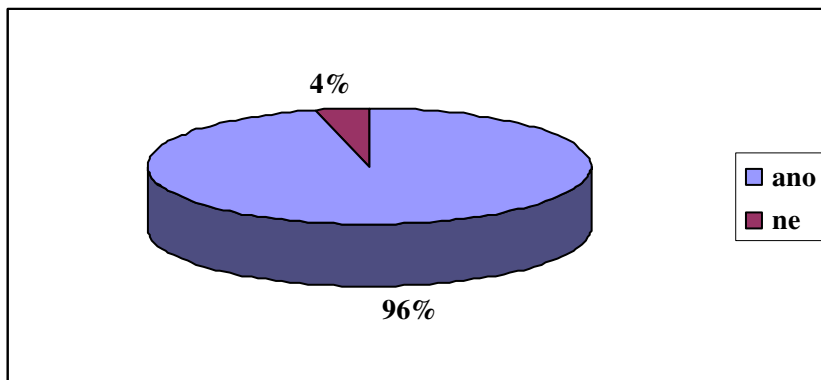
Graf 22: Otázka: Jste v kontaktu s vašimi blízkými?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 22 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí vězňů na otázku, zda jsou v kontaktu se svými blízkými. 69% uvedlo, že ano, 31% v kontaktu se svými blízkými nejsou.

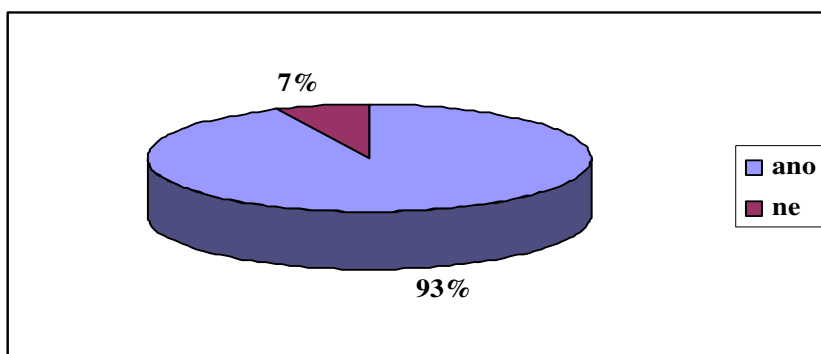
Graf 23: Otázka: Je pro Vás kontakt s Vašimi blízkými důležitý?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 23 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí vězňů na otázku, zda je pro ně kontakt s blízkými osobami důležitý. 96% vězňů, kteří jsou se svými blízkými v kontaktu, uvedlo, že je pro ně kontakt důležitý, pro 4 % vězňů kontakt důležitý není.

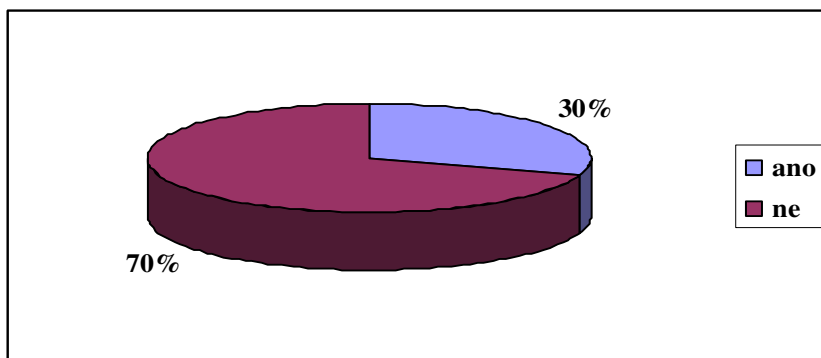
Graf 24: Otázka: Pomáhá Vám kontakt s Vašimi blízkými lépe snášet pobyt ve vězení?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 24 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí vězňů na otázku, zda jim pomáhá kontakt s blízkými osobami lépe snášet pobyt ve vězení. 93% vězňů, kteří jsou se svými blízkými v kontaktu, uvedlo, že jim kontakt pomáhá lépe snášet pobyt ve vězení, 7% vězňů uvádí, že jim kontakt s blízkými nepomáhá zvládat pobyt lépe.

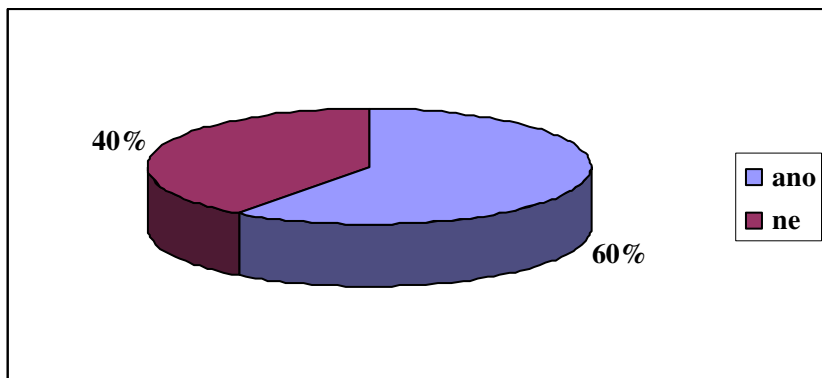
Graf 25: Otázka: Pomohla Vám práce odborníků zlepšit vztahy s Vašimi blízkými?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 25 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí vězňů na otázku, zda jim práce odborníků pomohla zlepšit vztahy se svými blízkými. 30% dotazovaných vězňů uvedlo, že ano, 70% vězňů uvedlo, že se spoluprací s odborníky jejich vztahy s blízkými nezlepšily.

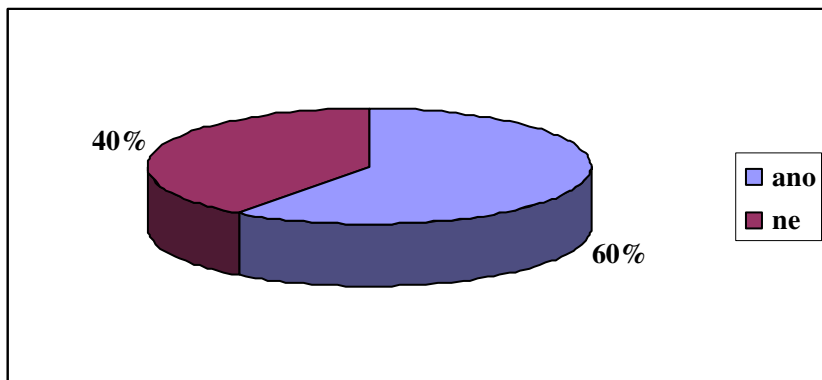
Graf 26: Otázka: Máte dojem, že vycházíte dobře se svými spoluvězni?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 26 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí vězňů na otázku, zda se domnívají, že vychází dobře se svými spoluvězni. 60% vězňů uvedlo, že ano, 40% vězňů se domnívá, že nevychází dobře se svými spoluvězni.

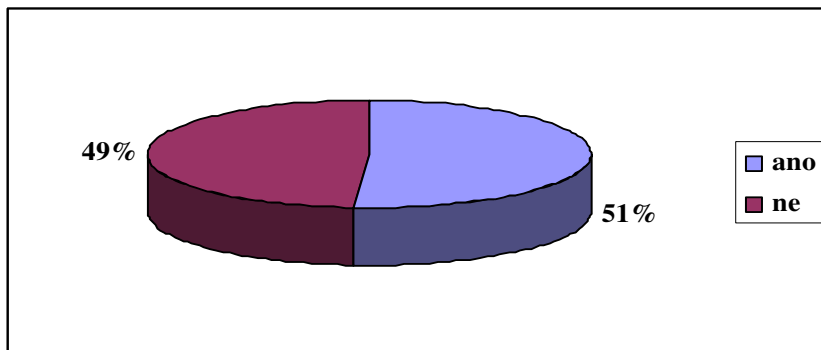
Graf 27: Otázka: Myslíte si, že Vaši spoluvězni vychází dobře s Vámi?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 27 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí vězňů na otázku, zda se domnívají, že spoluvězni vychází dobře s nimi. 60% dotazovaných vězňů uvedlo, že ano, 40% vězňů uvedlo, že s nimi spoluvězni dobře nevychází.

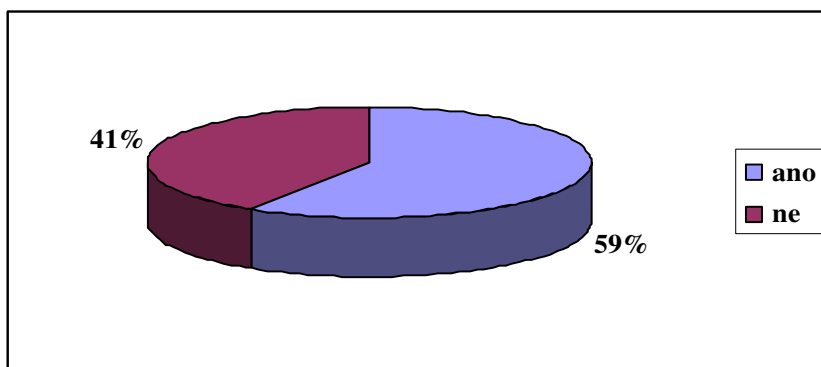
Graf 28: Otázka: Našel jste mezi spoluvězni „spřízněnou duši“? (osoba, která je pro Vás přítelem, kamarádem)

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 28 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí vězňů na otázku, zda našli mezi spoluvězni kamaráda či přítele. 51% vězňů uvedlo, že ano, 49% vězňů svou spřízněnou duši mezi spoluvězni nenašlo.

Graf 29: Otázka: Jsou pro Vás dobré vztahy se spoluvězni důležité pro zvládnání pobytu ve vězení?

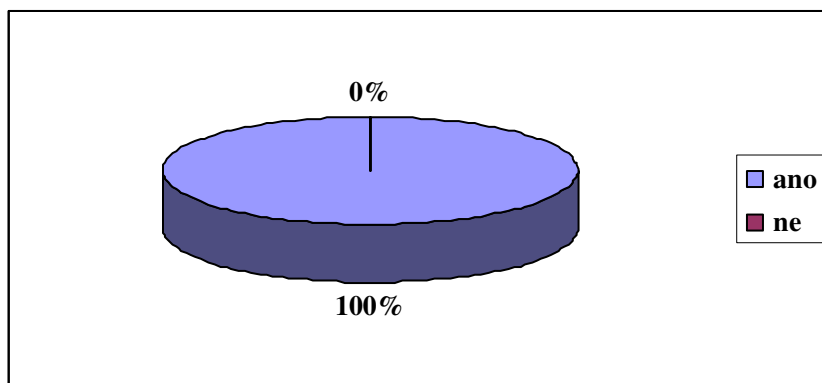

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 29 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí vězňů na otázku, zda jsou pro ně dobré vztahy se spoluvězni důležité pro zvládnání pobytu ve vězení. 59% vězňů uvedlo, že ano, 41% vězňů uvedlo, že pro ně nejsou tyto vztahy důležité pro zvládnání pobytu ve vězení.

4.2 Výsledky z dotazníku vlastní konstrukce – zaměstnanci (%)

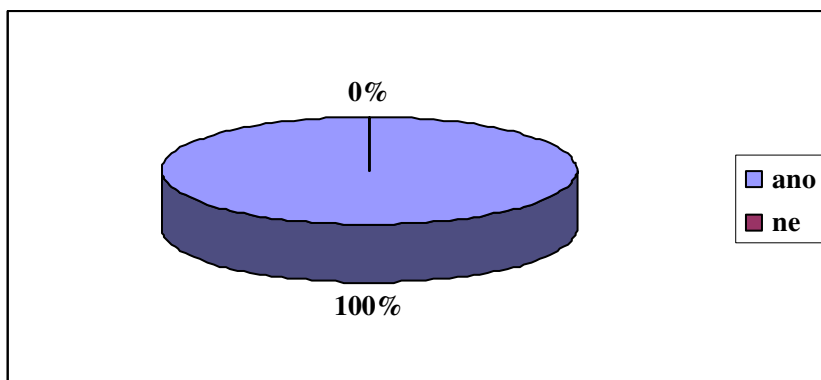
Graf 1: Otázka: Zapojují se vězni v rámci pobytu ve vězení do pracovního procesu?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 1 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda se dle jejich názoru vězni zapojují v rámci pobytu ve vězení do pracovního procesu. Všichni odborníci odpověděli, že se vězni do pracovního procesu zapojují.

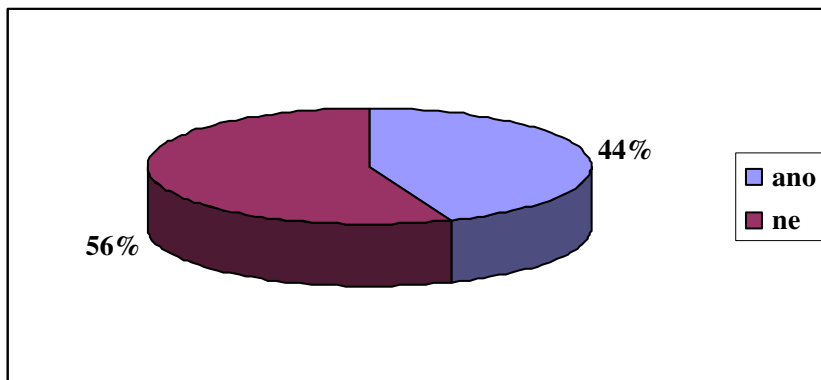
Graf 2: Otázka: Jsou jim nabídnuty možnosti pracovního zařazení?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 2 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda jsou vězňům, kteří se zapojují do pracovního procesu, nabídnuty možnosti pracovního zařazení. Všichni dotazovaní zaměstnanci odpověděli, že jim možnosti nabídnuty byly.

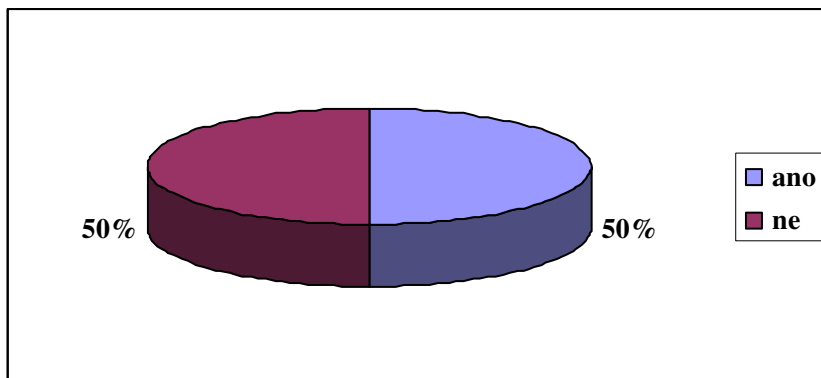
Graf 3: Otázka: Je tato nabídka, podle Vás, dostačující?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 3 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda hodnotí tuto nabídku pracovního zařazení pro vězně jako dostačující. 44% dotazovaných zaměstnanců hodnotí nabídku jako dostačující, 56% dotazovaných ji hodnotí jako nedostačující.

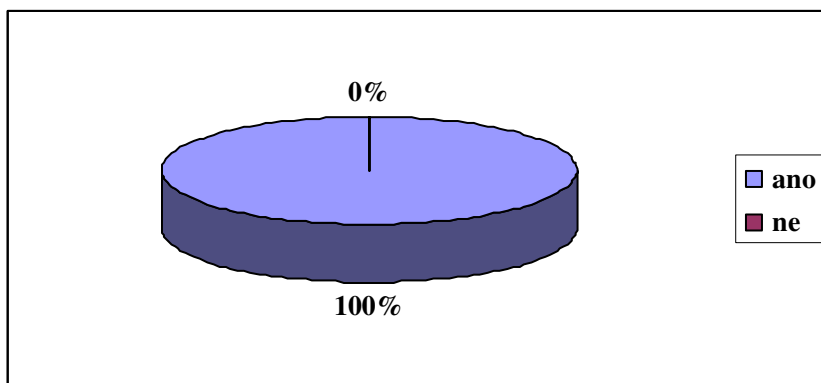
Graf 4: Otázka: Je jejich práce, podle Vás, dostatečně ohodnocena?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 4 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda je práce vězňů, dle jejich názoru, dostatečně ohodnocena. Polovina dotazovaných zaměstnanců uvedla, že je práce dostatečně ohodnocena, pro polovinu dotazovaných zaměstnanců dostatečně ohodnocena není.

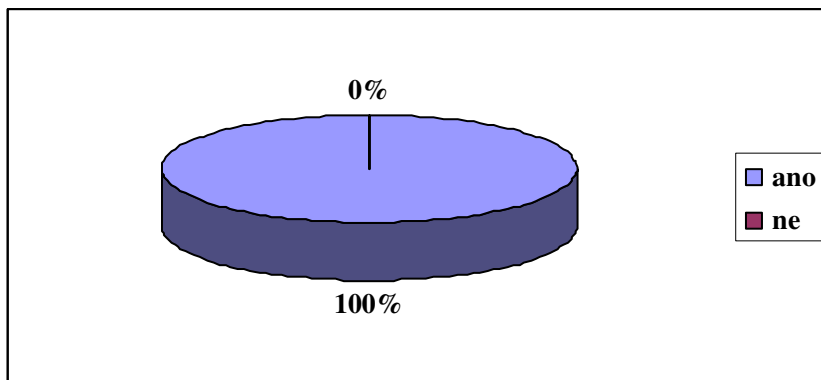
Graf 5: Otázka: Pomáhá jim práce lépe zvládat pobyt ve vězení?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 5 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda pomáhá pracujícím vězňům jejich práce lépe zvládat pobyt ve vězení. Všichni dotazovaní zaměstnanci uvedli, že práce pomáhá vězňům lépe zvládat jejich pobyt ve vězení.

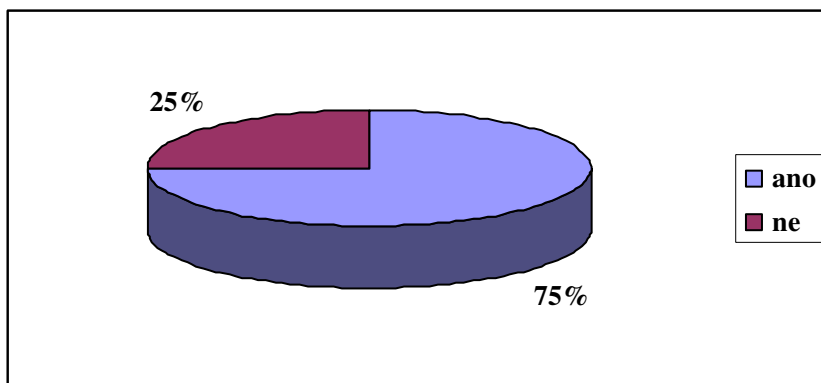
Graf 6: Otázka: Měla by být, dle Vašeho názoru, práce povinnou součástí pobytu ve vězení?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 6 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda by měla být práce pro vězně povinnou součástí jejich pobytu ve vězení. Všichni dotazovaní respondenti odpověděli, že by měla být, dle jejich názoru, práce pro vězně ve vězení povinnou.

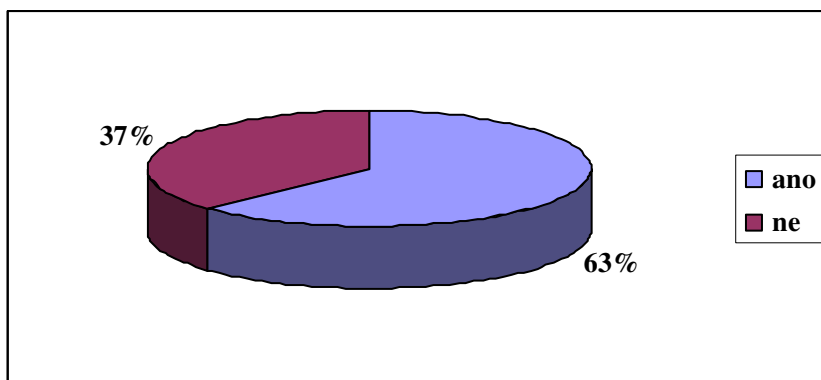
Graf 7: Otázka: Mají možnost ve vězení realizovat své koníčky?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 7 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda mají vězni možnost ve vězení realizovat své koníčky. 75% dotazovaných respondentů uvedlo, že vězni tuto možnost mají, dle 25% dotazovaných tuto možnost vězni nemají.

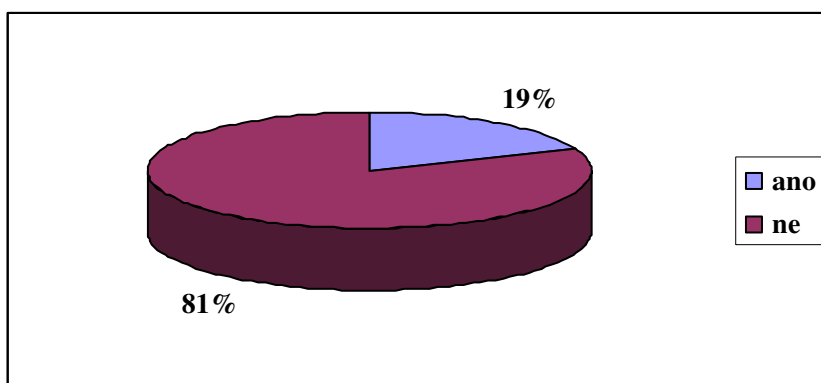
Graf 8: Otázka: Shledáváte podmínky pro trávení volného času vězňů dostačující?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 8 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda hodnotí podmínky pro trávení volného času vězňů jako dostačující. Dle 63% dotazovaných respondentů jsou podmínky dostačující, dle 37% respondentů podmínky dostačující nejsou.

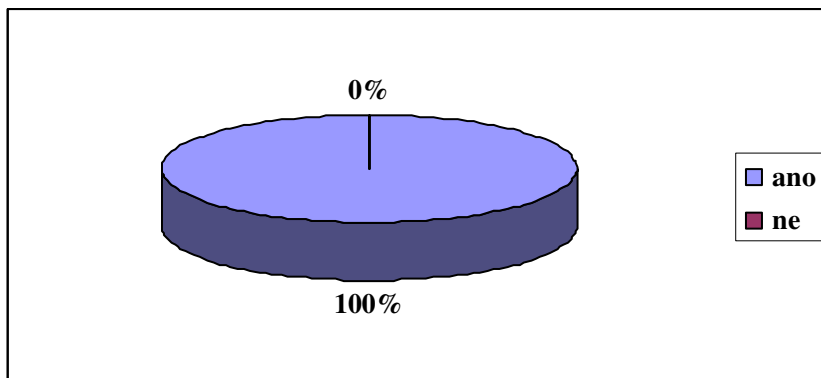
Graf 9: Otázka: Odpovídá délka volného času jejich představám?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 9 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda odpovídá délka volného času představám vězňů. 19% respondentů uvedlo, že délka volného času odpovídá představám vězňů, 81% dotazovaných uvedlo, že jejich představám neodpovídá.

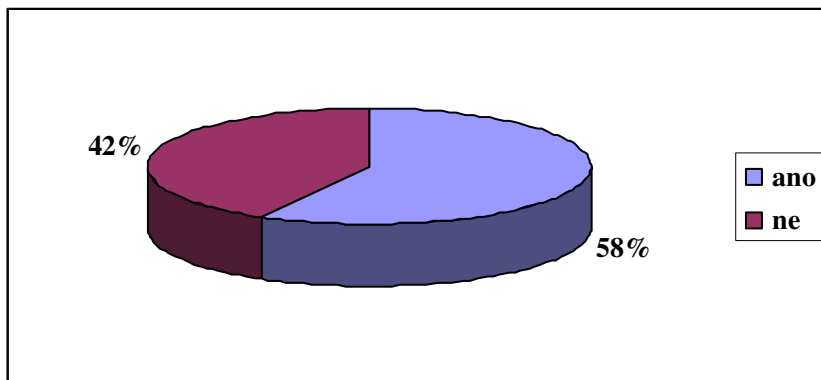
Graf 10: Otázka: Je jejich volný čas při pobytu ve vězení organizovaný?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 10 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda je volný čas vězňů organizovaný. Všichni dotazovaní uvedli, že volný čas vězňů je organizovaný.

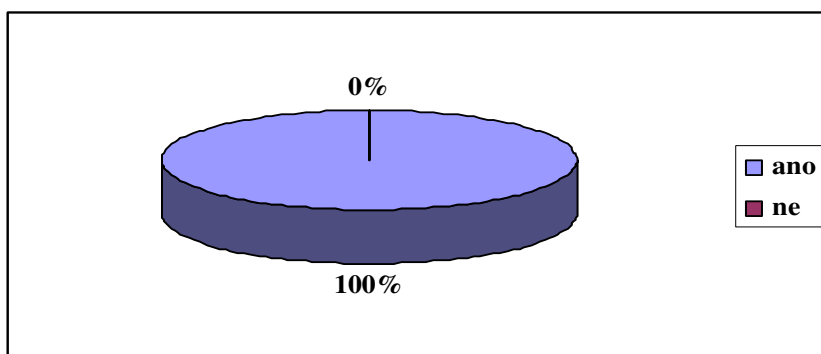
Graf 11: Otázka: Tráví svůj volný čas (při pobytu ve vězení) svými koníčky?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 11 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda vězni, kteří mají možnost ve vězení realizovat své koníčky, jimi tráví svůj volný čas. 58% dotazovaných uvedlo, že ano, 42% dotazovaných uvedlo, že vězni volný čas svými koníčky netráví.

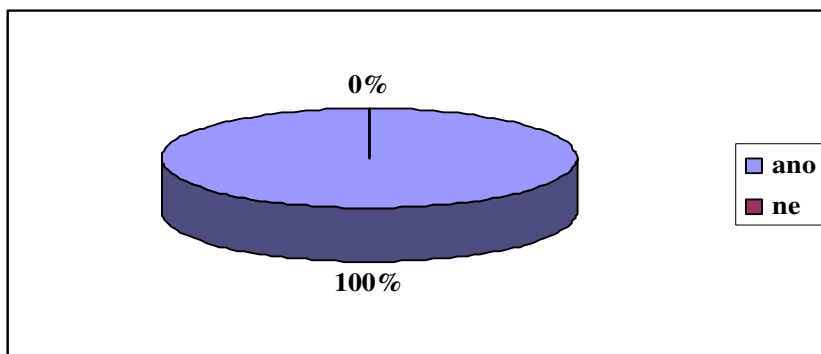
Graf 12: Otázka: Zapojují se ve vězení do organizovaných akcí ve svém volném čase?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 12 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda se vězni ve svém volném čase zapojují do organizovaných akcí. Všichni dotazovaní uvedli, že se vězni do organizovaných akcí ve svém volném čase zapojují.

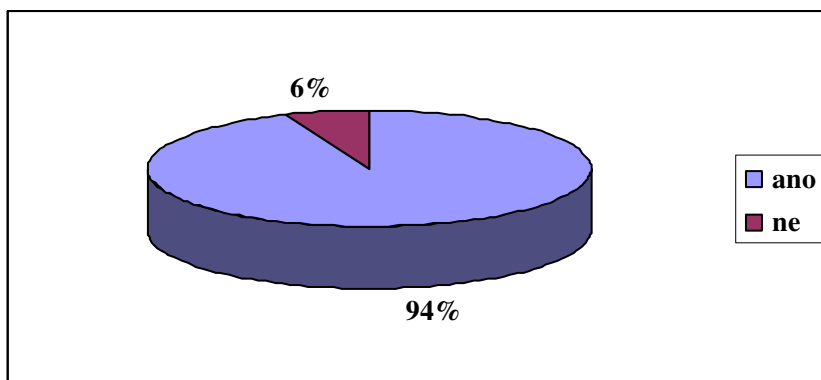
Graf 13: Otázka: Pracuje s vězni některý z odborníků? (psycholog, speciální pedagog, sociální pracovní / pracovnice, duchovní, vychovatel, vychovatel-terapeut, lektor-instruktor)

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 13 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda pracuje s vězni některý z vyjmenovaných odborníků. Všichni dotazovaní respondenti uvedli, že s vězni tito vyjmenovaní odborníci spolupracují.

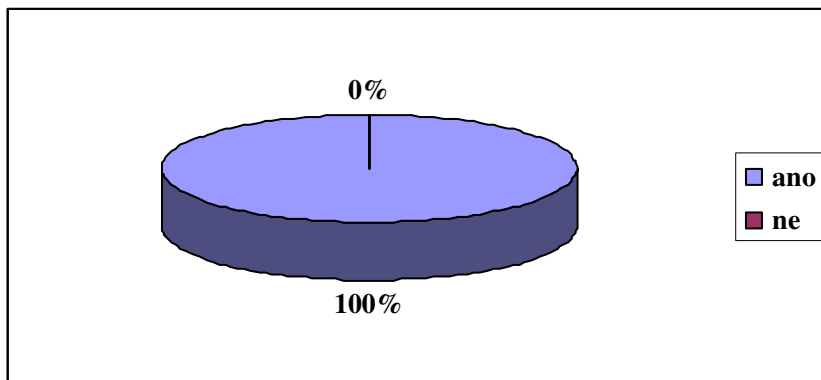
Graf 14: Otázka: Setkávají se s tímto odborníkem pravidelně?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 14 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda se vězni s odborníky setkávají pravidelně. 94% dotazovaných uvedlo, že se setkávají pravidelně, 6% dotazovaných uvedlo, že se pravidelně nesetkávají.

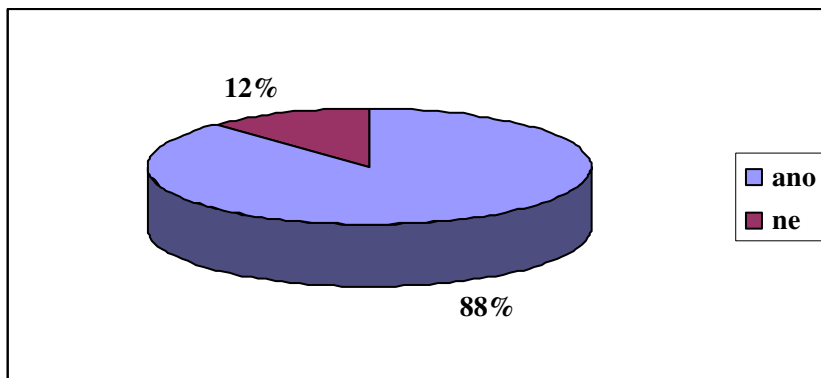
Graf 15: Otázka: Hodnotíte práci odborníků s vězni jako důležitou?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 15 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda hodnotí práci odborníků pro vězně jako důležitou. Všichni dotazovaní uvedli, že tato spolupráce je důležitá.

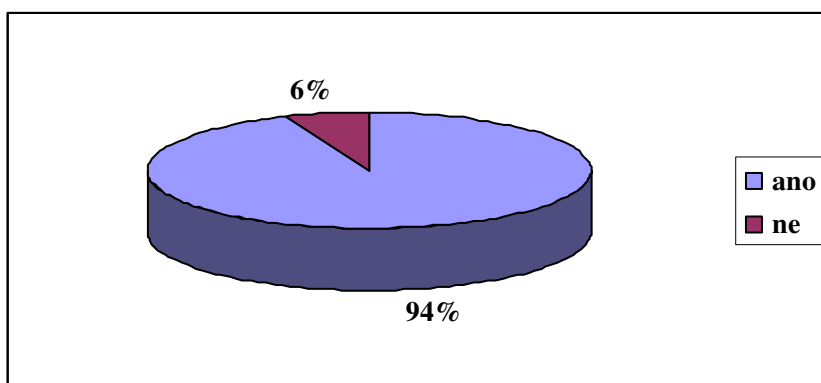
Graf 16: Otázka: Snaží se vězni s těmito odborníky spolupracovat?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 16 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda se snaží vězni s těmito odborníky spolupracovat. 88% dotazovaných respondentů uvedlo, že se vězni snaží spolupracovat, 12% dotazovaných uvedlo, že se vězni s odborníky spolupracovat nesnaží.

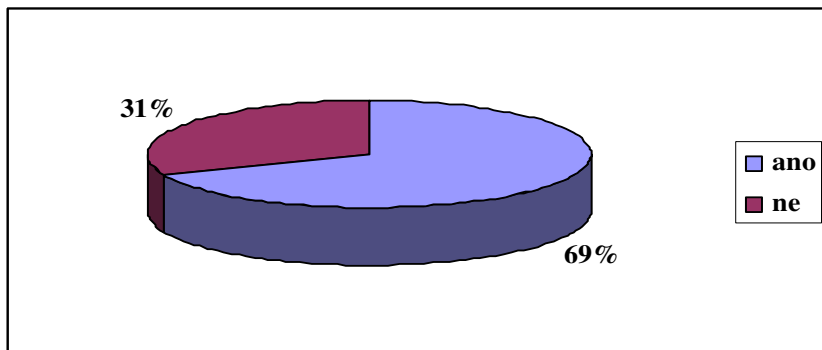
Graf 17: Otázka: Je práce odborníků, podle Vás, dostačující?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 17 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda je práce odborníků s vězni dostačující. 94% dotazovaných odpovědělo, že hodnotí práci odborníků s vězni jako dostačující, 6% respondentů zhodnotilo tuto práci jako nedostačující.

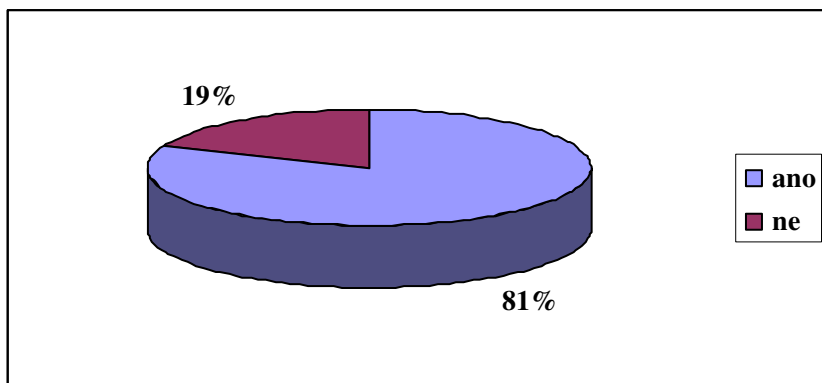
Graf 18: Otázka: Domníváte se, že informace získané od odborníků uplatní v budoucnosti?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 18 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda se domnívají, že vězni informace získané od těchto odborníků uplatní v budoucnosti. 69% respondentů se domnívá, že tyto informace budou vězňům v jejich budoucnosti přínosné, 31% dotazovaných není o tomto tvrzení přesvědčeno.

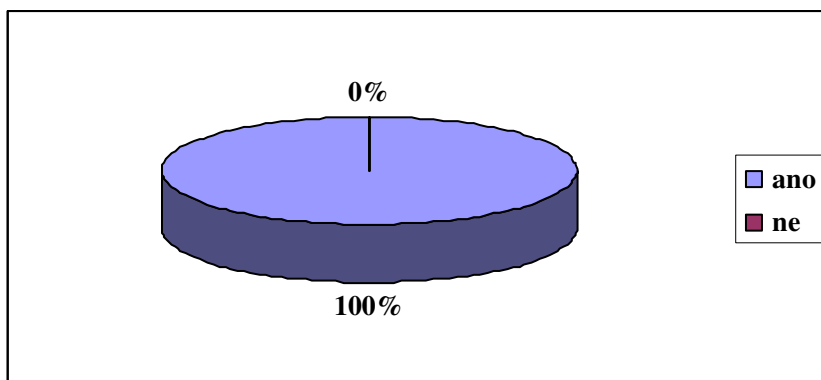
Graf 19: Otázka: Vnímají vězni, zda – li se jim odborníci snaží pomoci?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 19 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda vězni vnímají, zda se jim odborníci snaží svou prací pomoci. 81% dotazovaných se domnívá, že vězni vnímají pomoc ze strany odborníků, 19% uvedlo, že vězni tuto pomoc nevnímají.

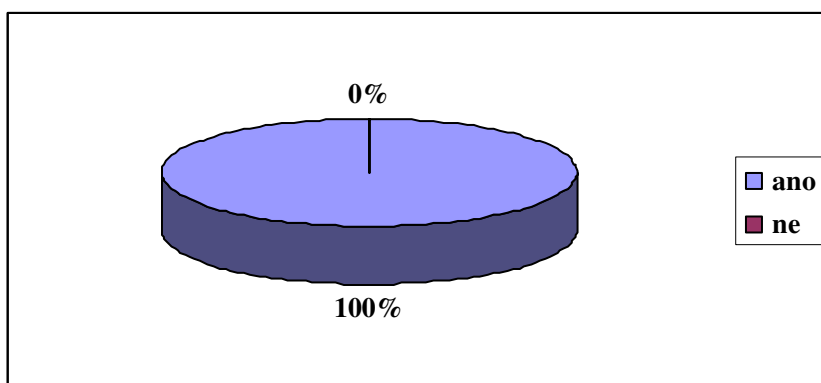
Graf 20: Otázka: Je pro ně kontakt se svými blízkými důležitý?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 20 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda je pro vězně důležitý kontakt se svými blízkými. Všichni dotazovaní respondenti uvedli, že tento kontakt je pro vězně důležitý.

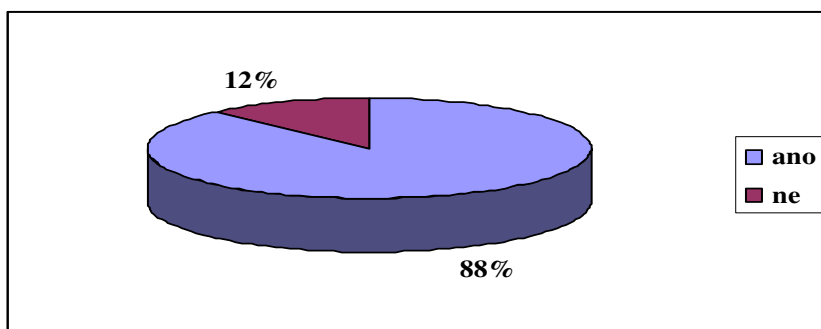
Graf 21: Otázka: Pomáhá jim kontakt se svými blízkými lépe snášet pobyt ve vězení?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 21 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda vězňům tento kontakt pomáhá lépe zvládat pobyt ve vězení. Všichni dotazovaní respondenti uvedli, že tento kontakt pomáhá vězňům lépe zvládat pobyt ve vězení.

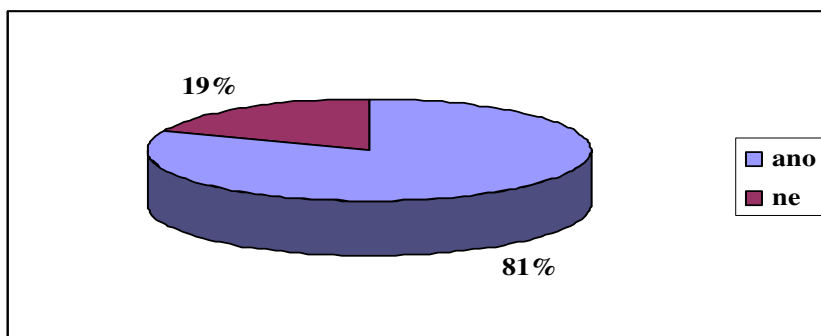
Graf 22: Otázka: Pomáhá vězňům práce s odborníky zlepšit vztahy se svými blízkými?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 22 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda spolupráce vězňů s odborníky pomáhá zlepšit jejich vztahy se svými blízkými. 88% dotazovaných uvedlo, že jim spolupráce pomáhá tyto vztahy vylepšit, 12% dotazovaných uvedlo, že se nedomnívá, že by touto spoluprací došlo ke zlepšení těchto vztahů.

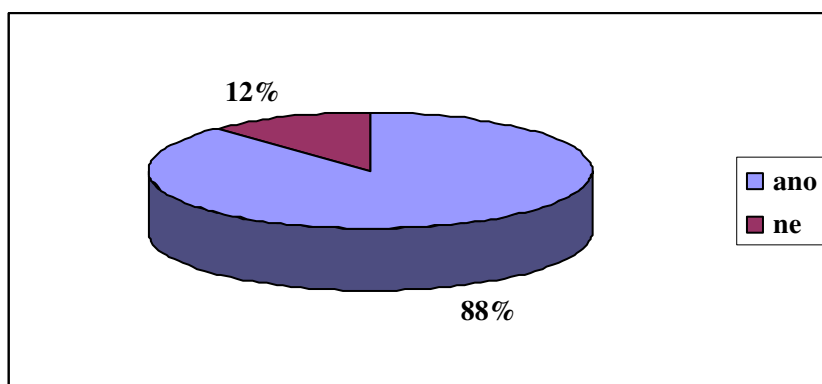
Graf 23: Otázka: Máte dojem, že se vězni snaží vycházet spolu v dobrém?

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 23 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda se domnívají, že se vězni snaží vycházet spolu dobře. 81% dotazovaných uvedlo, že se domnívají, že se vězni snaží spolu vycházet dobře. 19% dotazovaných tento dojem nemá.

Graf 24: Otázka: Jsou, podle Vás, dobré vztahy vězňů důležité pro zvládnání jejich pobytu ve vězení?

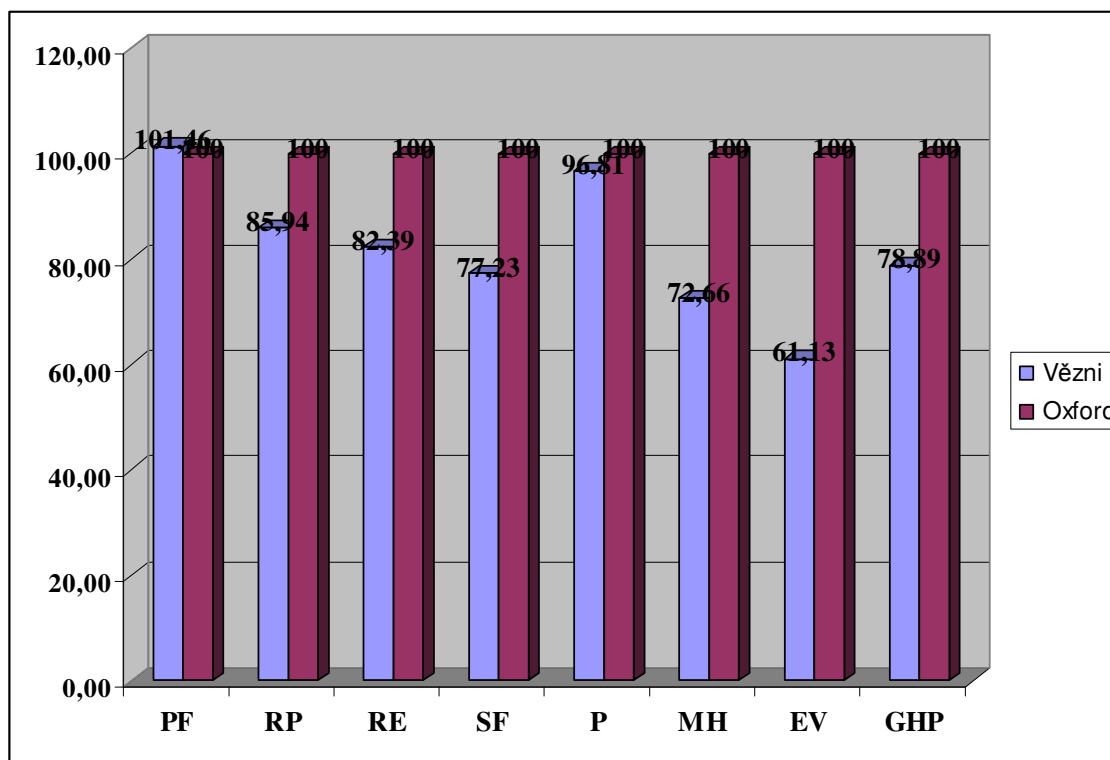

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 24 znázorňuje procentuální rozdělení odpovědí zaměstnanců na otázku, zda dobré vztahy mezi vězni pomáhají vězňům lépe zvládat jejich pobyt ve vězení. 88% dotazovaných uvedlo, že dobré vztahy mají vliv na lepší zvládnání pobytu ve vězení, 12% respondentů uvedlo, že dobré vztahy vliv na lepší zvládnání nemají.

4.3 Výsledky z dotazníku kvality života podmíněné zdravím – vězni (%)

Graf 1: Domény kvality života

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 1 znázorňuje vyhodnocení všech domén kvality života podmíněné zdravím u vězňů v porovnání s mezinárodním standardem Oxford. V doméně fyzických funkcí (PF) převyšují vězni mezinárodní standard o 1,5%, v doméně fyzických omezení rolí (RP), emočních omezení rolí (RE), fyzického a emočního omezení sociálních funkcí (SF), bolesti (P), duševního zdraví (MH), vitality (EV) a všeobecného vnímání vlastního zdraví (GHP) byl vyhodnocen deficit oproti mezinárodnímu standardu Oxford.

5. Diskuze

U vybraných cílových skupin respondentů, které tvořili vězni a zaměstnanci Vězeňské služby České republiky podílející se na realizaci programů zacházení, jsem pro zjištění potřebných informací použila tři dotazníky.

Prvním dotazníkem, který jsem použila pro cílovou skupinu vězňů, byl dotazník vlastní konstrukce, který obsahoval 29 otázek rozdělených do pěti oblastí, které představují náplň programů zacházení s vězni. Dotazník zkoumal názor vězňů na jejich pracovní aktivity při pobytu ve vězení, volný čas, spolupráci s odborníky, vztahy s blízkými osobami a vztahy se spoluvězni. Druhým dotazníkem byla modifikace prvního dotazníku určená pro zaměstnance Vězeňské služby České republiky. Dotazník byl rozdělen do pěti stejných oblastí programů zacházení, které tyto zaměstnanci pomáhají realizovat, a obsahoval 24 otázek. Otázky zkoumaly názory těchto zaměstnanců na programy zacházení s vězni a jejich výsledek v praxi. Odpovědi z obou dotazníků sloužily pro komparaci názorů obou stran účastnících se programů zacházení. Tyto programy jsou důležitou součástí psychosociální hygieny aplikované ve věznicích.

První otázka zjišťovala kolik z dotazovaných vězňů se během pobytu ve vězení zapojilo do pracovního procesu. 65 % z 80 dotazovaných se zapojilo, 35 % uvedlo, že se do pracovního procesu nezapojilo. Všichni dotazovaní zaměstnanci uvedli, že se vězni během pobytu ve vězení zapojují do pracovního procesu. Reálná zaměstnanost vězňů v České republice byla v roce 2008 60,1 %.

Nízká zaměstnanost vězňů je ovlivněna zejména malým zájmem podnikatelských subjektů o práci odsouzených, jejich nízkou kvalifikací. Z důvodu bezpečnosti nelze některé odsouzené zařadit na pracoviště mimo věznici. Zaměstnanost ovlivňuje i stav nezaměstnanosti v daném regionu, levná pracovní síla ze zahraničí, nedostatek personálu ke střežení na pracovištích mimo věznici, ale také zdravotní stav vězňů. (15)

U vězňů, kteří se zapojili během pobytu ve vězení do pracovního procesu, bylo zjišťováno, zda jim byly nabídnuty možnosti pracovního zařazení. Dle všech

dotazovaných vězňů i zaměstnanců, jsou uvězněným nabídnuty možnosti. Vězni v Českých Budějovicích pracují jednak ve vnitřních provozech vazební věznice – kuchyně, prádelna, údržba, úklid, sklady, knihovna, garáže a služby. V organizacích mimo vazební věznici pracují odsouzení zejména u stavebních firem, dále u podniků zaměřených na zpracování kovů, dřeva a potravin, u firem vyrábějících kancelářské potřeby nebo provádějících svoz a třídění komunálního odpadu. **(43,45)**

Ve věznici Příbram jsou odsouzení zaměstnáváni zejména v rámci hospodářské činnosti věznice. V provozovnách Střediska hospodářské činnosti pracují vězni v oblasti prádelenství, truhlářství, papírenské výroby, montáží výrobků ze dřeva, kovu, plastů, v pomocných pracích ve stavebnictví nebo úklidových pracích. V rámci vnitřního provozu věznice se odsouzení podílí na práci v kuchyni, údržbě, výstrojním skladu, kotelně, autodílně nebo pracují na údržbě zelených ploch a komunikací. **(43, 46)**

Dle 36 % dotazovaných vězňů, kteří se zapojili do pracovního procesu hodnotilo tuto nabídku jako dostačující, 64 % vězňů však s nabídkou možností pracovního zařazení spokojeno není. Dotazovaní zaměstnanci hodnotili možnosti práce pro vězně ze 44% jako dostačující. 56 % zaměstnanců však s touto nabídkou nejsou spokojeni. Nebyla tedy potvrzena hypotéza H1b s tvrzením, že pro více než 50% zaměstnanců je nabídka pracovních aktivit pro vězně dostačující.

Nabídku možností opět ovlivňují nedostatečný zájem podnikatelských subjektů, nízká kvalifikace vězňů na některé činnosti, nezaměstnanost v regionu, levná pracovní síla ze zahraničí, ale také nedostatek financí na výrobní prostory ve věznicích a nízký počet příslušníků Vězeňské služby České republiky na střežení pracovišť mimo věznici. **(15)**

Na otázku zda jsou se svou prací spokojeni uvedlo 46 % vězňů, že jsou spokojeni, ale 54 % vězňů s prací spokojeno není. Nespokojenost vězňů s prací je spojena s odpověďmi i na další otázku, která se týkala finančního ohodnocení práce.

S platovými podmínkami je spokojeno 27% vězňů, kteří se zapojili do pracovního procesu a 50% zaměstnanců. Nespokojeno je v této oblasti 73 % pracujících vězňů a 50 % dotazovaných zaměstnanců.

I přes nespokojenost vězňů s platovým ohodnocením jejich práce, 73 % z nich uvedlo, že jim práce pomáhá zvládat pobyt ve vězení, 27 % dotazovaných vězňů se nedomnívá, že by jim práce pobyt ve vězení pomáhala zvládat lépe. Byla tedy potvrzena hypotéza H1a, která obsahovala tvrzení, že více než 50% pracujícím vězňům pracovní aktivity pomáhají lépe zvládat pobyt ve vězení.

Dle názoru všech dotazovaných zaměstnanců však práce vězňům pomáhá pobyt ve vězení zvládat lépe, dává každému dni smysluplný řád a vyplnění nadbytku volného času.

Významnou roli, kterou práce při pobytu ve vězení hraje, lze vyvodit i z odpovědí vězňů i zaměstnanců na otázku, zda by měla být práce povinnou součástí pobytu ve vězení, tak jak je to v současné době. Z dotazovaných vězňů 78 % uvedlo, že ano, dle 22 % vězňů by práce povinná být neměla. Z dotazovaných zaměstnanců všichni odpověděli, že práce by měla být povinnou. Dle výroku zakladatele psychoanalýzy Sigmunda Freuda je práce nejsilnějším pojátkem s realitou. S těmito slovy lze souhlasit, neboť práce ve vězení umožňuje uchovat či vytvořit pracovní návyky uvězněných osob a formovat osobnost žádoucím směrem. Vězňům je umožněno i vzdělávání a rekvalifikace, jež zvyšují jejich šance uplatnění na otevřeném trhu práce po propuštění z vězení. Neopomenutelné je i zlepšení finanční situace uvězněné osoby, která z vydělaných peněz může uhradit své pohledávky, zbytek peněz jí zůstává ve formě kapesného a úložného. Práce však má pozitivní vliv i na snižování agresivity vězňů a celkovému zklidnění. **(15)**

Druhá oblast otázek se týkala volného času vězňů. Volný čas je všeobecně definován jako prostor individuální svobody, jehož vyplnění není vázáno žádnou povinností a člověk si aktivity sám dobrovolně zvolí. Volný čas umožňuje uspokojování potřeb rekreace (odpočinek), kompenzace (jednostranné zátěže), edukace (vzdělávání), kontemplace (sebereflexe), komunikace, integrace, participace na společenském životě a enkulturace (uplatnění v kulturní oblasti). **(42)**

Z odpovědí vězňů vyplynulo, že 78 % dotazovaných má nějakého svého koníčka, 22 % dotazovaných koníčka nemá. 37% dotazovaných vězňů, kteří mají nějakého koníčka, uvedlo, že mají možnost jej realizovat ve vězení, 63 % tuto možnost nemá. Z vězňů, kteří mají nějakého koníčka, odpovědělo 67 %, že jím tráví svůj volný čas, 33 % vězňů svým koníčkem volný čas netráví. V porovnání s uvedenou definicí volného času je patrný rozdíl v možnosti neomezené volby volnočasových aktivit, který je dán potřebou zachování bezpečnosti. Uspokojování vyjmenovaných potřeb v rámci volného času je až na omezenou možnost integrace, participace na společenském životě a enkulturace ve své podstatě umožněno.

75 % dotazovaných zaměstnanců uvedlo, že vězni mají možnost realizovat své koníčky, 25 % uvedlo, že vězni tuto možnost nemají. 58 % dotazovaných zaměstnanců uvedlo, že vězni tráví volný čas svými koníčky, 42 % zaměstnanců uvedlo, že svůj volný čas vězni vyplňují jinak než svými koníčky. Ve vazební věznici v Českých Budějovicích je nabídka volnočasových aktivit v oblasti kurzů práce na počítači, v kroužcích cizích jazyků (němčina, angličtina), v kroužku akvaristiky, při terapiích ručními uměleckými či modelářskými pracemi. Funguje zde i alternativní pracovní terapie v zemědělství – péče o koně. Vězni se mohou účastnit i návštěvy kina, divadla, tematických výstav. Ve věznici Příbram jsou organizovány sportovní činnosti, hudební kroužek, přírodní a historické zajímavosti, keramický a výtvarně rukodělný kroužek, kurzy německého jazyka.

Na otázku, zda jsou podmínky pro trávení volného času vězňů dostačující, 36 % vězňů odpovědělo, že ano, 64 % vězňů shledává podmínky nedostačující. Nebyla tedy potvrzena hypotéza H2a s tvrzením, že více než 50% vězňů shledává podmínky pro trávení svého volného času jako dostačující.

Dotazovaní zaměstnanci v 63 % hodnotí podmínky jako dostačující, v 37 % jako nedostačující. Tyto výsledky potvrzují hypotézu H2b s tvrzením, že více než 50% zaměstnanců shledává podmínky vězňů pro trávení volného času jako dostačující.

Velký rozdíl v odpovědích vězňů a zaměstnanců byl patrný u otázky, zda délka volného času odpovídá představám vězňů. Dle 51% odpovědí vězňů délka času jejich představám odpovídá a dle 49 % odpovědí neodpovídá jejich představám.

Zaměstnanci v 19 % uvedli, že délka času odpovídá představám vězňů a 81 % dotazovaných zaměstnanců zastává názor, že délka volného času neodpovídá představám vězňů.

Zaměstnanci podílející se na realizaci programů zacházení se v oblasti volného času snaží zapojovat vězně i do organizovaných akcí, aby volný čas vězni netrávili jen pasivním sledováním televize, cvičením v posilovnách a překonali spotřebitelské návyky trávení volného času. Velký význam z těchto organizovaných akcí mají zejména extramurální aktivity. Jsou zaměřené na aktivity mimo prostředí věznice v podobě návštěv kina, divadel, sportovních utkání nebo turistických výletů. (15)

Dotazovaní vězni v 72 % uvedli, že jejich volný čas je také organizovaný, u 28 % vězňů organizovaný není. Z vězňů, jejichž volný čas je také organizovaný 62 % uvedlo, že se do organizovaných akcí zapojují, 38 % vězňů se těchto akcí neúčastní. Všichni dotazovaní zaměstnanci odpověděli, že volný čas vězňů je také organizovaný a vězni se do těchto organizovaných akcí zapojují.

Další oblast otázek se zaměřovala na spolupráci vězňů se zaměstnanci, kteří se podílejí na realizaci programů zacházení, Mezi tyto zaměstnance Vězeňské služby České republiky se řadí dozorcí, psycholog, sociální pracovníce, speciální pedagog, duchovní, vychovatel, vychovatel – terapeut a lektor – instruktor. Tito zaměstnanci tvořili druhou skupinu respondentů. Mohlo tedy dojít ke srovnání názorů obou stran účastnících se programu zacházení. Všichni dotazovaní vězni i zaměstnanci uvedli, že tato spolupráce probíhá. Jako pravidelnou hodnotilo tuto spolupráci 48 % vězňů a 94 % zaměstnanců. Zbylých 52 % vězňů a 6 % zaměstnanců uvedlo tuto spolupráci vnímají jako nepravidelnou. Programy zacházení sestavují tito zaměstnanci individuálně, dle bio-psycho-sociální-spirituální situace uvězněného na počátku pobytu ve vězení. Na základě provedené penitenciární diagnostiky, která zohledňuje všechny možnosti a překážky ovlivňující program zacházení, je sestaven tento program vězni „na míru.“ Na základě tohoto programu se poté vězeňští pracovníci snaží vězňům poskytovat společensky hodnotné a osobně přitažlivé výzvy.

Tyto výzvy sledují jediný cíl, tedy motivovat vězně k práci na sobě samém a zvyšovat tak své šance na úspěšnou reintegraci do společnosti po propuštění. (15)

Všichni dotazovaní zaměstnanci tedy vnímají tuto spolupráci jako důležitou. Věří ve svou práci a v její smysl. Jejich názor sdílí 54 % dotazovaných vězňů, pro 46 % vězňů tato spolupráce nemá význam. Byla tedy potvrzena hypotéza H3a s tvrzením, že více než 50% vězňů hodnotí spolupráci se zaměstnanci jako přínosnou.

Výsledky souvisí i s dalšími odpověďmi vězňů, zda se snaží s těmito odborníky spolupracovat, kdy 46 % vězňů se snaží spolupracovat, 54 % dotazovaných se nesnaží. Pro srovnání ze skupiny zaměstnanců 88 % uvedlo, že se vězni snaží spolupracovat a 12 % zaměstnanců nevidí přístup vězňů ke spolupráci jako aktivní. Výrazné rozdíly byly také v odpovědích na otázku, ve které vězni a zaměstnanci hodnotí spolupráci jako dostačující. Zaměstnanci v 94 % vidí práci svou i svých kolegů jako dostačující k naplnění cílů programů zacházení, 6 % ji zhodnotilo jako nedostačující. S názorem většiny zaměstnanců se ztotožňuje 27 % dotazovaných vězňů, 73 % vězňů však práci spolupráci vnímá jako nedostačující. Byla potvrzena hypotéza H3b s tvrzením, že více než 50% zaměstnanců hodnotí práci těchto odborníků jako dostačující.

I přes negativní názory na dostatečnost této spolupráce vězni v 68 % procentech vnímají, že se jim odborníci svou prací snaží pomoci a 73 % dotazovaných vězňů se domnívá, že informace získané od těchto odborníků využijí ve své budoucnosti. Pomoc ve spolupráci s odborníky nevnímá 32 % vězňů a 27 % vězňů se nedomnívá, že získané informace využije ve své budoucnosti.

Zaměstnanci se v 81 % domnívají, že vězni jejich práci vnímají jako pomoc, 19 % dotazovaných zastává opačný názor. Skutečnost, že vězni získané informace od zaměstnanců využijí ve své budoucnosti, pozitivně hodnotilo 69 % zaměstnanců, negativně 31 % zaměstnanců.

Programy zacházení se věnují také vztahům vězňů s jejich blízkými osobami. Uvěznění představuje mimo jiné také ztrátu role člena rodiny. Může docházet k rozpadu manželství, odmítnutí rodiny, úpadku sociálních vazeb nebo ke ztrátě potřebného zázemí.

Tyto skutečnosti negativně dopadají na osobu nejen ve vězení, ale mohou ovlivnit život vězně i po propuštění. Je ohrožen proces zdárné reintegrace a zvýšena tendence k recidivě. (41)

Z dotazovaných vězňů 69 % uvedlo, že je v kontaktu se svými blízkými, pro 96 % těchto vězňů je tento kontakt důležitý, pro 4 % důležitý není. 31 % vězňů se svými blízkými v kontaktu není. Byla potvrzena hypotéza H4a s tvrzením, že pro více než 50% vězňů je kontakt s blízkými osobami důležitý.

93 % vězňů, kteří jsou v kontaktu se svými blízkými uvedlo, že jim tento kontakt pomáhá lépe zvládat pobyt ve vězení, 7 % dotazovaných vězňů tuto skutečnost nevnímá.

Všichni dotazovaní zaměstnanci hodnotili, že je kontakt vězně s jeho blízkými při pobytu ve vězení důležitý a pomáhá mu jej lépe zvládat. Byla potvrzena hypotéza H4b s tvrzením, že více než 50% zaměstnanců hodnotí, že kontakt s blízkými osobami pomáhá vězňům lépe zvládat pobyt ve vězení.

U některých vězňů však může být vztah k blízkým ovlivněn jejich tendencí k sentimentalitě. Vyjadřují něžné pocity zejména vůči svým matkám, dětem nebo družkám, ale s cílem oklamat sama sebe, uvěřit, že jsou navzdory svému zločinu ve své podstatě dobrými lidmi. **(15)**

Poslední otázka v oblasti vztahů s blízkými osobami se týkala názoru vězňů a zaměstnanců o tom, zda spolupráce vězňů s těmito zaměstnanci pomáhá tyto vztahy zlepšit. Zlepšení vztahů vnímá 30 % vězňů a 88 % zaměstnanců, opačný názor zastává 70 % vězňů a 12 % zaměstnanců.

Pobyt ve vězení ovlivňují i vztahy vězně se svými spoluvězni. Ve vězeňské prostředí se mezi vězni vytváří určitá specifická sociální skupina se svou strukturou a hierarchií rolí jednotlivých vězňů. Mezi role patří – neformální vůdce (ovládá své spoluvězně), dělesloužící (respekt okolí díky zkušenostem získaným dlouhým, opakovaným pobytem), řadový příslušník skupiny (vymezená práva povinnosti), outsider (obětní beránek). Tato skupina disponuje i svými normami, hodnotami a také svou specifickou mluvou, označovanou jako vězeňský argot. Častá je také v této skupině přítomnost sociálně patologických jevů – agrese, šikana, vydírání. Pro bezproblémový pobyt ve vězení se jedinec na vězeňské prostředí adaptuje, prochází procesem nazvaným prizonizace. **(15, 41).**

60 % vězňů se domnívá, že se svými spoluvězni vychází dobře, stejný počet vězňů se domnívá, že spoluvězni vychází dobře s nimi. 40 % dotazovaných vyjádřilo v obou otázkách opačný názor. Byla tedy potvrzena hypotéza H5a s tvrzením, že více než 50% vězňů hodnotí své vztahy se spoluvězni jako dobré.

51 % vězňů se vyjádřilo, že mají ve svém okolí osobu, kterou považují za kamaráda, přítele, 49 % vězňů se s nikým takovým nesetkalo. Ve skupině zaměstnanců se 81 % domnívá, že se vězni spolu snaží vycházet v dobrém, 19 % dotazovaných má opačný názor. Dobré vztahy se spoluvězni hodnotilo jako důležité pro zvládnání pobytu ve vězení 59% vězňů a 88 % zaměstnanců, dle názoru 41 % vězňů a 12 % zaměstnanců dobré vztahy se spoluvězni nemají vliv na zvládnání pobytu ve vězení. Potvrzena byla také hypotéza H5b s tvrzením, že více než 50% zaměstnanců hodnotí dobré vztahy vězňů se svými spoluvězni jako důležité pro jejich zvládnání pobytu ve vězení.

Poslední dotazník použitý pro výzkum se týkal kvality života vězňů podmíněné zdravím. Tento dotazník tvořilo 11 otázek, které zjišťovaly kvalitu života vězňů v 9 doménách. Výsledky byly porovnávány s mezinárodním standardem Oxford, který představoval hodnotu 100 %. První hodnocenou doménou kvality života byly fyzické funkce vězňů. Výsledky převyšovaly mezinárodní standard Oxford o 1,5 %. K udržování kondice přispívají různé sportovní aktivity, které se v oblasti vězeňství rozdělují do tří oblastí – sport uvnitř věznice (posilovny), projekty zážitkové pedagogiky a členství vězňů ve sportovních spolcích mimo věznici. **(15)**

Další hodnocenou doménou bylo fyzické omezení rolí. V tomto aspektu vězni dosáhli 85,94%. V porovnání s mezinárodním standardem je tedy kvalita života vězňů v této doméně nižší. Ve věznicích je, pro zachování bezpečnosti, zaveden jednotný řád činností – vstávání, stravování, práce, odpočinek, organizované akce. Každý jedinec má svůj navyký řád, ale ve vězení se musí všichni podrobit jednomu platnému řádu, který ale ve své podobě všem nevyhovuje. **(39)**

V doméně emočních omezení rolí vykazovali vězni také deficit oproti mezinárodnímu standardu – 82,39 %. Pobyt ve vězení představuje výrazný stresor nejen z hlediska ztráty svobody, ale také z omezených možností uspokojovat své potřeby.

Jedince je vystaven mnoha zátěžovým situacím a nepříjemným úkonům, ztrátě soukromí a intimity. **(35)**

Deficit oproti mezinárodnímu standardu vykazují vězni i v doméně fyzického a emočního omezení sociálních funkcí – 77,23%. Při nástupu do vězení osoba ztrácí výraznou část ze svých dosavadních sociálních rolí nebo jsou tyto role výrazně omezeny. Přidávají se také obavy z budoucnosti, z rozpadu rodiny, partnerství či manželství, ztráty zaměstnání, přátel nebo stigmatizace okolí. **(35)** Pracovní aktivity jsou kompenzovány v rámci programů zacházení.

V doméně bolesti nebyl zjištěn výrazný deficit oproti mezinárodnímu standardu Oxford, vězni dosáhli hodnoty 96,81%. Bolest představuje důležitý symptom, silnou negativní změnu tělesného stavu. Je vždy vnímána subjektivně. Prožitek bolesti je ovlivněn několika složkami – citlivost organismu k bolesti, emoční prožitek bolesti, kdy snižuje osobní komfort jedince, rozumové hodnocení bolesti, paměť na bolest, kdy má osoba danou bolest spojenou s určitou situací, psychický stav. Pocity bolesti však mohou být navozeny i psychicky, kdy spouštěčem může být stres, deprese, ale také nedostatek spánku, únava. Každé bolesti musí být věnována pozornost a včasná farmakologická či psychoterapeutická intervence. **(41)**

Rozdíl byl u domény duševního zdraví oproti mezinárodnímu standardu Oxford, vězni dosáhli hodnoty 72,66 %. U vězňů se zpočátku pobytu ve vězení může rozvíjet psychický stav šoku z uvěznění, způsobený změnou prostředí, ztrátou životních jistot a omezení dosavadního způsobu života. Vliv na psychiku jedince má i omezení fyzického prostoru, soužití s mnoha dalšími lidmi. Negativní dopady na psychiku vykazuje i proces prizonizace, přítomnost sociálně patologických jevů – šikana, agrese, vydírání. Pro uchování dobrého psychosomatického zdraví je důležité aplikovat zásady psychosociální hygieny. Někteří jedinci zejména z řad recidivistů do vězení s některou poruchou osobnosti přicházejí. **(15)**

Deficit byl shledán i u domény vitality a všeobecného vnímání vlastního zdraví vězňů, kteří dosáhli hodnoty u vitality 61,13%, u všeobecného vnímání vlastního zdraví 78,89 % oproti 100% u mezinárodního standardu Oxford.

Poslední doména subjektivního hodnocení změn ve vlastním zdraví nebyla pro mezinárodní standard Oxford vyjádřena, nebylo tedy provedeno srovnání.

Dle výsledků dotazníku kvality života podmíněné zdravím v porovnání s mezinárodním standardem Oxford, nebyla potvrzena hypotéza H6 s tvrzením, že kvalita života vězňů podmíněná zdravím je, ve srovnání s mezinárodním standardem Oxford, na stejné úrovni a to ve všech hodnocených doménách.

6. Závěr

Cílem této diplomové práce s názvem Psychosociální hygiena ve věznicích bylo popsat vývoj a současný stav v oblasti českého vězeňství, definovat psychosociální problematiku přítomnou ve věznicích. Řešení této problematiky spočívá v aplikaci zásad psychosociální hygieny. Výzkumná část práce zjišťovala, zda je oblast psychosociální hygieny, dle hodnocení respondentů, v souladu s platnou legislativou v oblasti českého vězeňství.

K realizaci výzkumu byly použity tři dotazníky. Cílový soubor tvořilo 80 vězňů a 16 zaměstnanců Vězeňské služby České republiky, kteří se podílejí na realizaci programů zacházení. První dotazník určený pro skupinu vězňů tvořily otázky rozdělené do pěti oblastí – pracovní aktivity vězňů, jejich volný čas, spolupráce se zaměstnanci realizujícími programy zacházení, vztahy s blízkými osobami a spoluvězni. Výsledky z tohoto dotazníku potvrdily hypotézy s tvrzením, že více než 50 % vězňů pomáhají pracovní aktivity lépe zvládat pobyt ve vězení, více než 50 % vězňů hodnotí spolupráci se zaměstnanci jako přínosnou, pro více než 50 % vězňů je kontakt s blízkými osobami důležitý, více než 50 % vězňů hodnotí vztahy se spoluvězni jako dobré. Nebyla potvrzena hypotéza s tvrzením, že více než 50 % vězňů hodnotí podmínky pro trávení svého volného času jako dostačující.

Druhý dotazník vlastní konstrukce určený pro skupinu zaměstnanců podílejících se na realizaci programů zacházení byl rozdělen do pěti stejných oblastí jako v prvním dotazníku. Výsledky z tohoto dotazníku potvrdily hypotézy s tvrzením, že více než 50% zaměstnanců shledává podmínky vězňů pro trávení volného času jako dostačující, více než 50% zaměstnanců hodnotí práci těchto odborníků jako dostačující, více než 50% zaměstnanců hodnotí, že kontakt s blízkými osobami pomáhá vězňům lépe zvládat pobyt ve vězení, více než 50% zaměstnanců hodnotí, že dobré vztahy vězňů se svými spoluvězni jsou důležité pro jejich zvládnutí pobytu ve vězení. Nebyla potvrzena hypotéza obsahující tvrzení, že pro více než 50% zaměstnanců je nabídka pracovních aktivit pro vězně dostačující.

Poslední dotazník zjišťoval kvalitu života podmíněnou zdravím u respondentů ze skupiny vězňů v devíti doménách. Výsledky byly porovnávány s mezinárodním standardem Oxford. Výsledky z tohoto dotazníku nepotvrdily hypotézu s tvrzením, že kvalita života vězňů podmíněná zdravím je stejná jako u mezinárodního standardu Oxford. Rovnost dle výsledků nebyla prokázána ani v jedné doméně, doména subjektivního hodnocení změn ve vlastním zdraví nebyla pro mezinárodní standard vyjádřena. Nebylo tedy provedeno srovnání. Cíl práce byl splněn.

Výsledky výzkumu této diplomové práce by mohly být využity jako zdroj podnětných informací pro zaměstnance Vězeňské služby České republiky, jak vězni hodnotí jejich práci a situaci v oblasti psychosociální hygieny. Které aspekty programů zacházení je třeba ještě vylepšit, se kterými jsou vězni naopak spokojeni.

7. Seznam použitých zdrojů

1. BAJCURA, L. *Práva vězně. Od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80 – 7169 – 555 – 6.
2. BERÁNEK, L. Inovace programů zacházení. *České vězeňství*, 2006, roč. 14, č. 5, s. 14– 15, ISSN 1213 – 9297.
3. BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumentu podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2: Část 1 – citace: metodika a obecná pravidla* [on – line]. Verze 3.3. Poslední aktualizace 11.11.2004. 21 s. [cit.2009-04-20].
Dostupné z: <http://www.boldis.cz/citace/citace1.pdf>
4. CROOK, F. *Work in Prisons* [on-line]. Prisons Service Journal, 2008[cit.2009-04-20].
Dostupné z: <http://www.hmprisonservice.gov.uk/assets/documents/100045A8WorkinPrisons.pdf>
5. ČESKÝ HELSINSKÝ VÝBOR. *Monitoring vězeňství, zpráva z návštěvy věznice Příbram* [online]. Český helsinský výbor, 2008 [cit. 2009-01-10].
Dostupné z: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2006121502>
6. ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-86473-86-4.
7. Evropská vězeňská pravidla. *Příloha časopisu České vězeňství*, 2006, roč. 14, č. 1. ISSN 1213 – 9297.
8. Fünf Jahre „Projekt Chance.“ *Forum Strafvollzug*, 2008, roč. 57, č. 6, s. 244 - 245, ISSN 1865 – 1534.
9. HÁLA, J. *Bolest a naděje vězení, penologické eseje*. 1.vyd. Praha: Triton, 2007, ISBN 978 – 80 – 7387 – 013 – 3.
10. HÁLA, J. Dynamická společnost. *České vězeňství*, 2006, roč. 14, č. 1, s. 30 – 31. ISSN 1213 – 9297.
11. HÁLA, J. K problematice konstituování penitenciární psychohygieny. *Kontakt*, 2000, roč. 4, č. 2, s. 206 – 208. ISSN 1212 – 417.

12. HÁLA, J. *Psychosociální práce s maladjustovanými osobami* [on –line], 2008 [cit. 2009 – 03 - 05]. Dostupné z: <http://penologie.hala.sweb.cz/3.htm>
13. HÁLA, J. Risk assessment. Nový penologický pojem? *České vězeňství*, 2006, roč. 14, č. 3, s. 22, ISSN 1213 – 9297.
14. HÁLA, J. *Teorie a praxe vězeňství II. Optimalizace výkonu trestu odnětí svobody*. 1.vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1999. ISBN 80 – 7040 – 376 – 4.
15. HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 1.vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005. ISBN 80 – 86708 – 05 – 5.
16. HÁLA, J., SOUDKOVÁ P. *Jak mluví čeští vězni, místo a úloha vězeňského argotu*. 1.vyd. Praha: Tiskárna vězeňské služby, 2002, ISBN 80 - 238–9463 - 3.
17. HÁLA, J., SOUKUPOVÁ, V. Projekty zážitkové pedagogiky v českém vězeňství. *České vězeňství*, 2004, roč. 12, č. 6, s. 16 – 18, ISSN 1213 – 9297.
18. HORVÁTH, V. Arteterapie ve vězeňství. *České vězeňství*, 2005, roč. 13, č. 6, s. 14-15, ISSN 1213 – 9297.
19. HÜTTNEROVÁ, R. Zaměstnávání vězňenských osob v České republice. *České vězeňství*, 2006, roč. 15, č. 3, s. 10 – 11, ISSN 1213 – 9297.
20. CHODURA, B., BERNARD, J. Zkušenosti s mediací v rámci výkonu trestu odnětí svobody a vyhlídky do budoucna. *České vězeňství*, 2006, roč. 15, č. 3, s. 12 – 13, ISSN 1213 – 9297.
21. JIHOČESKÁ UNIVERZITA, ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA. *Kapitoly sociální práce v praxi*. 1.vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2008. ISBN 987 – 80 – 7394 – 074 – 4.
22. JÍLEK, M. O českém vězeňství u Kulatého stolu 2004. *České vězeňství*, 2004, roč. 2, č. 5, s. 12 – 15, ISSN 1213 – 9297.
23. *Koncepce rozvoje Českého vězeňství do roku 2015* [on - line]. Praha: Generální ředitelství VS ČR, [cit. 2009-03-10].
Dostupné z: http://ad.vscr.cz/news_files/Koncepce2015.pdf

24. KOZLOVÁ, L., KUBELOVÁ, V. *Jak psát bakalářskou a diplomovou práci*. 1.vyd., České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2008.56 s. ISBN 987-80-7394 – 112 – 3.
25. MÁDL, M. Jen v bezpečných věznicích lze provádět kvalitní programy zacházení s odsouzenými, *České vězeňství*, 2005, roč. 13, č. 3, s. 8. ISSN 1213 – 9297.
26. MAELICKE, B. Personal als Erfolgsfaktor. *Forum Strafvollzug*, 2008, roč. 57, č. 2, s. 53, ISSN 1865 – 1534.
27. MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*. 1.vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003. ISBN 80 – 7042 – 256- 4.
28. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2.vyd. Praha: Portál, 2003, 344 s. ISBN 80 – 7178 – 771 – X.
29. NÁRODNÍ MONITOROVACÍ STŘEDISKO PRO DROGY A DROGOVÉ ZÁVISLOSTI. *Drogové služby ve vězení* [on – line]. 2008 [cit. 2009-04-20].
http://www.drogy-info.cz/index.php/pomoc_a_podpora/justice/drogove_sluzby_ve_vezeni
30. NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D. *Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky*. Praha: Univerzita Karlova, 1991. ISBN 80 – 7066 – 518 – 1.
31. PETR, P. a kol. Kvalita života příslušníků Policie České republiky v Jihočeském kraji. *Kontakt*, 2003, roč. 5, č. 4, s. 216 – 223, ISSN 1212 – 4117.
32. PETR, P. a kol. Regionální standard „Kvality života podmíněné zdravím“ („HRQL“). *Kontakt*. 2001, roč. 3, č. 3, s. 146 – 150. ISSN 1212 – 4117.
33. QUENDLER, E., KONRAD, N. Therapeutische Behandlungskonzepte zur Verbesserung der Compliance psychisch kranker Häftlinge. *Forum Strafvollzug*, 2009, roč. 58, č. 1, s. 33 – 36, ISSN 1865 – 1534.
34. SDRUŽENÍ PRO PROBACI A MEDIACI V JUSTICI. *Projekt Šance* [on-line], 2008[cit. 2009-04-20].
Dostupné z: <http://equal.spj.cz/index.php?hdr=spc&cnt=aim&>
35. SOCHŮREK, J. *Nástin vybraných problémů forenzní psychologie, I. díl*. 1.vyd. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80 – 7083 – 679.2.

36. SOCHŮREK, J. *Nástin vybraných problémů forenzní psychologie, II. díl*. 1.vyd. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80 – 7083 – 680 – 6.
37. STUMPF, M. Sicherheit im Justizvollzug. *Forum Strafvollzug*, 2008, roč. 57, č. 3, s. 103 – 105. ISSN 1865 – 1534.
38. ŠKODA, M. Vězeňští kaplani a program zacházení. *České vězeňství*, 2004, roč. 12, č. 2, s. 34. ISSN 1213 – 9297.
39. TOMANOVÁ, N. *Kvalita života žen ve vězení*. České Budějovice, 2003. bakalářská práce (Bc.) JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH. Zdravotně sociální fakulta.
40. VAŇKOVÁ, O. Extramurální aktivity. *České vězeňství*, 2005, roč. 13, č. 3, s. 15. ISSN 1213 – 9297.
41. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3.vyd. Praha: Portál, 2004. 872s. ISBN 82 – 7178 – 802 – 3.
42. VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 1995, 176s. ISBN 80 – 901737 – 9 – 9.
43. VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *České věznice* [on-line], 2006 [cit. 2009–03–05].
Dostupné z: http://ad.vscr.cz/news_files/Czech_Prisons_2006.pdf
44. VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Občanské sdružení Nová šance* [on-line], 2009[cit. 2009-04-20].
Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=1042
45. VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Vazební věznice České Budějovice*[on-line], 2009 [cit. 2009-04-20].
Dostupné z: <http://www.vscr.cz/budejovice>
46. VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Věznice Příbram*. 2008- interní materiál
47. VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Výroční zpráva Vězeňské služby České republiky za rok 2008* [on-line], 2008 [cit. 2009-04-20]
Dostupné z: http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=1061

48. VĚZNICE KUŘIM. Zacházení s odsouzenými s nařízenou ochrannou ústavní léčbou sexuologickou. *České vězeňství*, 2008, roč. 17, č.3, s.20 – 22. ISSN 1213 – 9297.
49. Vyhláška č. 109/ 1994 Sb. Řád výkonu vazby.
50. Vyhláška č. 345/1999 Sb. Řád výkonu trestu odnětí svobody.
51. Zákon č. 129/ 2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence.
52. Zákon č. 140/ 1961 Sb. Trestní zákon.
53. Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody.
54. Zákon č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby.
55. Zákon č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční stráží.

8. Klíčová slova

Psychosociální hygiena

Výkon trestu odnětí svobody

Výkon vazby

Programy zacházení s vězni

Vězeňská služba České republiky

Kvalita života podmíněná zdravím

9. Přílohy

Příloha č.1: Dotazník vlastní konstrukce pro vězně

Příloha č.2: Dotazník vlastní konstrukce pro zaměstnance podílející se na realizaci programů zacházení

Příloha č.3: Dotazník kvality života podmíněné zdravím

Příloha č.4: Tabulka č.1 : Kvalita života podmíněná zdravím

Vážený pane,

Jsem studentem Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a tento dotazník je součástí mé diplomové práce na téma Psychosociální hygiena ve věznicích.

Tímto bych Vás ráda požádala o jeho vyplnění, které je zcela dobrovolné a anonymní. Získané informace budou použity pouze v mé diplomové práci. Moc Vám děkuji za spolupráci.

Dotazník

Dotazník je rozdělen do 5 okruhů – pracovní činnost, volný čas, spolupráce s odborníky, vztahy s blízkými osobami, mezilidské vztahy ve věznicích. Vaší odpověď prosím zaškrtněte v možnostech ANO – NE.

A. Pracovní aktivity	
Jste ochoten odpovídat?	ANO - NE
1. Zapojl jste se v rámci pobytu ve vězení do pracovního procesu?	ANO - NE
2. Byly Vám nabídnuty možnosti pracovního zařazení?	ANO - NE
3. Byla tato nabídka, podle Vás, dostačující?	ANO - NE
4. Jste s prací, kterou vykonáváte, spokojen?	ANO - NE
5. Je Vaše práce, podle Vás, dostatečně ohodnocena?	ANO - NE
6. Pomáhá Vám práce lépe zvládat pobyt ve vězení?	ANO - NE
7. Měla by být, dle Vašeho názoru, práce povinnou součástí pobytu ve vězení?	ANO - NE
B. Volný čas	
1. Máte nějaké koníčky?	ANO - NE
2. Máte možnost je při pobytu ve vězení realizovat?	ANO - NE
3. Shledáváte podmínky pro trávení volného času dostačující?	ANO - NE
4. Odpovídá délka volného času Vaším představám?	ANO - NE
5. Je váš volný čas při pobytu ve vězení organizovaný?	ANO - NE
6. Trávíte svůj volný čas (při pobytu ve vězení) svými koníčky?	ANO - NE
7. Zapojujete se ve vězení do organizovaných akcí ve Vašem volném čase?	ANO - NE

C. Spolupráce s odborníky

1. Pracuje s Vámi některý z odborníků?
(psycholog, speciální pedagog, sociální pracovní / pracovnice, duchovní,
vychovatel, vychovatel-terapeut, lektor-instruktor)? **ANO - NE**
2. Setkáváte se s tímto odborníkem pravidelně? **ANO - NE**
3. Hodnotíte práci odborníků s Vámi, pro Vaši osobu, jako užitečnou? **ANO - NE**
4. Snažíte se s těmito odborníky spolupracovat? **ANO - NE**
5. Je práce odborníků, podle Vás, dostačující? **ANO - NE**
6. Domníváte se, že informace získané od odborníků uplatníte v budoucnosti?
ANO - NE
7. Vnímáte, zda – li se Vám odborníci snaží pomoci? **ANO – NE**

D. Vztahy s blízkými osobami

1. Jste v kontaktu s Vašimi blízkými? **ANO - NE**
2. Je pro Vás kontakt s Vašimi blízkými důležitý? **ANO - NE**
3. Pomáhá Vám kontakt s Vašimi blízkými lépe snášet pobyt ve vězení? **ANO - NE**
4. Pomohla Vám práce odborníků zlepšit vztahy s Vašimi blízkými? **ANO – NE**

E. Mezilidské vztahy ve věznicích

1. Máte dojem, že vycházíte dobře se svými spoluvězni? **ANO - NE**
 2. Myslíte se, že vaši spoluvězni vychází dobře s Vámi? **ANO - NE**
 3. Našel jste mezi spoluvězni „spřízněnou duši „?
(osoba, která je pro Vás přítelem, kamarádem) **ANO - NE**
 4. Jsou pro Vás dobré vztahy se spoluvězni důležité pro zvládnutí pobytu ve vězení?
ANO – NE
- Byly pro Vás všechny kladené otázky srozumitelné? **ANO - NE**

Vážený respondente,

jmenuji se Jana Čalounová a jsem studentkou Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Tento dotazník je součástí mé diplomové práce na téma Psychosociální hygiena ve věznicích. Tímto bych Vás ráda požádala o jeho vyplnění, které je zcela dobrovolné a anonymní. Získané informace budou použity pouze v mé diplomové práci. Moc Vám děkuji za spolupráci.

Dotazník

Dotazník je rozdělen do 5 okruhů – pracovní činnost, volný čas, spolupráce s odborníky, vztahy s blízkými osobami, mezilidské vztahy ve věznicích. Vaší odpověď prosím zaškrtněte v možnostech ANO – NE.

A. Pracovní aktivity vězňů

Jste ochoten odpovídat?	ANO - NE
1. Zapojují se vězni v rámci pobytu ve vězení do pracovního procesu?	ANO - NE
2. Jsou jim nabídnuty možnosti pracovního zařazení?	ANO - NE
3. Je tato nabídka, podle Vás, dostačující?	ANO - NE
4. Je jejich práce, podle Vás, dostatečně ohodnocena?	ANO - NE
5. Pomáhá jim práce lépe zvládat pobyt ve vězení?	ANO - NE
6. Měla by být, dle Vašeho názoru, práce povinnou součástí pobytu ve vězení?	ANO - NE

B. Volný čas vězňů

1. Mají možnost ve vězení realizovat své koníčky?	ANO - NE
2. Shledáváte podmínky pro trávení volného času vězňů dostačující?	ANO - NE
3. Odpovídá délka volného času jejich představám?	ANO - NE
4. Je jejich volný čas při pobytu ve vězení organizovaný?	ANO - NE
5. Tráví svůj volný čas (při pobytu ve vězení) svými koníčky?	ANO - NE
6. Zapojují se ve vězení do organizovaných akcí ve svém volném čase?	ANO - NE

C. Spolupráce vězňů s odborníky

1. Pracuje s vězni některý z odborníků?
(psycholog, speciální pedagog, sociální pracovní / pracovnice, duchovní,
vychovatel, vychovatel-terapeut, lektor-instruktor)? **ANO - NE**
2. Setkávají se s tímto odborníkem pravidelně? **ANO - NE**
3. Hodnotíte práci odborníků s vězni jako důležitou? **ANO - NE**
4. Snaží se vězni s těmito odborníky spolupracovat? **ANO - NE**
5. Je práce odborníků, podle Vás, dostačující? **ANO - NE**
6. Domníváte se, že informace od odborníků uplatní v budoucnosti? **ANO - NE**
7. Vnímají vězni, zda – li se jim odborníci snaží pomoci? **ANO – NE**

D. Vztahy vězňů s blízkými osobami

1. Je pro ně kontakt se svými blízkými důležitý? **ANO - NE**
2. Pomáhá jim kontakt se svými blízkými lépe snášet pobyt ve vězení? **ANO - NE**
3. Pomáhá vězňům práce s odborníky zlepšit vztahy se svými blízkými? **ANO – NE**

E. Mezilidské vztahy ve věznicích

1. Máte dojem, že se vězni snaží vycházet spolu v dobrém? **ANO – NE**
2. Jsou, podle Vás, dobré vztahy vězňů důležité pro zvládnání jejich pobytu ve vězení?
ANO – NE

Příloha č.3

Copyright:
Medical Outcomes Trust 1996
Boston, MA U. S. A.
Health Services Research Unit, 1996
Oxford, Great Britain

Česká verze DETENTION: 1/2002

EMA-services s.r.o.

DOTAZNÍK SF – 36 O KVALITĚ ŽIVOTA PODMÍNĚNÉ ZDRAVÍM

Návod: V tomto dotazníku jsou otázky týkající se Vašeho zdraví. Vaše odpovědi pomohou určit jak se cítíte a jak dobře se Vám daří zvládat obvyklé činnosti.

Odpovězte na každou z otázek tím, že vyznačíte příslušnou odpověď. Nejste-li si jisti jak odpovědět, odpovězte jak nejlépe umíte.

1. Řekl(a) byste, že Vaše zdraví je celkově:

(zakroužkujte jedno číslo)

Výborné	1
Velmi dobré	2
Dobré	3
Dostí dobré	4
Špatné	5

2. Jak byste hodnotil(a) své zdraví dnes ve srovnání se stavem před rokem?

(zakroužkujte jedno číslo)

Mnohem lepší než před rokem	1
Poněkud lepší než před rokem	2
Přibližně stejné jako před rokem	3
Poněkud horší než před rokem	4
Mnohem horší než před rokem	5

3. Následující otázky se týkají činnosti, které vykonáváte během svého typického dne. Omezuje Vaše zdraví nyní tyto činnosti? Jestliže ano, do jaké míry?

(zakroužkujte jedno číslo na každé řádce)

ČINNOSTI	Ano, omezuje hodně	Ano, omezuje trochu	Ne, vůbec neomezuje
a. Usilovné činnosti jako je běh, zvedání těžkých předmětů, provozování náročných činností	1	2	3
b. Středně namáhavé činnosti jako posunování stolu, úklid, skladové práce	1	2	3
c. Zvedání nebo nesení běžného břemene	1	2	3
d. Vyjít po schodech několik pater	1	2	3
e. Vyjít po schodech jedno patro	1	2	3
f. Předklon, shýbání, poklek	1	2	3
g. Chůze asi jeden kilometr	1	2	3
h. Chůze několik set metrů	1	2	3
i. Chůze na vzdálenost sto metrů	1	2	3
j. Koupání nebo oblékání bez pomoci další osoby	1	2	3

4. Trpěl(a) jste některým z dále uvedených problémů při práci nebo při běžné denní činnosti v posledních 4 týdnech **kvůli zdravotním potížím?**

(zakroužkujte jedno číslo na každé řádce)

	ANO	NE
a. Zkrátil se čas , který jste věnoval(a) práci nebo jiné činnosti?	1	2
b. Udělal(a) jste méně než jste chtěl(a)?	1	2
c. Byl(a) jste omezen(a) v druhu práce nebo jiných činností?	1	2

- d. Měl(a) jste **potíže** při práci nebo jiných činnostech (například jste musel(a) vynaložit zvláštní úsilí)?

1

2

5. Vyskytl se u Vás některý z dále uvedených problémů při práci nebo běžné denní činnosti v posledních 4 týdnech kvůli nějakým emocionálním potížím (například pocit deprese nebo úzkosti)?

(zakroužkujte jedno číslo na každé řádce)

	ANO	NE
a. Zkrátil se čas , který jste věnoval(a) práci nebo jiné činnosti?	1	2
b. Udělal(a) jste méně než jste chtěl(a)?	1	2
c. Byl(a) jste při práci nebo jiných činnostech méně pozorný(á) než obvykle?	1	2

6. Uveďte, do jaké míry bránily Vaše **tělesné** nebo **emocionální** potíže Vašemu společenskému životu(kontakt s jinými osobami všeobecně) ve Vaší dnešní situaci

(zakroužkujte jedno číslo)

Vůbec ne	1
Trochu	2
Mírně	3
Poměrně dost	4
Velmi silně	5

7. Jak velké bolesti jste měl(a) v posledních 4 týdnech?

(zakroužkujte jedno číslo)

Žádné	1
Velmi mírné	2
Mírné	3
Střední	4
Silné	5
Velmi silné	6

8. Do jaké míry Vám bolesti bránily v činnosti v posledních 4 týdnech?

(zakroužkujte jedno číslo)

Vůbec ne	1
Trochu	2
Mírně	3
Poměrně dost	4
Velmi silně	5

9. Následující otázky se týkají Vašich pocitů a toho, jak se Vám dařilo v předchozích týdnech. U každé otázky označte prosím takovou odpověď, která nejlépe vystihuje, jak jste se cítil(a).

Jak často v předchozích 4 týdnech –

(zakroužkujte jedno číslo na každé řádce)

	Pořád	Většinou	Dost často	Občas	Málokdy	Nikdy
a. jste se cítil(a) pln(a) elánu	1	2	3	4	5	6
b. jste byl(a) velmi nervózní	1	2	3	4	5	6
c. jste měl(a) takovou depresi, že Vás nic nemohlo rozveselit?	1	2	3	4	5	6
d. jste pocíťoval(a) klid a pohodu?	1	2	3	4	5	6
e. jste byl(a) pln(a) energie?	1	2	3	4	5	6
f. jste pocíťoval(a) pesimismus a smutek	1	2	3	4	5	6
g. jste se cítil(a) vyčerpán(a)	1	2	3	4	5	6
h. jste byl(a) šťastný(á)	1	2	3	4	5	6
i. jste se cítil(a) unaven(a)	1	2	3	4	5	6

10. Uved'te, jak často v předchozích 4 týdnech bránily Vaše **tělesné** nebo **emocionální** obtíže Vašemu společenskému zapojení (jako např. Vašemu kladnému postoji k návštěvě přátel, příbuzných atp., přijímání a odpovídání korespondence, eventuálně jiné formy)?

(zakroužkujte jedno číslo)

Pořád	1
Většinou času	2
Občas	3
Málokdy	4
Nikdy	5

11. Zvolte prosím takovou odpověď, která nejlépe vystihuje, do jaké míry pro Vás platí každé z následujících prohlášení?

	Jistě ano	Spíše ano	Nejsem si jist	Spíše ne	Určitě ne
a. Zdá se, že onemocním (jakoukoliv nemocí) snadněji než jiní lidé	1	2	3	4	5
b. Jsem stejně zdrav(a) jako kdokoliv jiný	1	2	3	4	5
c. Očekávám, že se mé zdraví zhorší	1	2	3	4	5
d. Mé zdraví je perfektní	1	2	3	4	5

Datum:

Dnes jsem užil/a tyto léky:

Název	Síla v miligramech	Ráno	Poledne	Večer
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				

Příloha č.4 : Tabulka č.1: Kvalita života podmíněná zdravím vězňů ve srovnání s mezinárodním standardem Oxford

		PF	RP	RE	SF	P	MH	EV	GHP	CH
Vězni	x	89,69	73,75	68,33	67,97	78,89	53,60	56,44	58,00	43,44
	%	101,46	85,94	82,39	77,23	96,81	72,66	61,13	78,89	
	s²	305,21	1279,69	1469,44	745,48	717,90	417,44	534,50	512,25	402,25
	s	17,47	35,77	38,33	27,30	26,79	20,43	23,12	22,63	20,06
Oxford	x	88,4	85,82	82,93	88,01	81,49	73,77	61,13	73,52	
	%	100	100	100	100	100	100	100	100	
	s²	323,28	895,9	1008,7	383,38	470,46	297,22	386,91	470,46	
	s	17,98	29,93	31,76	19,58	21,69	17,24	19,67	21,69	
	u	0,66	3,01	3,4	6,55	0,87	8,8	1,81	6,11	
	významnost 5%									
	u - kritická = 1,64	NE	ANO	ANO	ANO	NE	ANO	ANO	ANO	
	významnost 1%									
	u-kritická = 2,33	NE	ANO	ANO	ANO	NE	ANO	NE	ANO	